ADATOK AZ 1848. ÉV ESEMÉNYEIHEZ KRASSÓ VÁRMEGYÉBEN

SZEMERJAI Dr. DEÁK IMRE
levéltári kutatásai és feldolgozása alapján

Sajtó alá rendezte:
JAKABFFY ELEMÉR dr.

1931.
NYOMATOTT HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
LUGOSON

1928. év folyamán sajtó alá rendeztem azokat az adatokat, melyeket Boroş János c. püspök ur őméltóságának vármegyénk levéltárában és a minoriták rendházában folytatott kutatásai rendelkezésemre juttattak. A püspök ur őméltósága az adatok gyüjtése alkalmával a vármegye levéltárának iktatójából megállapithatta, hogy a szabadságharc eseményeit vármegyénkre vonatkozólag is csak ugy ismerhetnénk meg kellőképpen, ha azok az okiratok is rendelkezésünkre állanának, amelyekre részben az iktatóban utalás történik, részben más hivatkozásokból megállapithatóan a budapesti vagy bécsi állami levéltárakban esetleg felkutathatók.

Őméltósága természetszerüen erre a feladatra nem vállalkozhatott és nem vállalkozhattam én sem. Most azonban *szemerjai dr. Deák Imre* ur, aki a szabadságharc korának kiváló kutatója, lekötelező szivességgel rendelkezésemre bocsájtotta nagy anyaggyüjteményéből mindazt, ami ezekben a levéltárakban feltalálhatóan vármegyénket illetőleg még felvilágositást nyujthat.

Igy a három év előtti közleményeket jelentékenyen kiegészithetem ezek sajtó alá rendezésével, hogy a közkönyvtárakban és a szakférfiak számára, valamint vármegyénk érdeklődői részére ez az anyag is összegyüjtötten rendelkezésre álljon.

Lugos, 1931 március idusán.

Jakabffy Elemér dr.

Kiss András Krassó Megye Fő Ispányi Helytartójának jelentése István Főherczeg Nádorhoz 1848 március 19-ikén.

Fenséges Fő Herczeg Nádor!

Kegyelmes Uram!

A mai rendes postával bejelentett szándékumtól holnap a Gyülésben Alispányi Elnöklet alatt öszveülni, és ott hüvatalomtul történt lemondásomat bejelenteni, a dolognak minden oldalroli ujjabb és ujjabb meg gondolása után elállottam, mert habár e lépés kétségtelenül nagy hatásu volna szavaim és fellépéseim hatályossága tekintetében, más részrül mindezáltal igen káros befolyása lehetne a népre, miután a nép hüvatalom méltóságát igen nagy tiszteletbe tartya, és ahoz nagy bizalommal viseltetik, és igy ha félremagyarázásokkal és idegen indokolásokkal a néppel tudatnák, hogy administrator már nincs, könnyen azon véleményre jöhetne, hogy minden kötelékek széjjel vannak már tépve, ennél fogva tehát ily nyilatkozatot tenni nem fogok.

Egyébbiránt a zászló ezen hármas felirással: „egyenlőség, szabadság, testvériség“ ki van jelenleg is tüzve, a nép oda tódul s magyaráztattya értelmét, ennek káros lehető következéseit többen látván, az itteni tanácskozó nemességet és számos polgárokat egy nyilt tanácskozmányba összehivatni sürgették, mely is az Al-Ispány által összehivatván, én a legnagyobb tisztelettel fogadtatva előterjesztettem, miszerint bárha ezen zászló kitüzést nem nézhetem másnak, mint a történtek feletti öröm nyilványitásának, még is aggódni lehet, hogy az ily demonstratio félre értetvén, veszedelmes tuláradásokra adhat alkalmat, miután tehát ez egy részrül annyiban szükségtelen, mert hiszen a törvényhozás már befejezte munkálattyát s igy ennek megérlelésére innen ujjabb nyomaték nem kivántatik, más részrül pedig több és számos lakósokat és polgárokat, és azokkal engem is a zászló kitüzés lehető következéseire nézve nyugtalanit, kérőleg szólitom fel, vonnák vissza e zászlót s ezentul határozhatnák meg, hogy előleges hivatali jóváhagyás nélkül ilyféle demonstratiók ne történjenek, de noha az igen nagy többség velem egyet érteni látszott, az illetők mind a mellett nem tágitottak és igy kitüzve maradt a zászló; — annyi foganata mégis volt a tanácskozmánynak, hogy a zászló mellett hangoztatott zenét eltávolitották, és igy gyérültek a csoportozások.

Ezen demonstratiokat a megyei választások teréni kisebbség teszi, ezen tárgyat szerencsétlenül párt kérdéssé tévén s bár ha én ma regvel a főnököket igyekeztem meggyőzni, miszerint ezen kérdések nem képezhetnek pártkérdéseket s hogy ezek iránt közörömérzés uralkodik, s hazafiui kötelességünk egyetértve minden lehető veszedelmes következéseket megelőzni s ámbár a conservativek az amazok által feltüzött fehértollat, csakhogy minden pártoskodás szine is mellőztessék, kitüzték és együtt müködésre s egyetértésre kérik a másik részt, ez mégis mind sikeretlen marad. Adja Isten, hogy holnapi törekedéseink sikeresebbek legyenek, mert holnapután hetivásár lesz és igen félhető, hogy ha akkor a zászló még kint lesz, a nép kicsapongásra ingereltethetik, vagy legalább urbéri kötelességeinek megtagadására. — A fehér toll feltüzése folyvást szaporodik, és már a népre is által szivárog és magam is mint már jelenteni szerencsém vala, szándékozom feltüzni.

Ki kegyelmeibe különössen ajánlván magamat, a legmélyebb hódoló tisztelettel maradok

Fenségednek

Lugoson Martius 19-kén esti 10 órakor 1848.

legalázatosabb szolgája

Kiss András

Krassó Megye Fő Ispányi Helytartója.

Jakabffy Kristóf rendszerinti Alispán jelentése Gr. Batthyány Lajos miniszterelnökhöz 1848 március 25-ikén.

14. sz.

Nagy Méltóságu Magyar Minister Elnök Ur!

Nékem kegyes Uram!

Mielőtt felelőssé tételemből folyó kötelességem alapján jelen tudósításom érdemi czéljának ki vitelét meg kisérteném, lehetlen keblem tul áradozó örőminek legőszintébb nyilatkozatát előre nem bocsájtanom: igen! Nagy Méltóságu Minister Elnök Ur! A históriai ritkaságu gyors fejleményeknek édes hazánkra vonatkozó jelene kifejezhetlen örömre gyulasztya minden igáz hazafinak kebelit, miknek következtén áldanom kell az európai forradalmat vezérlő gondviselést, melly édes hazánkat — hogy a diadal annál dicsőbb legyen: béke utyán a nagy és szabad nemzetek dicső institutioinak szabad honnává avatá fel; — áldanom kell a gondviselést, áldanom kell királyom Ő Felségének bölcs belátását, melly elő idézi egy független Magyar Ministerium létesülésének forrón óhajtott korszakát, áldanom kell a szerencsés tapinttatot, mellynek folytán Nagy Méltóságod lőn élére emelve azon Ministeriumnak, mellynek olly dicső, mint nehéz feladatául jutott hazánknak százados pangásából ki bontakozását eszközölni, és azt a szellemi és anyagi jólétnek, nagyra emelkedésnek 's boldogságnak ohajtott biztos révébe vezérleni.

A sziv legbensőbb redőiben fogamzott leg tisztább érzelmek között üdvözlem Nagy Méltóságodat magas hivatása fénypolczán, esedezvén, hogy üdvözlő szerencse kivánatomat kegyesen fogadni méltóztassék.

Ezek előre bocsájtása után át térek most alázatos tudósitásom érdemi tartalmára, a körünkben történt napi események vázolására:

A hon szivében történteknek hire hozzánk is el jutván, folyó holnap 19-én ne-

hányon a pest városi 12 pontot tartalmazó iv nagyságu lapot a város közepén fekvő nagy vendég fogadó sarkfalára zene mellett felragasztották, és fölibe a szabadság zászlóját „szabadság, egyenlőség, testvériség“ felirással ki tűzték, és tartalmát az olvasni nem tudóknak meg is magyarázták; — e magyarázat, 's különösen az urbéri viszonyok megszüntetésére vonatkozó pont nem tsak a földes urakat, hanem Lugos békés polgárait is aggodalomba ejtvén, sokak által fel kéretém, hogy a hasonló, és a népi részről félre magyarázásokra alkalmat nyujtó, sőtt vészes következményekre fajulható demonstratio ellenébe védeszközökről gondoskodjam, minek folytában az napi délutáni órákba tanácskozmányt hivék egybe, ennek azonban nehány tagjai a mozgalom szinhelyén tanácskozmánybani meghivatásukról tevén emlitést, a ki jelölt tanácskozmányi helyre ezekkel együtt a nép is tömegesen bé todult.

A csend bé állásával elő lőn adva, hogy a hasonló eljárások mindenkit egyaránt sujtó veszélyes következményekre fajulhatván, kivánatos volna, hogy a' 12 pont s' a zászló levétessék; ez előterjesztés azonban a kellő rend fenntartásának eszközletét czélba vett capacitaciók után, a köz megállapodás abban összpontosult, hogy ez érdemben másnapon egy kis gyülés intézkedjék.

Marczius 20-ára viradva föl, örömmel tapasztaltuk, hogy a zászló és a 12 pont levétetett, — 9 óra tájban a megyei Rendek kis gyülést tartandók szokott tanácskozási termökben egybeseregelvén, azt roppant nép tömeg tölté meg, megnyitván a gyülést tett és lelkesedéssel fogadott inditvány következtében, a népnek osztály és hit külömbség nélkül döntő szavazati jog adatott, ez utánn a gyülés az ismeretes 12 pontot egy hanguan magáévá tevén, követeit azoknak, illetőleg a megye népe részéről, azok törvény erejére leendő emeltetését kérő, 's a törvényhozás elejbe juttatandó petitionak erélyes pártolására utasitotta.

Fölolvastatott azutánn egy a Lugosi lakosság nevében a bel bátorság 's rend fentartására felhivó folyamodvány, minek folytán egy 20 tagból elnökletem alatti csendőri bizottmány a rend fenntartása eszközletével bizatott, mellynek rendeletei telyes érvényességüeknek és ugy a tisztviselőket, mint bár ki mást engedelmességre kötelezőknek mondottak ki; — utólagosan a há-

rom szinü lobogónak a megye 's város házaira leendő kitüzetése is határozatba ment.

A csendőri választmány a gyülés utánn közvetlenül egybe ülvén, a 12 pontnak ki hirdetését és meg magyarázását el határozta, 's rögtön foganatba is vette, — elhatározta továbbá, hogy a királyi kincstári középületek falairól, 's más helyekről az austriai kétfejü sasok levétessenek, a császári szinek nemzetiekkel cseréltessenek föl, a mi mind megtörtént.

Marczius 21 én az utasitást tervező Elnökletem alatti választmánynak ülése lévén kitüzve, az reggeli 9 órára össze is jöve, mielőtt azonban a munkálatát meg kezdette volna, a csend őri választmány egy pár tagja gyors léptekkel siete a terembe, s szorongó kebellel adá tudtul, miszerint a nép dulong és a görög egyesülteknek a város piaczán mint fedél alatt álló, de még tökélletesen bé nem végzett uj egyházát le rombolni készül; a hely szinére sietvén tehát, menetünk közben arról értesitettenk, hogy a város házánál nagy számu nép gyült egybe, — fölérvén a terembe tapasztaltam, miszerint a roppant néptömeg a már emlitett petitio aláirására gyülvén egybe,

mielőtt a müködését meg kezdette vólna, inditványba hozatott, hogy a görög egyesülteknek a piacz közepén, és igy alkalmatlan helyen álló egyházának onnan elvitetése kérelem levél utján szorgalmaztassék; az inditvány azonban a nép morajának örvényeibe sülyedvén, a nép a fenn érintett petitio aláirását meg kezdette, és leg nagyobb csendben folytatta — ezek tapasztalása utánn vissza térvén szokott termünkbe, miutánn a választmányi egybejövetel czélja általam elő vala adva, köz egyetértéssel elhatároztatott: hogy miután nem az utasitásokban, hanem a követek jellemében, lelki esmeretében 's haza szeretetiben kell és lehet csak a kellő garánciát fel találni; ugyan azért a követi jelentések és a hatósági kör levelek tárgyalatlanul hagyattatván követeink telyes átalyányosságban oda utasitassanak, miszerint minden szőnyegre kerülendő tárgyban, szemük előtt tartván a haza boldogságának, dicső emelkedésének és jóllétének leg szentebb ügyét, a szabadelvüség és reform terén erélyesen müködjenek, 's a haza szőnyegén lévő nagyszerü átalakulási reformnak diadalát ki vivni buzgolkodjanak.

Van szerencsém továbbá alázattal je-

lenteni, hogy Nagy Méltóságodnak f. év marczius holnap 17-ik napján 1-sö sz. a. kelt és felelössé tételemet tartalmazó kegyes levele folytában, a csendöri bizotmány müködését rögtön meg szüntetvén, a rend fenntartására vonatkozó rendeletek meg tétele eránt haladéktalanul magam intézkedem, — hogy továbbá a marczius 29-kére kitüzött év negyedes közgyülés megtartását Nagy Méltóságodnak az érdembeni további rendelkezéssig — a tisztviselöknek lakó helyeiről leendö el hivatása tekintetiből el halasztottam: alázattal tudositom végtére Nagy Méltóságodat, hogy az oravitzai járás uti biztossa Császár Mihály, ki egyszersmind a majdani kerület szolga birája mellett Eskütti tisztet is viselt e napokban meghalálozott; miutánn pedig a fenn érintett szolga biró már huzamosabb idö óta olly betegségben sinlödik, mellynek folytán a szobát el nem hagyhatja, ugyan azért nehogy azon kerületben a köz ügyi kezelés hátra maradást szenvedjen, a megürült biztossággal egybe kötött Eskütti állomásnak mi elöbbi bé töltése mulhatatlanul szükségeltetik, valamint tehát erre, ugy a közgyüléseknek tartására nézve is Nagy Méltóságodnak további

kegyes rendelkezéseért alázattal esedezem.

Mi a bel csendet és kellö rendet illeti, azt hála Istennek az egész megye kebelében kedvezö állapotunak nyilatkoztathatom, minden igyekezetemet oda forditani szoros kötelességemnek tartván, miszerint azt továbbra is sikeresen fel tartsam, bizton reménylem, hogy tett és teendö intézkedéseim ohajtott eredményre vezetni fognak.

Béfejezésül tudositom alázattal Nagy Méltóságodat, hogy a ne talán keletkezhetendö zavargások elfojthatása szempontjából Lugoson egy nemzeti örsereg van alakulóban, mellynek eredményéről szabályainak felterjesztése mellett alázatos tudositásomat megtenni el nem mulasztandom.

Ki is egyébaránt kegyeibe ajánlva egész tisztelettel vagyok

Lugoson marczius 25-én 1848

Nagy Méltóságodnak

alázatos szolgája

Jakabffy Kristóf

Ns. Krassó vgyei rendsz. alispán.

Vukovics Sebő temesi alispán levele a megbizható megbizandókról 1848 április 22-ikén.

A szabadság szellője által hozott ünnepnapok hamar elmultak. 1848 áprilisában előrevetette már árnyékát az a sok ellentét, amely később okozója lett az összetüzésnek, a polgárháborunak. A polgári kormányzat alatt álló vármegyék — amilyen Krassó is volt — hamar megbarátkoztak az uj világrenddel, a lakósság nagy tömege jogai nagyobb elismerését, anyagi helyzete kedvezőbbé válását remélt tőle, — a katonai kormányzat alatt álló német (illir) bánsági és román bánsági határőrvidék azonban határozottan ellenséges magatartást tanusitott a megalakult magyar kormány intézkedéseivel szemben. Az ezredek parancsnokságai az alkotmányos élet első hónapjaiban már érintkezést tartottak fenn a karlováci szerb felkelőkkel, tőlük fegyvertársi szövetséget fogadtak el. — Az ellentét feszitő ereje mindjobban erősödött, a szembenálló törekvések, a nemes jövőt mutató

liberalizmus s a minden megadott jogot visszaszivni akaró konzervativizmus felfogását visszatükröző vármegyei és határőrvidéki kormányzat közötti betömhetetlen ür mind mélyebbé szélesedett március rügyfakasztó hónapja elmultával. Krassómegyére pedig nagyfontosságu volt a határőrvidék felfogása. A lakósság nyugalma, a szabad fejlődés függött a szomszéd területek kormányzóinak a felfogásától. Jelentőségteljes tehát a megye helyzetének a megitélése szempontjából az a levél, melyet Szemere Bertalan belügyminiszter kapott Vukovics Sebő temesi alispántól, amelyben megnevezi azokat, akikre a fenyegetett határőrvidéken és egyéb helyeken fontos szerepeket bizni lehet. A levél 1848 április 22-én kelt és szövege a következő:

„Kedves barátom!

„Pár nap mulva a határvidék viszonyairól körülményes és biztos dolgozatot küldendek fel. — Most a minap érdeklett egyéniségekről. A megbizatás nagy sullyal bir, — az illetőkbeni csalódás veszélyes kárt okozhatna. Megvallom tehát, némi félelemmel teszem az előterjesztést, — mind a mellett erősen hiszem, hogy az óvatosság és vizsgálat próbáit atább nevezendő

egyének jobban állhatják ki e tekintetben bármely vetélytársaiknál. Mert felteszem a szükséget, hogy e megbizandók cselekvésük körében otthonosok legyenek. Különben a választás olly nehéz nem lenne.

„1 őr a határvidékre, de értem az ugy nevezett bánsági határvidéket, mert a többire tájékozásom nem terjed. Első helyen áll *Damianich* kapitány, kit eddigi ajánlataimról már ismersz. Őt őrnagynak kellene oda küldeni, mert hason minőségbeni áttételt nem tudom elfogadna e. Teljesen biztos ember, — tiszta magyar érzetü. Görög nem egyesült vallásu, társalgási s családi nyelve magyar. Egyébiránt a rácz és oláh nyelveket tökélletesen tudván, e népségbeli katonaságnál nagy tekintélye van, mellyet azért is bir, mert katonai erélyre s dologértésre nézve kitünő helyet foglal el társai között. — Második: fejértemplomi esperes *Ivácskovics* Sofron. Ezt én személyesen nem láttam soha, de müködéseiről tudom, hogy a g. nem egyesült papság között azon vidéken legtöbb befolyása van. Egy pár hét előtt irtam neki, felszóllitván őtet Magyarország érdekébeni munkálkodásra. Válasza megnyugtató volt. Magyarul jól tud. Igen hiteles emberek mondják, hogy

szilárd jellemü. Különben ő a ráczok közötti befolyás terjesztésére volna forditandó s erre nézt nemcsak Fejértemplom, hanem Pancsova környékén is — Az ottani oláhok között Moldován lakó *Fülep* Sándor és *Nucny* Fridolin nevezetüeket terjesztem elő. Mind a kettő teljesen meghitt embere a temesi eddigi ellenzék egyik legbuzgóbb tagjának, Fülepp Leopoldnak, ki által ez utósó időben egyenes értekezésbe tevék magokat velünk. A nemzeti zászlónak Ó-Moldován e holnap 8-án történt kitüzése ez utóbbinak müve volt.

„2 or Szerbia. Itt nehéz az ajánlás. Az oda átmentek s ott hivataloskodók között hirséggel eljárandó biztost alig lehetne találni. Innen kellene tehát oda küldeni. S erre alkalmatosabbat nem tudok *Jagodics* Péter nevü krassómegyei birtokosnál. Magánéletében szeplőtlen jellemü, független ember, s magyar érzelmeire nézve a jobb g. n. e. vallásuak közzé tartozik. Egyébiránt sok ismerősi s baráti öszve köttetése van Szerbiában, mert az előtt Pancsován lakott, s tudom hogy az ugy nevezett Vucsics párttal közelebb barátságban van. Őt meg lehetne bizni az oda menetellel s ott ő keresne ki valakit, ki onnan folytatná a Ma-

gyarországgali közlekedést. Klauzál is ismeri, együtt oskolába jártak, megjegyzendő róla, hogy Krassó és Temes megyékben mindig az ellenzékkel szavazott.

„3 or Oláhországba. — Nem merek ugyan szilárdságáról jót állani, de személyes tulajdonait tekintve azt hiszem, hogy az erdélyi g. n. e. püspök *Schaguna* az oláhok között nekünk nagy szolgálatokat tehetne, ha tökélletes hüségéről biztositana. Pesti születés, magyarul jól tudás s tudományos kimiveltség minden esetre olly tulajdonok, mellyek a figyelemnek reá forditását igazolják. — De Oláh országbai küldetésre alkalmatosabb egyént *Tesényi* Jánosnál nem ismerek. Arra, hogy az ottani kormánynál s egyes bojéroknál működjék fél diplomaticus milyenségben, teljesen birja a képességet. Oláhul tud, franczia igen jó — a napkeleti viszonyokat ismeri, a török nyelvet is beszélli egyébiránt magyar s olly szilárd, hogy kamerálista létére is sokszor mert az ellenzék szellemében nyilatkozni.

„Én mind ezekkel eddig nem beszéltem, arra további rendeletedet várom. Most csak ki jelelém kérdésedre a véleményem szerint alkalmasokat. Ha mások nyomába jöhetnék, azokat is közölni fogom.

„Kérlek tudósits néhány szóval a következőkről, — közérdekből óhajtván magam tájékozhatni e tekintetben.

„1 ör a zsidók ellen fennjárt temesvári küldöttség megjelent é az öszves polgárság vagy azok egy részének nevében? — Az első eset bitorlás.

„2 or A végvidék hatóságaira kiterjed-e már tettleg a ministerium rendelkezése?

„3 or Téttetett-é rendelet, hogy a magyar bányákból a már vert ezüst s arany vagy a még fel nem dolgozott nyers ércz Bécsbe ki ne vitessék?

„4 er Megvan-é a rendelet, hogy a magyar bányákból az erdélyi pénz verő intézetbe vitt érczért addig, mig Erdély velünk nem egyesül s e szerint az Ausztriai kintstár alatt van, ne nyugtatványok adassanak, hanem az érték kész pénzzel fizettessék ki.

(E két utolsó pontot tudni az oraviczai bánya tulajdonosok érdekében van.)

„Csókollak, örökké hü barátod

V. S.„

Jelentések Batthyány Lajos gróf miniszterelnökhöz Uj-Moldováról 1848 május 10-ikéről.

A határviszonyok jellemzésére álljanak itt azok a jelentések, melyek 1848 május 10 ikéről keltezetten jutottak Batthyány Lajos gróf miniszterelnök elé. Ezek elsejét Tomsich Domokos mérnök irta a következő sorokkal:

„Három napok előtti Orsovára tett utazásom alkalmával kötelességemnek tartám Moldovától lefelé a határőrzők nézeteit és hangulatát kinyomozni, minélfogva egyáltalában értesittetém: miszerint a határőrzők minden heti jelentésezések alkalmával nemcsak a káplárok és őrmesterek, — hanem a tisztek által is a magyarok ellen a leggazabbul bujtogattatnak, ingereltetnek, és ezen ingerlések oda irányozvák, hogy a határőröket részükre nyervén — egy szivvel-lélekkel felkeljenek és kinyilatkoztassák, hogy Magyarhonnal semmi feltételek alatt nem egyesülnek, hanem az Ausztriában hozandó katonai rendelkezésnek magukat ellenkezés nélkül alája akarják és fogják vetni.

„Azonban én sem mulasztám hazafiui

kötelességemnél fogva, a hová csak megérkeztem, a határőrzőket, különösen a tekintélyesbeket azon jótéteményekről — mellyeket a hon a népnek adott vala, felvilágositani, mit ők örömmel és figyelemmel hallgatván — kinyilatkoztatták, hogy ha ezen kedvezések nekiek is megadatnának — azonnal a magyarokkal tartanának.

„Ezen jótétü intézkedésekről több határőrzők tőlem valami irásbelit kivántak, hogy ahoz magukat tartandván — a többi határőröket is felvilágosithassák.

„A berzaszkai században egy gárdászati őrmesterrel beszéltem és midőn tőle tudakozódnám, hogy miképen volnának és mi hir keringene, a legnagyobb felindulással válaszolta: hogy „nekünk nincs szükségünk a magyarokra, mi nem leszünk magyarok, és inkább a régi nyügöt hordozzuk, mint a magyarokkal egyesüljünk," de midőn beszédünket tovább füznők — és őt mindenről felvilágositanám, kezét nyujtá mondván „hogy ha a lenyügöző robottól és különösen az együttélési képtelen rendszertől megszabadulnánk — örömest tartunk a magyar párttal."

„Magokkal több katonatiszt urakkal vitába bocsátkoztam, kik a magyarok ellen

még dühösebben nyilatkozának, és végre oda irányultak, hogy ha az egyesülés következtében kenyerüktől meg nem fosztatnak — mint itt a bujtogatók közönségesen hirlik, nekik mindegy akár a magyar, akár az ausztriai kormányhoz tartózzanak.

„A felhozottakból minister ur belátni méltóztatik: miszerint sürgetően szükséges lenne, ha valaki teljes királyi hatalommal felruházva a határőrvidékre a milly hamar csak lehetséges — biztosul leküldetnék, őket az ujabb rendelkezésekről felvilágositandó, a magyar törvényeket kihirdetendő és azonnal bekebelezendő, hogy igy a bujtogatásoknak eleje vétessék, mert különben e vidéken a legrettenetesebb következményektől félhetünk.

„Itt magában Uj Moldován a sok oláh bányászok között — kik egy idő óta munka nélkül vannak — szörnyü izgatottság uralkodik."

*

Fájdalmas hangot üt meg egy másik tudósitás is:

„Miniszter Elnök Ur!

„Polgári kötelességünknek tartjuk Önt azon alkotmányellenes mozgalmak felől, mellyeknek titokteljes szövete Ön előtt tán nem

ismeretlen, de melyek napról napra komolyabb szint öltenek magokra, értesiteni.

„Az egész magyar őrvidékben, azaz a német-illyr és oláh-bánsági ezredekben lázitják a cs. kir. hadi tisztek a népet a horvátországi mozgalmakhoz csatlakozni, igyekeznek minden módon a Magyarhon iránt gyülöletet csepegtetni, s a magyar nemzetiséghezi hajlamot kioltani, — igy szólitá fel p. o. egy cs. k. hadnagy az ó-moldovai kir. harminczadost a nemzeti zászlót a magyar állami harminczadi épületről levétetni. A Karloviczon tartandó egyházi gyülést arra akarják használni, hogy ezen kártékony mozgalmak nyilvános kitöréssé létszerittessenek. A cs. k. haditiszteken kivül polgári kiküldöttek járnak szerte, kik az uj szerb királyt nyilvánosan éltetik, a magyar ministeriumot, s annak egyes tagjait minden kigondolható koholmányokkal becsmérlik s a nép előtt népszerütlenitni akarják, a szerbhoni lázitókkal nyilván tanácskoznak és hirdetik, hogy a magyar nyelv még a házi körökbe is be fog hozatni, s a földnek egy részét a magyarok osztandják fel magok közt, — a szerb szineket hordják.

„Ezekhez képest a határőrvidéki nép

már zajongni kezd s ugy állanak a dolgok, hogy a legkisebb alkalom a lappangó szikrát rémületes lángra lobbanthatja a kikindai események példájára.

„Tudják, tapasztalják ezeket számtalanon, csak idő és alkalom hiányza, hogy a jelentés alatt több ezrek neve nem áll.

„A segitség, az orvoslás még nem késő, de a késedelem csak elő mozditandja a kitörő félben álló veszélyt.

„Moldovabányán Május 10 ikén 1848.

„Szentkirályi Zsigmond bányamester és bányafőtisztségi h. ülnök, Hoffmann Móricz bányamester és h. b. bányabiró, Ruzsinszky Kornél plébános, Britner János iktató, Páliffy Samu bányagyakornok, Bachmann Antal, Erdősi, Zeilinger Antal, Gróf Arnold polgár, Kaminek Gábor k. tanitó, Seymann Frigyes ügynök, Nucny Fridolin bányabirtokos, Stuknik József, Pajor József k. mérnök, Zeillinger kohómester, Marischerka Miklós kereskedő, Hojdl Mihály k. bányamérnök, Szász Mátyás cs. k. bányatiszt Bécsből, Thomas Popesco g. n. e. Parochus, Popeszko Konstantin g. n. e. káplány, Ivacskovics Mátjászo bányatiszt, Csastka ellenőr, Theodor Mareschesko Handelsmann, Mareschko György kereskedő, Hoffmann Ádám."

Rögtönitélő birószágok.

Ezek az értesitések csak megerősithették a Batthyány-kormányt, hogy indokoltan léptette életbe e tájakon is a rögtönitélő birószágokat a következő rendelettel:

285.

„Csernovics Péter temesi gróf és főispán a Torontál megyében kiütött lázongás elfojtása, s a bünösök megbüntetésének eszközlése végett rendkivüli teljhatalmu királyi biztosnak mai napon kelt rendeleményünk által kineveztetvén, ezennel Bács, Torontál, Temes, Krassó, Arad vármegyéknek, Szabadka, Ujvidék, Zombor, Arad, Temesvár királyi városoknak, s a csajkások kerületének, s általában mindazon hatóságoknak, melyeket a nevezett királyi biztos e végre felszólitand, ezennel meghagyatik és parancsoltatik: hogy oly számban s helyeken, miként a királyi Biztos rendelendi, rögtönitélő birószágokat állitani, annak felállitását kihirdetni, s a birószágokat gyors eljárásra utasitani, vagy a királyi Biztos által időnyerés végett netalán közvetlenül felállitandókat törvényesen felállitottaknak ismerni kötelességüknek tartsák. Melly rögtönitélő jog a legfelsőbb

rendszabályokban kijelölt minden esetekre, s különösen az ország békéjének, s a törvényes közcsendnek erőszakos kitörésekkel kisért lázadás, lázitás, lázadásra bujtogatás, s annak következtében gyilkosságok, rablások, gyujtogatások általi megháboritása eseteire világosan kiterjesztve értendő; jelen rendelet kihirdetés után azonnal foganatba veendő s tartand kormány rendelet általi visszahivásig.

Kelt Budán, 1848 április 27-én.

gróf Batthyány Lajos s. k.

István nádor s. k.
k. helytartó.

A bánsági bányahelyek.

Az előre szállongó hirek, melyek Krassó s a többi román lakósságu megye területén magyar kormányellenes mozgalom kitörését helyezték kilátásba, 1848 tavaszán nem valósultak meg. Nehézségek álltak azonban elő Krassómegye vezetősége és a megye területén müködő oravicai bányaigazgatóság között. A politikai s a büntető hatalom gyakorlása tekintetében nem nyilvánult ellentét, az adózás s a peres eljárás bizonyos csoportjára megmaradt a bányaigazgatóság önálló hatáskőre, de voltak olyan életnyilvánulások, melyek megzavarták a békét.

A megye szeme sokáig függött a bányavidéken, mert a bányaigazgatóság olyan hivatalnokokból állott, akik Bécsből kapták utasitásaikat. Feltételezték ebből kifolyólag, hogy a speciális magyar érdeket nem tartják szem előtt, hogy a szervezésre váró nemzetőrséget nem a megye kormányzatának felfogása szerint fogják csatasikra állitani. A megye aggodalmát növelte később az a tudat, hogy az ellenséges érzelmü határőrvidék emberei kedvező alkalmat fognak keresni a bányakerület megtámadására, elfoglalására és a bányakincsek birtokbavételére. Nem szabad figyelmen kivül hagyni, hogy voltak az uj törvények között olyanok, amelyek nyugtalanságot keltettek. A bányakerület lakói nem ismerték az urbéri szolgálatot, de mentesek voltak az adófizetés alól is. Most pedig, a törvények szentesitése után attól tartottak, hogy jogot nem kapnak, de terheik szaporodni fognak.

A megye urainak az aggodalma azonban csakhamar eloszlott A kormány megtalálta az utját a nyugtalanság lecsillapitásának — nem léptette életbe a gyökeres

változást jelentő intézkedéseket e vidéken, — de bebizonyult a bányakerület vezetőségének korrekt, sőt hazafias felfogása is. Mindezt tetézte a bányaigazgatóság ama régi óhajának teljesülése, hogy nemzetőrséget állithatott a bányakincsek s a bányavidék lakosságának védelmére, olyant, amely a személyes szabadságot képes volt megóvni, de amellett olyant, mely a magyar állameszme követelményeinek is megfelelt.

A siker tulajdonképen *Graenzenstein Gusztáv* királyi bányaigazgató érdeme. Kötelességtudó, lelkes, ritka müveltségü ember volt, aki a kiegyenlitést kereste, a konfliktus bekövetkezése után pedig hüségesen állott meg a magyar törvényes álláspont mellett. Két nagyjelentőségü memoranduma van a budapesti „Országos Levéltár"-ban, melyek megmutatják emelkedett felfogását és a viszonyok becsületes, részletes megoldására mutató vágyát.

A megoldás módjára már május 26-ikán elkészitett emlékiratában reá mutat, amely a következőkép hangzik:

«*Emlékirat*
a bánsági bányahelyek köz- és beligazgatási ügyének elrendezése iránt.

„A kerületi bányatörvényszékek ideiglenes rendezése éppen szőnyegen forogván, a bánsági bányahelyek sajátszerü szerkezete mulhatatlanul megkivánja, hogy a behozandó uj intézkedésekkel egyidejüleg átalakittassék, sőt amennyire lehet, megelőzőleg előkészittessék.

„Mostani szerkezetök fővonalokban következő:

Minden felsőbb rendeletek, helytartótanácsi intézmények közvetlenül a magyar királyi udvari kamara utján, az udvari cancellariától eredettek pedig a bécsi udvari kamara utján érkezének az oraviczai bányafőigazgatósághoz, egyszersmind kerületi bányatörvényszékhez, mely aztán ezeket, és a saját körében fekvő intézkedéseket a bányatisztségek egyszersmind bányatörvényszéki helyettességek által — a melyek rendezett tanácsi minemüségökben hivatalos kodnak — végrehajtja. A megyével pedig a hus és egyéb élelemszerek árszabása, ujonczállitás, országos pénzbeli ajánlatok, ügyész s a vérbiróságot illető tárgyakon kivül semmi érintkezésben nem volt, ezen tárgyakra nézve pedig az alispánnal levelezett, a nélkül azonban, hogy a megye többi organumainak ezekben is végrehajtó vagy fölügyelő befolyásuk lett volna.

„A kőzségi belügyek a helybeli bányatisztségek által a községi bizottmány kihallgatása mellett vezéreltetnek.

„A bányahelyi lakosok személyét és vagyonát illető sommás perekben Oraviczabányán a kerületi bányatörvényszéktől e végre megbizott két egyén, — a többi helységekben pedig a bányamester, egyszersmind bányatörvényszéki helyettes és a tollvivő által történt az eljárás.

„Minden formaszerinti polgári pőrökben pedig a kerületi bányatörvényszék bíráskodott, a helyettességek egyedül előkészitőleg működvén. A följebbvitel a királyi itélő táblához történt.

„A rendőrség vitele szintén bányatisztségi, illetőleg bányatörvényszéki egyének által történt.

„Ezekbül kiviláglik, hogy minden bánsági bányaváros rendezett tanáccsal bir, mely azonban csak kormányi kinevezéstől függő egyénekből áll. Ez többé nem maradhat igy, noha a lakosságnak nagyobb része a mostani állapotnak változását ellenzi.

„Ezen kinevezett tanácsot választott tanácsra átváltóztatni szükséges, mi tüstént, egy ministeriális rendelet által, ideiglenesen történhetnék.

„Azért az 1848: XXIV. t. cz. értelmében a következő intézkedéseket vélem minél előbb életbe léptetendőknek:

1. A bánsági bányavárosok ugymint Oraviczabánya, Stájerlak, Dognácskabánya, Szászkabánya, Moldovabánya, Boksánbánya, Resiczabánya a hozzájok tartozó fiókhelységekkel, vagy inkább utczákkal együtt, egyenként elsőbirósági hatósággal ellátott rendezett tanáccsal ruháztassanak fel.

2. Ezen tanács mindegyik helységben egy városi bíróból, egyszersmind polgármesterből, három vagy öt tanácsbeli és egy szavazattal biró jegyzőből álland.

3. A választás a XXIII-ik törv. czikk rendelete szerint történend, — és azon bányatiszteknek, kik a tanácsba választatnának, a hivatal elfogadása *fizetés nélkül* megengedtetik.

„Ez legalább eleinte azért szükséges, mert a lakosok választási joga a tisztek kizáratása által az alkalmatos egyének igen csekély száma miatt, megszorittatnék, sőt néhol egészen illusoriussá tétetnék, mert az egész lakosság a bányapolgárokkal együtt ezt kivánják; mert csak ily módon valaszthatják a többnyire csekély vagyonu lakosok, a költségek kimélése mellett bizalmuk embereit.

4. Ezen első birósági hatósággal ellátott tanács végrehajtója leend a közigazgatási rendeleteknek és biráskodand a bányahelyi lakosok személyét és vagyonát illető nem bányászati természetü perekben.

5. Följebbvitel a megyei törvényszékhez történik.

6. Közigazgatási tekintetben ezen hét bányahelyek egy megyei főszolgabiró vagy bármiként nevezendő megyei hivatalnok alatt állandanak.

7. Ezen főszolgabiró kizárólag a hét bányahelyek lakosai által választassék, mi annál inkább szükséges, mivel ezen bányahelyek sajátszerü állása, helyzete, lakosainak élet- és keresetmódja a megye egyéb részeitől annyira különböző, hogy ha a megyének heterogén többsége által fölibök oly egyén emeltetik, ki sem a bányahelyek érdekeivel nem ismeretes, sem a bányahelyi lakosok sympathiájával nem bir, csak zavar és elégületlenség magva szóratik el.

8. Ezen megyei tisztviselő fizetését mind addig kizárólag a bányahelyek viselendik, mig az uj adórendszer folytán adójokkal ők is a status pénztárához járulandanak.

Pesten Majus 26-kán 1848

Graenzenstein Gusztáv s. k.“
bánsági bányafőigazgató.

A bányahelyek és a megyei hatóságok.

A bányahelyek igazgatásának egyes kérdései tekintetében ezek hatóságai és Krassó vármegye vezetői között huzamosabb idő óta nézeteltérés állott fenn. Ez a nézeteltérés az 1848. év tavaszának eseményei következtében végzetes következményekkel fenyegetett, miért is *Graenzenstein Gusztáv* bányafőigazgató a helyzetet Kossuth pénzügyminiszterhez benyujtott emlékiratban is feltárta. Ez az emlékirat a következőleg hangzott:

131—E

Pénzügyi Minister Ur!

„Krassó megyének rendei mintegy 15 esztendővel ezelőtt az eddig nyugodt joggyakorlatban hagyott bánsági bányahelyeknek hatóságát törvénytelennek bélyegezvén a királyi bányaigazgatóságot egyszersmind kerületi bányatörvényszéket, politicai hatásának körében korlátozni kivánák, és ez által folytonos viszálkodásoknak magvát hinték el.

„Hogy ily körülmények között a legujabb üdvös törvények áldása főbb pontjaiban a sokszor emlitett bányahelyektől a megye által elvonaték, természetes; és ujó-

lag megerősite engem azon régóta nyert meggyőződésemben, miként a bánsági bányahelyek csak egy saját szerkezet által fognak czélszerüen kormányoztathatni.

„Ezen meggyőződésemet elő is terjesztém Minister ur bányaosztályi igazgatójának két emlékiratban; amelyeket csak azért csatolok ide másolatban,[1] mivel lehetségesnek tartom, hogy az érintett igazgató ur bokros foglalatosságai között, mindeddig nem nyerhete azoknak közlésire időt. Pesten tartózkodásomnak végső napjaiban ugyanezen emlékiratokat a belügyi minister urnak is benyujtám.

„Ha a politicai szerkezet minden egyes polgárnak létével oly elválhatatlan szoros kapcsolatban nem állana, nem merném itten bátran kimondani, miként az itt vidéki bányahelyeknek elrendezésétől függ a bányászat fölvirágoztatása, a mely tekintetben minister urnak kedvező nézeteit ösmervén, bátorkodom esedezni, méltóztassék kérelmemnek kedvező eldöntést eszközölni.

„Két tárgyra sietek ezuttal még minister ur kegyes figyelmét felhivni, t. i.

1 szőr A bányászi és kincstári ura-

[1] sajnos az egyik emlékirat még nem került meg.

dalmi tiszteknek követválasztási szavazatát Krassó megyének központi választmánya a f. hónak 2 kán tartott ülésében, előbbi elveihez hiven, megtagadá, a mely tekintetben a fenidézett jelentésemen kivül egy uttal a belügyi minister urhoz folyamodni, e tekintetben sürgetős határozatot kérvén.

2 or *A nemzeti örsereg alakitása* tárgyában a megyei összeiró választmány távollétemben sikertelenül jára el, minthogy a bányahelyek lakosai határozottan oda nyilatkozának, hogy ők csak akkor fognák magokat besoroztatni, ha az összeirás és egész rendezés eddigi hatóságuk által történnék, és ha nekiek a köteles kiindulás tárgyában némi megnyugtatás adatnék.

„A bányahelyi népnek fölfegyverzése fölötte szükséges, de csak ugy kivihető, hogy ha a bányaigazgatóság e tekintetben a törvény értelmében ugy rendelkezend, mintha hatósága kétségbe nem vonható állással birna, mire nézve minister ur helybenhagyását oly megjegyzéssel sietek kikérni, hogy e nélkül, a jelen veszteljes időben néhány ezer tántorithatatlan hüségü lakoktól vonatnék el a fegyver.

„A mi a kötelezett kiindulást illeti, méltányosnak tartom, hogy e tekintetben

a bányászoknak annálfogva engedtessék némi kedvezés, mivel kiindulási esetben nemcsak ők fosztatnának meg életkeresetüktől, hanem a bányászat maga is szenvedne — mire nézve utasitást kérek.

„Szükségesnek találom végtire, hogy legalább addig, mig a hazánkat fenyegető vész el nem oszlik, és az általam tervezett községrendszer be nem hozatik, a bányaigazgatóságnak eddig gyakorlott hatósága a bányahelyekre nézve elösmertessék és a magas ministerium a többi hatóságokhoz bocsátott rendeleteit a bányaigazgatósággal is közölje, a melyeknek pontos és egész kiterjedésbeni teljesülésükért a felelősséget magamra vállalom.

„Kegyeskedjék Minister Ur ezen javaslataimért magos pártolására méltatni és azoknak mentül előbbi sikeresitésére közremunkálni.

Oraviczabányán Junius 4-kén 1848.

Graenzenstein Gusztáv s. k.“
báns. bánya főigazgató.

*

A bányavárosok viszonyainak rendezése tekintetében először a belügyminiszter intézkedett. Értesitette Krassómegyét, hogy a pénzügyminiszterrel egyetértésben megbizták Graenzensteint, hogy „ezen megye által kiküldendő biztossal egyetértőleg a szükséges előkészületeket megtegyék“ „a megye területi hatóságának a bányászati viszonyokra nem vonatkozó tárgyakra életbe léptetése, a bányatörvényszék átalakitása, az elsőbirósági hatósággal felruházott rendezett tanácsok felállitása“ tekintetében intézkedjen.

A részletes utasitást a Graenzensteinnak küldött levél tartalmazta.

3777—B.

„A bányászat viszonyaiból felmerülő sajátszerü viszonyok a törvény korlátain belől kiméletet, a községi rendszer előkészületet igényel. Ennélfogva az Ön emlékiratainak folytán a bánsági bányaközségek elrendezését a pénzügyminister ur egyetértésével elhatározni szándékozom: ez által a panaszra alkalmat nyujtott hatósági összeütközéseket is megelőzendő.

„Hogy ez Krassó megye és a bányaigazgatóság lehető megnyugtatásával eszközöltessék, Önt biztosul kinevezem oly végre: hogy a mai napról kelt rendeletem tartalmában utasitott Krassó megyének biztosával egyetértőleg a községek első birósági hatóságuk életbe léptetése és rende-

zett tanácsok alakitása iránt végelhatározás végett elömbe hova hamarább javaslatot terjesszenek.

„Kivánom, hogy a javaslat rovatos kimutatással is felszereltessék, melyben a következők emlitessenek:

1. A népszám és határterület, községenként külön.

2. A rendszeresittetni kivánt tisztviselők száma, minősége és évdija.

3. A község közbirtokának mennyisége és misége.

4. Az évi jövedelmek és kiadások szinte községenként.

5. A köz és alapitmányi pénztárak jelen állapota és kezelésöknek biztositása.

6. Bemutatandó — ha létezik — a bányavidéki térkép, a községek határainak kijelölésével.

7. Ha egyik vagy másik községre nézve a helybeli körülmények szerint külön intézkedés szükségeltetnék, ez az észrevételekben felsorolando.

„Ujabb rendeletig a hatósági gyakorlat, a panasz előtti állapotban lévén megtartandó, azon bányaközségek, hol az első birósági hatóságot eddigelé a bányatörvényszék helyettessége gyakorlá, rendezett tanácsu községeknek tekintendők.

„A bányatisztek és bányászok követválasztási képessége iránt a kellő utasitás Krassó megyének már megküldetvén — a nemzetőrség tekintetében, mely időközben is minden buzgósággal alakitandó, a rendelet az illető ministerium részéről legközelebb el fog bocsáttatni.

„Ohajtván, hogy a bányaközségek az alkotmányosságban és a törvények kedvezéseiben mi előbb részesitessenek, elvárom Önnek munkásságától, hogy a kivánt javaslatot bemutatja.

Budapesten 1848 Junius 17-kén.

Belügyminister
Szemere B.“

A politikai természetü munka ezen leirat alapján indult meg, az adminisztrativ lebonyolitása takintetében irányodó azonban az a pénzügyminiszteri utasitás lehetett volna, amelyet Andreánszky miniszteri tanácsos kapott Kossuth pénzügyminisztertől és amelynek szövege a következő:

90—B. O. J.

Andreánszky Sándor bányászati osztály tanácsos urnak.

A pénz- és igazságügyi ministeriu-

mok egyetértőleg a bányatörvényszékeknek a másolatban mellékelt ministeri rendeletben bővebben kifejtett elvek szerinti ideiglenes rendezését elhatározták, mellynél fogva a bányatörvényszékek a főbányaigazgatóságtoli tökéletes függetlensége és elkülönitése, — valamint a bányaszemélyek iránti hatóságuk az 1848 évi 23 t. cz. 2 § szerinti elrendezése vétetik czélba; — amennyiben azonban az idézett törvényczikk életbeléptetése a bánáti kerületbeli azon bányatelepekben, mellyekben az ottani bányatörvényszékek polgári és territorialis hatóságot gyakorolnak, többféle rendezési előmunkálatok szüksége miatt rögtön nem eszközölhető, abban állapodtak meg az illető ministeriumok, hogy az 1848 évi 23 t. cz. végrehajtása végett a mondott bánáti kerületbe egy az 1848 évi 24 t. cz. értelmében az illető hatóságok befolyásával javaslatot teendő bizottmány küldessék, addig pedig a mostani gyakorlat maga épségében maradjon s ennélfogva a fenérintett viszonyok tisztába hozatala végett a belügyminister megegyezésével Ön kormánybiztosul kineveztetik oly utasitással: hogy a mai napról kelt rendelet tartalmában utasitott Krassó megye közremunkálása mellett

és a bánáti bányaigazgatóság, valamint a bányatelepek lakosai meghallgatása után

„1 ör az ottani bányatelepekben behozandó első birósági polgári hatóság, és illetőleg rendezett tanácsok alakitása, valamint

„2 or az eddig bányatörvényszék hatósága alatt álló bányatelepek lakósainak, az ellenök vagy közöttük fenforgó, de nem bányászati viszonyokra vonatkozó személyes és értéki keresetekre és ügyekre nézve az 1848 évi 23 t. cz. értelmében a polgári hatóság alárendeltetése, — és ennek folytán

„3 or azon tárgyaknak, mik továbbá is a bányahatóság alá tartozandnak, világos kijelölése, és ennek következtében a polgári hatóságnak általadandók átadása, és ottani czélszerü kezelésének elrendezése iránt végelhatározás végett a ministeriumok elibe hova hamarább javaslatot terjesszen.

„Ezen javaslat rovatos kimutatással is lészen felszerelendő, mellyben e következők emlitessenek:

1. A népszám és hatásterület községenként külön

2. A rendszeresittetni kivánt tisztviselők száma, minősége és évdija

3—7. l. előbb Graenzensteinhoz szóló levelet.

„Ujabb rendeletig a hatósági gyakorlat a mostani állapotban lévén megtartandó, azon bányaközségek, hol az elsőbirósági hatóságot eddigelé a bányatörvényszék vagy annak helyettessége gyakorlá, rendezett tanácsu községnek tekintendők.

„A bányatisztek és bányászok követválasztási képessége, nem külömben a nemzetőrség rendezése iránt a kellő rendeletek és utasitások már megtétettek.

„Feladatának második része leend azon tárgyaknak, mik a polgári és bányászati hatóságok hatáskörének elkülönözése után a bányahatóságnak fenmaradnak, a főbányaigazgatósági hivatal és ujdon felállitandó külön külön kerületi bányatörvényszék köztt felosztása, mellyre nézve azon ministeri rendeletben kifejtett elvek és a külömböző jogok és hatóságok természetes minemüségük alapján kidolgozandó külön javaslat az illető ministeriumnak elébe lészen terjesztendő.

Budán 1848-ik Junius 25 én.

Pénzügyminister

Kossuth Lajos.

*

A száguldó események nem engedtek időt a lassan kialakuló, szinte pepecselő munkára. A fegyverzaj, a seregszervezés elnyelt minden más munkakört. A bányászati ügyek beleillesztése a megyei közigazgatásba, az érintkezési pontok összeegyeztetése, az ellentétek elsimitása a szabadságharc zajában háttérbe szorult, a döntés egy nyugodtabb korra, a kiegyezés kormányának jutott.

Gyürky — főispán, Vukovics — királyi biztos.

A tulnyomó részben liberális szellemü, igaz magyarokból alakult kormány 1848 április végén losonci Gyürky Pál nográdi birtokost találta a legalkalmasabbnak Krassó megye kormányzására. Jóérzelmü, a nagyvilági társadalmi életben otthonos, gazdag ur került Gyürky személyében a főispáni székbe. Nem hajolt a szélsőségek felé, elitélte a román nyelvüek egy részének elszakadási hajlamát épugy, mint a radikális gondolkozásu magyarok hangoskodását, de kifejezte rosszalását a bécsi udvar minden fejlődést elzáró politikájával szemben is. A középut embere volt, a kiegyenlitést kereste. Irtózott az erőszakra alapitott po-

litika minden megnyilvánulásától. A főispáni szék elfoglalását megelőzőleg évekig tartózkodott ludányi birtokán, tősgyökeres gazda volt, egyik kedvelt tagja a nográdi megyei életnek, de részt kivánt magának az országgyülési ellenzék politikai életéből is. A párt ama korifeusai között emlegették, kik a választási küzdelmekből anyagi hozzájárulás révén is kivették a részüket. Sokat várt ezek után a Batthyány-kormány az uj krassói főispántól, hitte, hogy kitünő társadalmi modorával megnyeri a megye vezető embereit, de számitott arra is, hogy amikor fellépése nem hozná meg az eredményt, Gyürky nem fog fukarkodni anyagi eszközök felhasználásától sem.

Alig ért az uj főispán Lugosra, jelentést küldött[1] Budára a belügyminiszterhez:

„Szemere Bertalan belügyminister Urnak!

„Krassó megyében mikénti hivatalos müködésemről, annak eredményéről, és az abban tapasztaltakról — vonatkozva az e folyó hó 2-án 538-ik szám alatt költ utasitásra, teszem következő tudositásomat:

„E megye kormányára felszollitó hivatalos levelét Önnek mult April hava 28-án

[1] A jelentés a magyar nemzeti muzeum levéltárában van, 1848. évi Szemere iratok 129. szám.

vévén, a Krassómegyei közgyülésre, melly 3-ik Majusban első alispán elnöklete alatt tartatott meg, meg nem jelenhettem, azonban f. hó 7-én Lugoson megjelenvén, a megye kormányát tettleg általvettem, 's a Bizottmányi gyüléseken folyvást elnökösködöm.

„E megye görög nem egyesült lakosai között hintegettettek álhirek török, hol orosz seregeknek berohanása felől, az örseregek alakitásából meritettek, és azon balvélemény, hogy a magas kormány I-ő Ferdinánd császár királyi felségétől, kihez különös hódolattal ragaszkodnak — elvétetvén, az István Főherczeg Nádorra ruháztatott, szintén nagymértékben nyugtalanitá a népet; hiányzott az utóbbi törvényeknek tiszta fogalmazása is, melly miatt itt-ott kicsapongások, földesuraik fennmaradt tulajdonainak erőszakos megtámadásai is elkövettettek, mellyek azonban tisztviselőinknek hivatalos eljárásaik által megszüntettek; mindezeknek gyökeres meggátlására az összes lakosokhoz oláh nyelven körlevelemet intéztem, értelmezvén abban őket az urbéri örök váltságra vonatkozó törvényeknek valódi fogalmáról, intvén őket a földes urak iránti háládatosságra, azok-

nak tulajdonai megkiméllésére, csend és rend fentartására, álhirekkel őket izgatóknak eltávoztatására, sőtt letartoztatására, hátralevő veteményeiknek gondos elkészitésére, sőtt volt földesuraiknak is e részben jutalomért való felsegéllésekre, megkeresvén a Temesvári ugy Verseczi Püspököt, hogy azokat szószékeikből lelkészeik által, kikhez nagy bizodalommal ragaszkodnak, kihirdessék.

„Jelenleg az egész megyében már csend és béke uralkodik, és bizton reménylem, hogy ha rendkivüli események nem történnek, azontul is fentartatik, habár e megye minden állandó katonaságtól meg van fosztva; okot szolgáltathatna a balértelmekre már az is, hogy szomszéd Temesmegyének tisztviselői az urbéri illetőségnek megváltását tárgyazó törvényekből meríthető felszabadulásokat a jobbágyoknak a királyi haszonvételekre is kiterjesztették.

„Az őrseregtől lakosaink átaljában vonakodnak, azok is, kik beirattak, esküdni nem akarnak; véleményem szerint kivévén Lngost, Oraviczát, Facsetet és Bogsányt, mint főbb helyeket, egyéb községekben azoknak szorgalmaztatásuk nem is tanácsos.

„Befejezvén a Bizottmányi gyüléseket,

innen házi gondjaim elrendezésére haza sietek, egy pár napi otthoni maradásom után rögtön visszajövendő és a megyét beutazandó.

Költ Lugoson, Május 17. 1848.

Györky Pál s. k.
Krassó Megyei Fő Ispány.

A krassómegyei nyugalom azonban a délvidék többi pontján nem volt észlelhető. A belügyminiszter napról napra kapott jelentéseket a megzavart békéről, a szerb mozgolódásokról, a feldult helységekben történt kicsapongásokról. Gondoskodni kellett tehát arról, hogy a lázongás továbbterjedése meggátoltassék. Kiküldötték a lázongás által veszélyeztetett területen működő Csernovits mellé Krassó és a szomszédos megyékbe királyi biztosi minőségben Vukovics Sebő temesi alispánt, aki nagy erélyéről, villámgyors intézkedéseiről, igaz hazafiasságáról volt ismeretes az intéző körök előtt. Vukovics kinevező iratának szövege ez:[1]

97—eln.

Vukovics Szabbás Temesi Első alispán Urnak.

„Miután hazánknak alsó részein az

[1] Magyar Országos Levéltár. Belügyminiszteriumi elnöki iratok 1848. év 97. szám.

országnak és koronának épsége, az alkotmánynak sértetlensége, a hazának békéje ellen a lázongások, lázitások, sőt összeesküvések mindinkább nőnek és terjednek, még oly helyeken is, melyek eddigelé hasonló bünös merényektől mentek valának; miután eszerint Csernovits Péter temesi főispánnak lehetetlen az egyszerre több helyeken mutatkozó és fejlődő bünös forrongás ellen közvetlen megjelenésével hatni és munkálkodni, Önt Csernovits Péter főispán mellé hasonlólag királyi biztosul nevezem ki, azon felhatalmazó és megbizó levelek értelmében, melyek Csernovits Péter főispánnak adattak és amelyek ide mellékeltetnek. Az illető törvényhatóságok és hatóságok Ön kinevezéséről e mai napról szinte értesittetnek, mint Csernovits Péter főispán is, kivel a körülmények szerint akár együtt, akár külön, a reájok bizott rendkivüli hatalmat ovatosan, kiméléssel, de ugy fogják gyakorolni, hogy a királyi korona, az ország határai, az alkotmány ereje, a törvények szentsége s a statusegység a maga épségében megtartatván, minden törvényellenes és lázitó törekvés nemcsak elnyomattassék, hanem szigoruan és elrettentően meg is büntettessék.

Budapest, május 23. 1848.

István nádor
kir. helytartó

Szemere Bertalan
belügyminister

Leirat a megyékhez az országos biztos hatásköréről.[1]

„Arad, Bács, Temes, Torontál, Krassó megyéknek Szabadka, Zombor, Temesvár, Ujvidék városoknak s a Csajkások kerülete közönségének.

Hazánknak alsó vidékein, az e részben beérkezett hivatalos tudósitások szerint a bujtogatások, lázitások és erőszakos rendszegések nemcsak nem szünnek, sőt olly helyekre is terjesztetnek, melyek eddigelé hasonló bünös merényletektől mentek valának; és oly irányt vesznek, melly az ország és korona egysége, az alkotmány sértetlensége és a köz béke ellen összeesküvések utján is törekszik. Tiszti kötelességem a törvény legujabb jótéteményeit életbe léptetni mindenütt és mindenki számára vallás és nyelv különbsége nélkül; de kötelességem egyszersmind a korona egységét, az alkotmány szentségét és a közbékét megovni és fentartani, a körülményekhez képest rendkivüli eszközökkel is.

„Minthogy pedig Csernovics Péter temesi Gróf és főispánnak, mint a közrend helyreállitásában müködő országos biztos-

[1] Magy. Orsz. Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok 1848. év 99. eln.—B szám.

nak lehetetlen az egyszerre több helyeken mutatkozó és fejlődő lázongások ellen közvetlen megjelenésével hatni és munkálni

„ennélfogva melléje Vukovics Szabbás temesi alispánt országos Biztosul ezennel kinevezem és kiküldöm; felruházván őt szinte azon hatalommal, mellyre a fenemlitett temesi Gróf feljogosittatott, és melly az Önökhöz intézett f. é. April 27-kén 286 szám alatt kelt rendeletemben is foglaltatik, és meghagyván nékie, hogy akár a temesi Gróf és országos biztossal mint társával egyetemben, akár pedig külön maga, Bács, Arad, Temes, Torontál és Krassó megyékben, ugy Arad, Szabadka, Zombor, Temesvár és Ujvidék városokban nem különben a Csajkások kerületében és községeiben mindazt tehesse és elrendelhesse, mit a törvényes rend megóvására, az izgatók, bujtogatók, lázitók, összeesküttek, rendszegők és erőszakoskodók megfékezésére, kinyomozására és törvényszeres megbüntetésére jónak, czélszerünek és szükségesnek itélend.

„Meghagyom tehát és rendelem ezennel, hogy f. h. 23 án kelt utasitás nyomán intézkedendő Vukovics Szabbás országos biztosnak Krassó stb. megye (város, kerület) hatósága, annak minden lakosai és

nemzetőrei engedelmeskedni és a közrend fentartására erélyesen közremunkálni hazafiui és polgári elengedhetlen kötelességöknek ismerjék. Törvényes büntetés terhe alatt máskép nem cselekedvén.

Budapesten 1848 május 24-kén.

„Belügyminister

Szemere B. s. k.

Vukovics (királyi) országos biztos a hatáskőre alá tartozó területen páratlanul szivós energiáról tett tanubizonyságot. Nem Krassómegye területe lett a gerince munkásságának, a többi megye sokkal több munkát adott neki, de mindenre kiterjedő figyelme, nagy áttekintő képességével a bajokon keresztültörni képes energiája, a nép nyelvén meghonositott igazságszolgáltatása emlékezetessé tette müködésének idejét Krassóban épugy, mint Temesben vagy Torontálban.

Miniszteri kiküldöttek a románság megnyerésére.

A kormányférfiak a szabad magyar haza első hónapjaiban nem gondoltak vallási s nemzeti különbözőségekre, rendeleteik megszövegezésénél az egységessé vált haza egyforma jogokkal biró polgáraihoz szóltak, mindenkit kötelességekben és jo-

gokban egyforma polgárnak tartottak. A Bécsből irányitott lázadás azonban hamar felütötte a fejét. Az erdélyi szászok s a délvidéki rácok mozgalma bizonyossá tette a hivatalos köröket, hogy a reakció nem nyugszik, az elégedetlenség és engedetlenség tüzét szitják a nem magyar ajku lakósság körében Hamis hirek terjesztésével, megtévesztéssel sikerült sok hüséges állampolgárt eltántoritani a magyar állameszmétől. A románok egy ideig állhatatosaknak bizonyultak. Tartani lehetett azonban a kisértéstől. Átlátta ezt Szemere Bertalan belügyminiszter és ismerősei köréből már 1848 május végén küldött a románok közé olyan férfiakat, akik a nép felvilágositására alkalmasoknak látszottak, akik az esetleg már elterjedt téveszméket ellensulyozni tudták. Ezek egyike Pap Zsigmond később miniszteri titkár, másika Szőllősy Nagy Balázs volt. Birták a román nyelvet, jó akarattal közeledtek a földmüvelő néphez, alapos müveltséggel rendelkeztek.

Szemere bizalmas levele Vukovicshoz.

A kiküldöttek hivatásáról, valamint az országos biztos feladatairól Szemere az

alábbi bizalmas levélben [1] tájékoztatta Vukovicsot:

167 eln.—B.

„Csernovics talán holnap megy le. Ugy látszik nagyobb erélyt készül kifejteni. Szépen bánunk vele, bánjál ugy te is. A Belgrádi lapot tiltsd el. Én már eltiltottam, de mégis küldözik. Sőt azt irtam, hogy Ujvidéken a sajtót is betilthatják, ha másképen ellenőrködni nem lehet.

„Őrködjék az oláhok felett. Itt volt Petrovich és az iskolaigazgató Krassóból. Murgu le akar menni, ez ábrándos ember és veszélyes. Én Szőllősyt biztam meg némi missioval Belgrádban, Krassóban és Oláhországban. Majd szóland veled. Pap Zsigmond oláh pap szintén lekűldetik. Missicsnek segéd fogalmazóságot igértem, ha tetszik. Ha igen jeles, nem vagyok idegen fogalmazónak kinevezni.

„Az oláh papság sorsán javitani elhatározott szándékunk. Biztasd őket. Sőt ha hatékony és tekintélyesek, most már jutalmazandók, attól sem vagyunk idegenek. Jelentsd fel őket. Nemzetiségöket nem bántjuk, sőt talán az oláh érsek sem lenne

[1] Magy. Orsz. Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok 1848. év 167. elnöki szám.

rosz eszme. Ha e lázon áltesünk, az olvasztást békés uton folytathatjuk.

„Küldök e napokban oláh törvényeket és magyarázatokat több ezer példányban mindenfelé. Azt hiszem emissariusokkal kellene dolgozni. Készpénzt ne kivánj, de a mit előlegeztek országos czélra, megtéritjük. Egy restauratio nem megy a nélkül, egy revolutio még kevésbbé. A tekintélyeseket, a papokat nyerd meg minden áron. Néha nyomathatsz röpüeket. Kétségen kivül van, hogy a kik most a nemzet megmentése körül érdemeket szereznek, megháláljuk. E czélra gyüjts ott, a haza oltárára áldozzék más vidék.

„Belgrád környékét kell szemmel tartani. A'basára hatni. Az angol, francia consulokkal értekezni Szőllősynek egyik feladata, sőt a fejedelmet figyelmeztetni az ellenséges hatásra, melly onnan hazánkra gyakoroltatik. Itt tarts biztosokat. Kiadásaid megtéritetnek mint biztoséi természetesen. Ird meg a melly tisztek elmozditandók volnának. De alapra épits. Ne sokat, de a főbbeket tegyük el. A katonaságot meg kellene nyerni. Ezért a budai esemény[1] sajnálatos. Bolond gyermekek tette.

[1] Összeütközés katonák és polgárok között.

„Mészáros jeles ember. Határozott. Azt mondja Péterváradról Ujvidéket az álgyukkal féken lehet tartani. Csak forditassanak feléje. És ha szükség, vaklövéseket tegyenek. Élj hatalmaddal. Használj sok embert. Ott a hol igazságunk nagy, hangzólag lépj föl. Csernovicsot vond be, hogy ne gáncsoskodjék képzelt sérve miatt. Bátorsága van.

„István főherczeg Bécsben van. Lejövend 3—4 nap mulva. A Bán letételét akarja kieszközölni, és hogy Erdély alája rendeltessék és hogy a Felség lejőjjön.

„Proclamatiókkal is hass. De az ellenfél előitéleteit ne támadd meg, inkább mellőzd. Ne felejtsd, hogy a láz betegség, az időre is kell várni.

Isten veled.

„Buda máj. 28.

Szemere B. s. k.“

Utasitás Pap Zsigmond és Szőllősy Balázs müködéséhez.

Pap Zsigmond román lelkész feladatát a következő levél körvonalozta:[1]

„Ott hatni és fellépni tartózkodik, hol

[1] Magy. Orsz. Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok 168. eln.—B szám.

áltmenetele netalán ismertetvén rosz néven vétetett. Bihar, Szatmár, a Részek 's Erdély oláhai közt fog forogni Aradban és Krassóban stb. megfordulván. Hová nem mehet, vagy hol nem állapodhatik meg, ott *az előkelőkkel* összeköttetésbe teszi magát, 's azokat felvilágositja, utasitja, buzditja. A hol megjelen, *ha a süker bizonyos*, jó leend népgyüléseket tartani. De soha nem az ottani befolyások nélkül, hogy irigységet ne gerjesszen, ambitiót ne sértsen.

„Ez egyik fő szabály. Sőt azoké látszassék lenni a dicsőség.

„Az oláh papság elhagyatott állapotban van. Kijelenti, hogy a Status, a kormány elhatározta sorsukon javitani a közpénztárból Sőt ha tekintélyesek közülök a testvériséget segitik, a népet érdemes befolyásaikkal összetartják, már a rendszer behozatala előtt jutalomra tarthatnak számot. Tegyen jelentést irántok. Viend magával törvényt és magyarázatot, és azt itt-ott mint *becses* ajándékot, a hol leköteleznie akar, kiosztogatja, — válogatni azért is kell, mert sokat nem vihet magával. Figyelmezteti az értelmeseket, hogy a Fölség elhatározta a magyar nyelv diplomatikaiságát fentartani, 's ki ellenszegül, elnyomatik.

De más részről az oláh nemzetiség a tüzhely körül és templomban szentül megtartatik. A békés szövetség hasznainak megmagyarázására sok alapos ok van, de ne rettegjen ollyan októl sem, melly ha nem áll is, de hat a népre.

„Békét akarunk, 's annak drága ára némi csalodás. Biharban Beőthynél, Erdélyben Báró Kemény Dénesnél jelentkezik 's velök tanácskozik. Testvériség egyesület félét alapitani talán jó lenne. Az oláh lapot barátunkká kell tenni minden áron. S(aguna) gyanus, a másik dicsértetik; oláh érsektől nem volnánk idegenek.

„Az egyesült oláhokra másképen kell hatni. Azokat kell kitudni, a kik fő főemberek és figyelmeztetni a megyei kormányzókat és — engemet. A kik hathatnak, olly állapotban kell tennünk, hogy *hathassanak*. A rácz elemmeli összeolvadást lehetetlenné kell tenni, kik elnyomói voltak az oláhságnak, ezután is azok lennének.

„Erdélyben az oláhországi mozgalmakat, nézeteket megismerni törekszik, és a' szerint intézi lépéseit. Tudatja Báró Kemény Dénessel és velem. Azon ország szövetségesei kivánunk lenni, nyugodt szomszédok. E viszony ismerése fő dolog. Az

oláh országi és moldvai lapokat figyelemmel kiséri, sőt szövetségre léphet velök. Utóbb *a két ország lépend szövetségre.* Eszély, buzgóság és bátorság czélra vezeti. A siker titka a gyorsaságban van. Késő vagy épen nem, az most mindegy. A sükerből napról napra jegyzéket viend eljárásáról, — de ovatosan itélem meg érdemét.

Buda Május 28. 1848.

Belügyminister
Szemere"

*

Szőllősy Balázs más területet kapott missiója részére, teendői azonban majdnem azonosak voltak Pap Zsigmondéval.

„Lemegy Péterváradra" — kezdi az utasitás[1] „Belgrádba, onnan Krassó oláhságán keresztül, Erdélyen át Oláhországba." .... „Elutazása előtt biztos embert keresend, ki értesitéseket küldend, Vukovichcsal találkozzék és értekezzék. A Belgrádi lapot V. tiltassa el ujra. Krassóban Petrovicsot és az iskolaigazgatót keresse fel. Magyar- és Erdélyországban a megyei főbbekkel találkozzék, a hol átutazandik. A helységek lelkészeit és biráit felkeresi. Eszközöl népgyüléseket, ha a siker bizo-

[1] Magy. Orsz. Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok 169. eln.—B szám.

nyos. Adja az eszmét, de a helybeliek szerepeljenek, hogy ambitiot ne sértsen. Az oláh szegény papság sorsán javitani szándékozunk. Közpénztárból kapnak segedelmet. Ezt emlegesse. Sőt ha érdemest talál, ki tekintélyes, hatásos, tegyen jelentést és következménye leend. Az oláh nemzetiség a házban és templomban marad, biztositsa. Hajlandók vagyunk oláh érseket nevezni. Más részről tudassa, hogy a király akarata a magyar hivatalos nyelvet fentartani. A népnek erőről is jó beszélni, mert nála a félelem is hat. A fő embereket keresse fel és értesitse, biztassa, sőt kilátásokat is felmutathat, de óvatosan. Erdélyben Br. Kemény Dénest keresi fel és vele értekezik. Azután a papsághoz kell fordulnia. A ve zérség annál van. L (Lemény) püspök dicsértetik. A lapot is meg kell nyerni. Főfigyelmét azonban az oláhországi mozgalmakra forditja. Mi ott a nézet, az akarat, az irány. A lapokat olvasgatja és kivonatot csinál belőle. Hintegeti, hogy Oláh- és Magyarországnak szövetségnek kell lennie, az egyenlőség, függetlenség alapján. Egymáshoz támaszkodva hatalmasak .... Higgadt, vigyázó legyen .... Hazafiság, nemzetünkhezi hüség, erély és *vigyázat*

czélra segiti. Egyébiránt csak a siker után fogom megitélni eljárását."

A külpolitika nagy irányelveit feltüntető levelek jelentőségét birálni nem ezen tanulmány keretei köze tartozik. Érinteni kellett azokat, mert Krassómegye viszonyaira döntő sullyal voltak a külpolitikai nézetekből folyó intézkedések, de a politika kialakulásával, annak birálatával foglalkozni itt nem lehet célunk.

A katonaság és az országos biztosok viszonya.

Az alkotmányos magyar élet tervezői hozzájutván a hatalomhoz, rövidesen megállapithatták, hogy a nyugodt haladás, a fejlődést mutató szabadelvüség utját el kell hagyniok, le kell mondaniok Magyarország képzeletükben ragyogva égő felépitéséről és a napi gondok sikeres elenyésztetése, a polgárháboru felgyult tüzének kioltása lesz ugyszólván egyedüli feladatuk. Nem harcra irányult gondolatviláguk, hanem a nemzet leroskadó épületének ujjáalakitására, aminél nem vettek számitásba olyan tényezőket, melyek később a fejlődés utján kerékkötői lettek a legszebb terveknek, amelyek melegágyai lettek a reakciós nyomásnak.

Nem vitte a magyar kormány alkalmas időben keresztül a különböző katonai főparancsnokságok hatáskörének körvonalozását, nem történt intézkedés a kormányalakulás napjaiban az iránt, hogy a katonai főparancsnokságok ne fogadjanak el senki mástól se rendelkezéseket, csak a magyar kormánytól. A bánáti megyék, és igy Krassó eltévelyedése a nemzeti ügytől szintén amiatt következett be, mert a temesvári katonai főparancsnok [1] idegen származásu, a nemzeti ügynek hódolni nem akaró, minden idegszálával a bécsi udvarhoz kötött személy volt. Látszólag fenntartotta a magyar kormánnyal az összeköttetést, de ellentétes intézkedések esetén mindig Latour grófi, az osztrák hadügyminiszter utasitásai szerint cselekedett. Ilyen főparancsnok mellett könnyü volt aztán a szerbek előnyomulása nemcsak a kizárólag szerbek által lakott területeken és a határőrvidék, sőt a románok, németek és magyarok által lakott föld népének megnyerése is a reakció részére.

A katonai parancsnokságok és a magyar kormányzat viszonyát némikép megismerhetjük Vukovics Sebő királyi biztosnak

[1] Báró Piret — Bihaim Lajos († 1862)

Temesvárról 1848 május 29-ről keltezett következő leveléből: [1]

„Kedves barátom Berti!

„Még Csernovicstól választ nem kapok, lényegesebb intézkedésekbe nem bocsátkozhatom. Károsan hatna, ha egy időben, ugyanazon helyre mind kettőnktől 's talán különböző rendelet adatnék ki. Azon aggódom, hogy nem talál Aradon lenni, hova levelemet intéztem hozzá. Mulkor is én Aradra irtam neki 's ő a pesti uton volt már. Nem adta tudtomra.

„Temes, Torontál és Krassó erősen hiszem meg lessz óva minden bel nyugtalanságtól. Sokat tesz a nép vegyülete, — noha meg kell vallanom, hogy a németség szörnyü félénk, — ha annyi magyar laknék e három megyében, a mennyi német van, soha nem kellene hajszálnyit is a' Ráczoktól félni. — Azonban igy is jó, ott, hol egymással keverve laknak, megakadályozzák, hogy a rácz szellem a község általános jellemévé váljék, — hol német faluk vannak rácz vagy oláh faluk közzé helyezve, eszközölve van az, hogy az utobbi népségek azon helyeken vidéki nagyságot nem képeznek.

[1] Az Országos Levéltárban levő eredetiről. 1848. évi belügyminisztériumi 261. elnöki számu irat.

„A végvidékben törvényeinket most sem hirdették ki. A ministeriumtóli függés tudtul van adva ugyan ott is, de tettleg nem látni semmi következményeit. Minap a' bizottmány felszolitotta a' hadi parancsnokságot, közölné az intézkedéseket, mellyeket a május 7-iki leirat folytában a határvidéken tennie kellett, ma vettem feleletét. Olly hangulat leng rajta, melly sejtelemre ad okot, hogy a háttérben még mindig idegen befolyás érintkezik a katonasággal.

„Irtam Hrabovszkynak, de nem hiszem, hogy levelem Pétervaradon találja, mert hallom, hogy 26-án elindult. — Ujvidéken Zákó Péter választatott polgármesternek, Istvánnak öccse, — szilárdabb nála. Eddig mint nem illirt ismertem. Most nem tudom. Ha holnapig nem kapok választ Csernovicstól, irok Ujvidéknek.

„Az erdélyi oláhok is azon a réven vannak izgatva, melyen a karloviczi gyülekezet hozatott létre. Az erdélyi oláh püspök, Saguna Karloviczon volt a' balásfalvi gyülés előtt. Ott rontatott meg.

„Környékünkbeli oláhok folyvást jól viselik magokat. Ma is egy tekintélyes Es-

peresök volt nálam, 's igen buzgóan nyilatkozott a haza ügyében. — Csak nemzetiséget ne igérjetek nekik olly hamar, — értem annak törvény általi megismerését. Annyi az, mint megosztani a hazát.

„Néhány kivánataim volnának a biztosság számára, hogy minden lehető szükséges eszközökről előre gondoskodva legyen.

1 ör a katonai parancsnokságot oda kellene utasitani, hogy ne csak hatalomkar gyanánt rendelje a katonaságot a biztosság alá — hanem a szokott elhelyezés is a biztosság határozatának adassék át. 'S e tekintetben felülről sem kellene külön rendelkezni, mert azzal zsibbasztva van a' müködés. Igy p. o. most ministeri rendelet azt hagyta meg, hogy 2 század Krassóban, 2 Temesben és 4 Torontálban vonassék össze. Ha a' biztosság szükségesnek látná, hogy bizonyos ideig mind a 8 század egy tájon vonassék össze, — a hadi parancsnokság azt felelné, hogy a ministerium már máskép rendelkezett.

2 or Bácsmegye a biztosság körében van, de az ott tanyázó haderő a budai parancsnokság alatt áll, mellyel a' biztosság nincs kapcsolatban. A szegedi katonaság

is szükséges lehet, mint volt már a' kikindai lázongásnál. Az Aradban tanyázó katonák is igénybe vétethetnek, — 's mind Aradon, mind Szegeden inkább nélkülözhetők, mint az alsóbb vidéken. De ezek is a' budai parancsnokság alá tartóznak. Ennél is kellene tehát rendeleteket tenni, hogy a' bácsmegyei, szegedi és aradi haderőt a' biztosság felhivására ennek használatára engedje át.

3 or Hogy a biztosság által igénybe veendő katonai erő vezetése Kiss huszárezredesre bizassék, kinek tehetségében is, akaratában is biztositékot találunk. Ezredében általánosan jó szellem uralkodik. Nem igy a Temesvártt tanyázó Sivkovich lengyel ezred tisztei között. Szegeden és Aradon magyar katona van — azt ezzel fel kellene cserélni.

„Ölellek. Örökké hived

Vukovics

„Bizonyos Simonovich nevü az ide mellékelt javaslatot közlé velem egy rácz lap iránt. Fontold meg.

„Még egy csatolmány. Igen különösnek találtam, hogy az idevaló G. Commando a Zágrábinak — tehát Jellachichnak — élelmezésben segélyt küld 's az

iránt a kamarai igazgatósággal teszi érintkezésbe magát. Megszereztem levelének másolatát 's ide teszem."

Egy pár megjegyzés Csernovics, Murgu és Damianich egyéniségéről.

Vukovics és Szemere májusi és juniusi levelezéséből egy pár igen értékes jellemvonását olvashatjuk azoknak a férfiaknak, akik a délmagyarországi eseményekre jelentékeny befolyást gyakoroltak.

Szemerének május 31-ikén irt levele[1] keresztezte azt, melyet Vukovics május 29-ikén irt.

Ez a levél a következőleg hangzik:

„Csernovics Péter itt van. Ugy veszem észre, voltak emberek, kik az ő eljárásának erejét meggyengitik. Sükere legalább nincs. Bátor ember, de az nem elég. Becsületes ember, tiszta, de az sem elég.

„Azonban elkedvetleniteni őt nem lehet. Ugy látom, nem használhat sokat, de árthat. Tehát kimélni kell.

„A haza nevében végy erőt magadon és simogatva bánjál vele. Lehetetlen, hogy

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 184. eln. szám alatt.

rajta ne uralkodjál, hogy fel ne használhasd. Alkalmazkodjál hozzá, hogy megnyerd, hogy birj vele.

„Azt hiszem legjobb lenne megosztoznotok e téren. Ő most a határvidéken akar csodát csinálni. Jovicsot kérte kirendeltetni, kit dicsérnek. Tüstént tedd magadat vele érintkezésbe. Én neki keserü igazságokat mondtam.

„Őt mellőzni nem lehet. Neve nem használt, mint véltük, azonban árthat. Nyerd meg magadnak, hogy a hatalom kettőé és tiéd legyen.

„Ismétlem, proclamatiokra, kiküldöttekre költhetsz és én biztositlak a szükséges kiadások megtéritéséről. Murgu igen jó proclamatiokat irt, ide rekesztek egy példányt. Fogadd szivesen. Talán követnek választatik Krassóban. Utiköltségül és kiadásainak fedezésére elfogadott 150 pengő forintot. Azt hiszem neki hasznát vehetjük.

„Isten veled

Budapest Május 31. 1848

Barátod

Szemere

Vukovics ugyanezen a napon Temesvárról a következő jelentést küldötte:[1]

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 2922. eln. szám alatt.

„Belügyminister Ur!

„Temesben, Torontálban 's Krassóban mindenütt béke van. Aradról nincs ugyan tudositásom, de a mindennapi közlekedés a két megye köztt tanuság, hogy minden rendben van ott is. Verseczen is lecsillapodott az illyr felgerjedés, tegnapelőtt az illyr zászló a templomról levétetett maga a megyei főszolgabiró által. Nem ellenezte senki. A bizottmány folytatja a helyszinén eljárását.

„Éppen ma vettem egy szemtanutól az értesitést, hogy mult vasárnapon Fejértemplomban a városház erkélyéről kihirdettetett a hadkormányszék rendelete, miszerint a határvidék a magyar ministerium alá esett. A nép örömmel fogadta s „vivat" kiáltással. Örvendetes hir, — adja Isten, hogy az ármánynak ne sikerüljön az esemény hatását meghiusitani.

„Haynau generális már elment Temesvárról. Három holnapi szabadsággal, de reméllem vissza sem jön. Csak Damianichot kapnók vissza. Kiss ezredes mellett felette hasznos volna, — kettőjük által biztositva volna a katonaság hangulata. Damianich a határvidékre is hatna.[1]

[1] Haynau 1848-ban Temesváron osztályparancsnok volt, Damjanich pedig az ott állomásozó

„Csernovics kir. biztostól sem közlést, sem választ nem kaptam. Nem tudom hol van, — én Aradra irok neki. — Pedig Ujvidéken már munkálkodni kellene. Jó, ha ott van.

„Tenap innen 200 ujjonczot küldtünk Szegedre. Krassóból eddig 75 ment keresztül."

A Csernovics Péter és Vukovics közötti viszony szempontjából érdekesek Vukovics junius 6 iki levelének bevezető sorai (Szemere belügyminiszterhez):[1]

„Nem simogatva bánás, de esdekelni kész vagyok előtte a süker kedvéért. S nemcsak neki, ki régi ismerősöm 's barátom, hanem bárkinek. E tekintetben légy nyugodt. S tudom én, hogy vannak emberek, kiknek akaratjok jó, de hogy cselekedjenek nem csak ösztönre, hanem kis tömjén-

Rukavina ezredben kapitány. Haynau igyekezett a magyar kormány intézkedéseinek gáncsot vetni, mig Damjanich a magyar szellem érdekében dolgozott és többször szembenállott Haynauval. Ez aztán keresztül vitte, hogy Damjanichot bevonultatták az ezred olaszországi alakulatába, (Vukovics Sebő emlékiratai" (193—4. oldal.)

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 385. eln. szám alatt.

zésre is várnak. Ilyeneknek alá kell rendelnünk magunkat, kik a Haza ügyében nem vonakodunk mindenki előtt meghajólni, ha az által a Hazát emeljük fel. — Csernovicsnak nem csak hogy szép hangulatban, hanem ugy mint Alispány Főispánynak irok mindenkor.

„A téreni megosztozást maga a szükség kivánja. Hogy végvidékre ment ő, helyeslem, valamint Jovits kiküldését melléje. Egyre emlékeztetlek. A temesvári general commandot ne mellőzzétek el. Ha tudtul nem adatott neki, nem jó szemmel fogja megjelenésöket nézni. Pedig hatálya több, mint bár mi más testületé a végvidékre."

A belügyminiszter kivánsága a moldovai eseményekkel kapcsolatban.

A moldovabányai izgatás első jeleinek felismerése napján a belügyminiszter a következő leiratot inztézte a királyi biztosokhoz:[1]

B. 2583.—852

„Csernovics Péter főispán és Vukovics Sabbas alispánhoz, mint meghatalmazott királyi biztosokhoz.

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 2583. eln. szám alatt.

„Az oraviczai bányaigazgatóságtól és Krassó vármegyétől érkezett hivatalos tudositásokból aggódalommal értesültem arról, hogy Ó Moldován és annak környékén az illyr mozgalmak mind inkább komolyabb szint öltenek magukra, — hogy a karlovitzi gyülekezetre kiküldött határőrvidékiek visszaérkeztökkel Ó Moldován a helybeli g. n. egy. lelkész vezetése alatt a szerb czimerrel diszitett illyr lobogó a templomba kitüzetett, — és az egész vidék felfegyverzése mellett külön szerb királyság felállitása terveztetik.

„A hadügyi ministerium részéről a bánsági fő hadi kormánynál a kellő intézkedések megtétettek.

„De miután az illyr mozgalmak a vallás és nemzetiség palástja alatt, a hajdani bánságnak a hon kebelétőli elszakasztására, az érdekegység kapcsának szétrombolására és a százados együttlét kötelékeinek szétszaggatására vannak irányozva;

„miután továbbá köztudomásu dolog, hogy az azon vidéki oláh nép — melly eddig elé az anya honhoz hün ragaszkodott — álhirek terjesztése által tévutakra vezettetni céloztatik,

„a dolgok illyetén állásáról, éber őrködés és a bánsági hadi főkormánnyal egyetértőleg teendő czélszerü intézkedés végett Önt részemről is szükségesnek véltem olly hozzáadással értesiteni: miszerint a szászkabányai és ómoldovai bányászoknak, kikre a bányaigazgatóság jelentése szerint a hon és király iránti őszinte ragaszkodásoknál fogva bizton számithatni, fegyverrel és lőszerekkel leendő ellátása minél előbb eszközlendő volna.

Budapesten Junius 5-én

Belügyminister helyett
osztályfőnök
Bázmács“

Murgu Euthym jellemzése Jakabffy alispán tollából. Az első levél.

Krassómegye közéleti szerepre jutó fiai között ebben a korszakban Murgu Euthym neve volt a legismertebb. Dogmaként hirdette a románok között népe római eredetét, amivel az egyszerü emberekben a büszke öntudatot igyekezett felkelteni. Kapcsolatba akarta hozni a nép és az irodalom nyelvét a latin nyelvvel s ezért a cyrill betük helyett a latin betü használata

mellett tört lándzsát. Küzdött a személyes szabadság mellett az egyházi szabadságért is, a görög keleti vallásu románoknak a szerb hierarchia alól való kiszakitása, a függetlenség törvénybeiktatása volt zászlójára irva. Ennek a férfiunak Lugosra érkezése ösztönözte Jakabffy Kristóf alispánt, hogy alábbi soraival felkeresse Szemere Bertalan belügyminisztert:[1]

401.

„Minister Ur!

„Murgu Euthym az oláh véghely szülötte kölönben hites ügyvéd pár év előtt Bukarestben lázitás miatt elfogatván, mint Austriai alattvaló előbb a véghelybe, onnan ide kisértetett, de e megye törvényszéke, mint Ő Felsége által kegyelmesen kirendelt bíróság által fölmentetett, és ő bárha nem ide való, innen nem csak nem távozott, sőt világosan oda látszott irányozni minden törekvésit, hogy a nép alsóbb osztályaiban minél számosb öszeköttetést, és barátokat szerezzen, és a tekintetben sok ügyességet fejtett ki, népszerüsége napról napra nőtt; e férfiu kerülte a neveltebb osztálynak, a nem oláhoknak társaságát, ke-

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 273. eln. szám alatt.

rülte a város népesebb uczáit, de naponta fogadta a falusi nép küldötteit; eljárása gyanus kezde lenni, és miutánn reá bizonyosodott, hogy jobbágyokat földes urak ellen lázitott, véletlenül meglepetve elfogatott, és iratai is el foglaltattak; — ekkor tünt ki ez egyén veszélyességének nagysága, tervei ekkor jöttek világosságra, és ő felsőbb meghagyás következtében mint hazaáruló status börtönbe vitetett.

„Murgunak most már mindenki előtt ismeretes szándoka és czélja: az ugynevezett Bánságot magyarhontól el szakitani, azt Erdéllyel, Moldova és Oláh országokkal egyesiteni, 's mindezekből a magyarokat ugy, mint a ráczokat ki üzve, — egy hatalmas oláh álladalmat alapitani; — mind ez, ugy hiszem, bőven kitünik a le foglalt, és általom fel küldött, valoszinüleg a korona ügyvéde által meg inditott perhez csatolt irományokból; de világosan ki tünik ezen férfiu nézeteinek és elveinek veszélyessége a királyi ügyigazgató nyilvános lapokban közzé tett hivatalos tudositásából is. És Murgunak a börtönből ki szabadulása után azon hir terjesztetett itt, miszerint ő magyar országgyülésnek köszönve szabadságát, a dolgok uj rendének be állítával most már a magyar nemzethez és alkotmányhoz simul; és e vidék magyar érzelmü lakossainak annál nagyobb megnyugtatására szolgált ezen hir, minél inkább ismerték a veszély nagyságát, mellyet Murgu előidézni képes, — azonban az öröm, ugy látszik idő előtti volt. Legujabb hiteles tudositások szerint bizonyos, hogy Murgu régi vágyainak, reményeinek, nézeteinek, elveinek legcsekélyebjét sem áldozta föl, szándoka most is az oláh népet egy korona alatt egyesiteni, a bánsági megyéket, és a' végvidéket magyar hontól el szakitani, és az oláh nép előtti határtalan népszerüségénél fogva semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy ha itt megjelenik, és ez irányban izgat, igen nagy számu követőket nyerend, kik minden parantsait készséggel teljesitendik. — A nép most még nyugodt, itt ott megkisértett foglalásoknál nagyobb ki csapongás eddig nem történt, de a népfanatismus által most már vértanunak vallott Murgu egyetlen fölhivása lángba borithatná az egész vidéket, és mind az, a mi nem oláh el tiportathatnék, a magyarok élete és vagyona biztos nem volna többé, — és ezen veszedelmes egyén követjelölt 's mint modják, Pestről, hol ki

szabadulása olta folyvást tartozkodik, a napokban le jönni készül.

„Mind ezt Önnek Minister Ur be jelenteni kötelességemnek ismérem, de hivatalos és polgári kötelességnek tartom egyszersmind a nemzetiség és a' haza egysége, az itt lakó magyarok vagyon és személy biztonsága érdekében Önt Minister Ur alázattal arra meg kérni, hogy Murgu lejöttét megakadályozni vagy őt bármi módon ártalmatlanná tenni, — igy egy vészterhes catastroph be következhetését meg előzni, különösen az e' vidéken levő magyarságot fenyitő veszélyt elháritani méltóztassék.

„Költ Lugosson Junius 1-ő napján 1848.

«Jakabffy Kristóf

„Krassómegyei rendsz. alispán.

Jakabffy Kristóf második levele.

Murgu Euthym alig szabadult ki a börtönből, felvette régi politikai összeköttetései fonalát bánsági barátaival és liberális felfogásu magyar urakkal. Megállapodott velük, hogy a magyar állameszme érdekében fogja felhasználni összeköttetéseit, annak a megszilárdulására köti le képességeit. Nem ellenkezett ez a megállapodás régi elvei hirdetésével, hiszen Murgu csupán az ausztriai császárság kereteit nem látta alkalmasnak román népe előhaladása érdekében, csupán az Erdély gazdasági fellendülésének akadályát képező urbéri rendszert akarta porrá törni, a magyar nemzeti és nemes szabadelvüséggel eltelt felfogás pilléreit ő maga is érezte a lábai alatt.

Pesti megbeszélései alapján elhatározta, hogy Krassómegyében képviselői mandátumot vállal, hogy a magyarok és románok közötti testvéri viszonyt fogja ápolni népe körében és nem fogja megengedni a románok között a bujtogatást, az igazi szabadelvüség felé törő magyar ideálok letörését.

Krassó megyébe vezető utján megfordult Temesváron is, mert Vukovics fentebb emlitett junius 6 iki levelében beszámolt erről is. [1]

„Tegnap Murgu Temesvárra jött. Engem azonnal meglátogatott. Barátilag s megkülömböztetéssel fogadtam, s nyilatkozatával tökélyesen meg vagyok elégedve. Ha e szellemben használandja befolyását az Oláhoknál, nagy segélyül lehet nekünk.“

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 385. eln. szám alatt.

Ezekből a sorokból az látszik, hogy Jakabffy alispán aggódó hazafi lelke megnyugodhatott. Murgu Euthym megérezte az idők szellemét, látta a románokra nehezedő sulyos helyzetet, megalkudott azzal s őszinte lélekkel nyujtotta jobbját a magyarság felé.

Megtaláljuk a megnyugvás hangját magában Jakabffy következő levelében is, mely a belügyminiszter iratai között hátramaradt. Szólott ez a következőképen : [1]

„Belügy Minister Ur!

„Folyó holnap 1 ső napján 401 sz. a. tett alázatos jelentésem fonalán jelenteni sietek, miszerint Murgu Euthym f. holdnap 8-ik napján Lugosra megérkezvén, még az nap estve a neki nagy számban fáklyás zenével és szonoklat mellett tisztelkedő néphez beszédet tartott, figyelmeztetve azt, hogy a szabadságot biztositó törvények a magyar nemesség lovagias küzdelmének gyümölcse, elő adta tovább és hosszason fejtegetve, miszerint az oláh népnek csak a magyarral szövetségben van jövendője, hogy tehát mint testvéreknek egy uton kell járniok, ha a közös ellenséggel által el tiportattni nem akarnak; és ezen eljárás

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 434. eln. szám alatt.

sok kebel aggódalmait szüntette meg, és azon meg győződésben vagyok én is, hogy ha Murgu ki mondott elveihez hü marad, és azokat nyiltan, tartózkodás nélkül mindenütt hirdettetni is fogja, a veszélynek általam rajzolt nagysága sokkal alább száll: de férfias őszinteséggel kell mondanom azt is, hogy ezzel még a veszély el háritva nincsen; — ugyanis az oláhságnak azon része, mellyet népnek nevezünk, melly sokkal müveletlenebb, hogy sem a politicai viszonyokat felfogni, megitélni képes volna, a leg el határozottabb ellen szenvel, hogy ne mondjam gyülölettel viseltetik a magyarság ellen, és ezen ellenszenv sokkal mélyebben gyökerezik, hogy sem azt bárki a legjobb akaratu felvilágositásokkal is el oszlathatná; sőtt bizonyos, hogy mind azt, ki a magyart az ő barátjának, jóltevőinek hirdeti; ki őt a magyarság iránti barátságra buzditja, ámitónak tartja vagy olyannak, kit a magyarok le kenyereztek; — bebizonyult ez most is; Murgu népszerüsége határtalan és még is találkoznak már, kik ellene izgatnak, kik népszerüségét meg tőrni igyekeznek és izgatásuk alapja Murgunak a magyar nemzet irányában tett loyalis nyilatkozata; — illy körülmények között a lehetőségek sok félesége áll szemeim

előtt, és őrködni mindenek felett szent kő telességemnek esmérem, ujra és ujra ismételvén azt, hogy a veszélyt, melly az e vidéki magyarságot és átaljában a nem oláh ajku népességet fenyegeti el háritottnak, tökélletesen megszüntnek semmikép sem tekinthetem.

„Egyébaránt el nem halgathatom azt sem, hogy Murgu Euthym Lugosra megérkezvén, az Előljáróságnál magát éppen nem jelentette, — akkor itt helyben volt főispán urhoz csak akkor ment, midőn ez magához rendelte, nálam pedig mind e mái napig sem volt.

„Murgu folyó holdnap 12-én nagy kisérettel Karánsebes felé vévén utját, utközben minden helységben ünnepélyesen fogadtatott, és mindenütt a Lugoson tartott beszédet ismételte; — magán hirek utján tudomásomra esett, hogy a karánsebesi tábornok Murgu lakásához katonai őrt állitatott a végre, hogy senkivel érintkezésbe ne jöjjön; — Murgu tehát ott csak kevés ideig tartózkodván, ma délben egy más uton, a Temes jobb partján ismét az utban esett helységek lakossaihoz alkotmányos szellemben szólva, Lugosra vissza tért.

„Költ Lugoson Junius 14-én 1848.

«Jakabffy Kristóf
„Krassó megye alispánja.

Ma már több mint 80 esztendő elmultával a krónikairó, ha száraz keretek között is, köteles megállapitani, hogy Jakabffy Kristóf messze látó, bölcs ember volt, aki prófétai szemmel nézett a jövőbe. Tudta, hogy a csekély számu magyarság, bármennyire nemes fegyverekkel küzd is, bármennyire kivánja is a testvéries egyetértést ápolni s a közös szabadság és függetlenség részesévé tenni román testvéreit, nem érhet célt, mert a méreg, a mákony már el van hintve, a határőrvidék császári érzelmü vezetősége megfer őzte már a románok gondolkozását, a magyar kormány pedig az elveszitett bizalmat nem tudja a szivekbe vissza csöpögtetni. Szegény Murgu Euthym azonban hitt, reménykedett a legborusabb napokban is s csak 1848 végén a börtönben látta meg, hogy idealizmusának délibábos tündöklése semmi előnyhöz nem vitte népét, de meggyőződött arról is, hogy a császári politika még a hadsoraiban küzdő, a magyar ügy iránt mindig ellenséges érzelmü román prefekteknek és népvezéreknek, tehát a neki megbizható elemeknek sem teljesitette a kéréseit, az ő szerény óhajtásaikat sem hallgatta meg.

Egy szászkabányai kiáltás.

A béke és háboru mesgyéjén nagyon nehéz helyzetben éltek vármegyénk déli részén az emberek. Vérző szivvel azt kellett tapasztalniok azoknak, akik a magyar állameszmét tisztelték, hogy a szerbajku nép fékevesztetten hagyja el a törvényes alapot, eltántorodik az alkotmánytól. Hetek multak ebben a felemás helyzetben. Várták a kemény kezet, amely belenyul a darázsfészekbe s a helyes utra tereli a kilendült kereket, amely megtanitja törvénytiszteletre az elszakadni kivánókat.

Az erős kéz azonban nem volt sehol.

Ezekből a napokból maradt hátra az alábbi levél:[1]

„Belügy Minister Ur!

„Mig én az 1848-ik évi 5-ik törvény rendelete folyamán, mint Elnök itt helyben müködnék, családom hon, vagyonom és az egész tájék a serb rácz mozgalmak által veszélyeztetik, lakásom Krassó megyei Szubotitza helységben, a hol eddig mind földes ur, most mind földbirtokos lakom Fejértemplom Versetz közt, éppen a végvidék határán fekszik.

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügym. 317. elnöki szám alatt.

„Ujvidéken tartott népgyülésbül a vég vidéki küldötségek visza jövetelükkel, a zöld, fehér és kék szinü lobogókat kitüzve, nemzetiségük fentartása, Serviához csatlakozása, és egy szerb király választása miatt kissebb, nagyobb népgyülekezetek tartatnak, mellyeknek következtiben némely fejértemplomi Rácz ajku lakosok, nem csak az oda valo Ráczokat, hanem még az Illyr Bánsági ezredben, Fejértemplomhoz közel lévő falukat éjjelenként nem csak hogy fellázitották, hanem azokat untalanul lázitják, de még több, Serviába által mennek, és azokat a magyarok ellen való ellenszenvre birni minden kitelhető módon iparkodnak, hogy tudni illik a szerbek általjöjjenek és az ő Rácz Atyafiait a Magyar kormány zsarnoksága alól kiszabaditsák, azt védelmezzék, melly lázitás annyira sikerült, hogy Majus vége felé egy éjczaka a békés fehértemplomi lakosok álmaikból felverettetvén azon hir által, hogy a serbiaiak által törtek pannicus félelem ejtettek, de ezen félelem alaptalan nem is volt, mert azon éjczaka éjfélután három csajkán a serbiaiak az örv alatt, mintha ők e részen halászni akarnának, által jöttek és csak az kiszállásra alkalmatos helyet keresvén és

üdőt várván, hála a végőri Őr becsületességének, ki miu án meg szollitásra vissza menni vonakodott, lőtt, mellyre a többi Duna partján lévő őröket allarmirozta, kéntelenek voltak a szerbek vissza vonulni, melly esetet a katonai hatóság bizonyossan azon jó politicából, hogy a népet félelembe ne ejtse, titkolja.

„Verseczen mozgalmak történvén, azok a Temesmegyei igen czéleránYos rendeletei által csak hamar meg szüntettek, most a Törvény szék e tárgyban ott müködik.

„Pancsován, a mind hirlik, hogy (jól nem érthettem) vagy a magyar ministerium alá való rendeltetések, vagy a követválasztási hirdetmény alkalmával a nép zendült fel olly annyira, hogy a vész harang kongására serbiaiak a Pancsovai lakósok segitségőkre által jöttek volna, hol is nagy zavar és rendetlenség támadván, a csend helyreállitása végett katonák oda rendeltettek.

„Csernovits király biztos urat torzképezik és nevetségessé teszik, csak hogy annak népszerüségét meg gyengitsék, a népet a magyar ellen könnyebben ingerelhessék.

„Midőn Mertsina helységébe a küldöttség az országgyülési követségnek választoit öszve irni ohajtotta, az öszve gyült Polgároknak a törvény értelmét meg magyarázta, de az népség azon éjjel megérkezet, Rajacsics Josef Metropolita és serb Patriarcha aláirással ellátott felhivás végett, mellyet a Jegyző és a Tanitó nekiek felolvasni nem akart, nagyon felhevült kedélyü lévén, a magyarázatott magáévá tenni, és magokat a Polgárok felirni nem akarták, és midőn a küldötség a beirásra őket felszolitotta nem csak hogy magokat beirni nem engedték, hanem a beirando Plebanost azzal fenyegették, hogy ha magát be irja, e' bizonyossan utolsó irása leend, és igy erőszak és nagy illetlen lárma által az öszve irást meg gátolták, mivel az ingerültség már nagyra ment, a küldöttség tovább utazott, értesitetve hogy ezen lakosok a Jegyzőt, Papokat, Tanitot és birót meg verni akarták.

„Csorda helységébe a választok öszve irási küldötségnek az oda való nép bár minden illedelemmel oda nyilatkozott, hogy ők a Ráczokkal testvérek lévén, magokat fel nem jegyeztetik.

„Fejértemplomban több katona Tisz-

tek a népet tév utakra vezetik, és ingerlik hogy a Magyar Ministerium alá magokat ne vessék.

„Oraviczán egy felhivás köröztetik melly által a szerbek németh testvéreinket felhivják, hogy magokat a magyartul elválasztván azokat meg őljék.

„Nem halgathatom el ezen környülményt, melly e tájékban nagy hatást tészen, Gróf Kollovráth, mind hirlik, Mehadiai ferdőkben tartózkodik és mindent elkövet, a mi az austriai németh kormány, vagy a mind itt mondani szeretik Metternich érdekébe vagyon a Magyar hon ellen, és feőkép hogy a véghelyiek a Magyar ministerium alá magokat ne vessék.

„Ezen aggasztó állásban, körülvéve ellenségek és árulokkal, első vagyok kit az olly durva népnek dühe által áldozatul eshetek, mert magam is Rácz ajku volt Jobbágyaim közt lakom, a véghelyhez és Serviához olly közel, hogy az ollyan esetben nieg mentésről vagy gondolni is lehetetlen, — alázatos kérésem tehát oda járul

„Méltoztasson Minister ur ezen környülményeket mélto tekintetben venni, és személy és vagyonbeli bátorságra nézve

bölcs átlátása szerént a szükséges rendelkezést megtenni.

„Németh Szászkán Junius 9-én 1848.

Kiss János“

Mit tapasztalt Szöllősy Nagy Ferenc?

Emlitettük már, hogy Szemere belügyminiszter régi megbizható emberei egyikét-másikát azzal bizta meg, hogy utazzák be Szlavóniát, a Bánságot, Erdélyt, a Havasalföldet és Szerbiát, figyeljék a nép hangulatát, ismerkedjenek meg a valóságos helyzettel és tapasztalataikról tegyenek neki jelentést. Ilyen kiküldött volt Szöllősy Nagy Ferenc is. Utjáról hosszu jelentésekben számolt be. Éles szeméről, nagy itélőképességéről tesz tanubizonyságot minden levele, melyet romániai utjáról küldött. Krassómegyei és azzal kapcsolatos körülményekről az alábbi levele számolt be:[1]

„Igen tisztelt Minister Ur!

„Pétervaradra érkezvén Blázsevicsot, Hrabovszkynak oldal segédjét, ki egyéb aránt amannak távollétiben az ügyöket

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügymin. 428. eln. szám alatt.

vitte, felkerestem . . . Sub rosa velem közlötte azt is, hogy Hrabovszky a bécsi cseh comitétül egy irányt adó irást kapott, melynek tartalma szerint rolla mint szláv eredetüről fel sem teszik, hogy a kir. biztosságot el ne fogadná, 's kéretik ne apostátáskodjék 's a magyaroknak eszközül ne szolgáljon.

. . . . . „Vukovics másnap Kikindára sietett és engemet megkért, hogy visza tértét várnám meg. Ez alatt az oláh papságot felkeresvén, Iljes Istvánt jo gondolkodásunak találtam.

„A Temesvári 's megyei oláhságtul szerintem épen nincs mit félni.

„Murgut Temesvárt egy Krassómegyei küldötség kereste fel. Lugoson innepélyesen fogadtatott, 's estve fáklyás zenével tiszteltetett meg. A' néphez jól beszélt, azonban tulajdon hiuságának is tömjénezett, mert mint azt Makkai alispántul, ki Murgunak jó embere, halottam, ezeket mondotta: „Ezen szabadságot a Magyar uraknak 's nekem köszönhetitek."

„Murgunak a hiuságát hogy tehát meg ne sértsem Lugoson épen nem mulattam, hanem Ruszkabányára siettem, tudván hogy ő Karánsebesbe és Fehértemplomba szándékozik.

„Utamban azonban puhatolodztam 's örömmel értettem, hogy a Krassó megyei oláh béke és csend után eseng, 's a ráczoknak épen nem barátja.

„Murgut a krassói oláhság bálványozza 's az általános lelkesedéstül józan tapintat mellett bátor vagyok remélleni.

„Junius 11-én Ruszkabányára érkeztem, ahol fájdalommal értettem, miszerint a karánsebesi ezredes a magyar szinek kitüzésit, viselésit 's a nemzeti őrök felállitását eltiltatta. A ruszkabányai cath. és oláh lelkészek jó gondolkozásuak 's annálfogva a nép is az.

„Onnan másnap, miután számos kemencze, kazán 's egyéb vas eszközök mintájával, árfolyamával és egy jó credentionálissal magamat elláttam, Hátszeg vidékre indultam. Hol épen vásár lévén, a katonaság és papság közé vegyültem 's tizenöt rákosi cseresznyés ökör szekérrel Vajdahunyad felé indultam.

„Gyalog menvén sokfélérül beszélgettünk, de midőn a katonáknak tudtukra adtam, hogy ők ezután nem rabok, költözkedhetnek 's gyermekeiket mesterségre 's egyébre is tanithatják, örömük határt nem ismért. Engem Isten küldöttjének mondot-

tak lenni 's ekép nyilatkoztak. „Ime az a gaz hátszegi Májor, ki minket pénzel s más igéretekkel a Magyarok ellen akart felingerelni, mily alacsonul hazudott. Mi mint látom, mindent csak a Magyarnak köszönhetünk. Legyen ezután csak oláh és magyar tiszt, 's a vérszipó németek menynyenek a pokolba."

„Vajdahunyadon[1] . . . . .

„Szászvároson a szászok fekete sárga szalagot viselnek, az uniorul meg tudni sem akarnak. — Az oláhok itt sem rosszszak. Én uton-utfélen nem szüntem őket a szászok ellen ingerelni 's beléjük erántunki bizodalmat önteni.

. . . . . .

„A Murgu proclamatioját birtok tekinteti viszonbul nem szeretik. Ezen urak áldozatra nem leghajlandóbbak. Előjogaiktól nem igen birnak megválni. Itt igazán el lehet mondani, hogy a kinek gatyája van, az tekintetes, ki pedig egy foltos nadrággal is bir, az Nagyságos avagy Méltóságos.

„A Guberniálisták légiója kétségben eséssel küzd, a Németség egy szomoru kornak néz elibe, egyetlen egy élet forásuk

[1] A levél kihagyott részei nem vonatkoznak szorosan tárgyunkra.

a megyei tisztség a nyilvánosság által nullificálódott.

„A Szász nepotizmusok 's leviták osztályai dühöngnek, de őket mind a mellett hogy pénzek van, csak kopott fogu agg ebeknek tartom.

. . . . . .

„Pap Zsigmond itt van — tegnap B. Wesselényi, Bethlen János, B. Perényi és én vele együtt valánk.

„Az oláhok között ő sem látott sehol veszedelmes kórjeleket, de az mind hijában van, mert az ide valók még is rettegnek.

„Igen tisztelt Minister Urnak

alázatos szolgája

„Kolozsvár Jun. 18.-n 1848.

Π. Ferencz"

Fontos és türelmetlenül várt volt e levél minden sora Pesten. Égtek a vágytól tudni, miként vélekedik a szerb, a román, mi lesz a teendő a délvidéken. Keresték a megegyezést, hiszen hive volt a pesti kormány minden tagja az egyenlőségnek, a nemzeti felszabadulásnak, annak elérésére keresték az eszközöket. Megbizottaiknak figyelni kellett a román területen az orosz kéz utját, látni kellett, hogy meddig nyul

az s milyen eredményt ér el. „Hintegeti, hogy Oláhországnak és Magyarországnak szövetségesnek kell lenni, az egyenlőség, függetlenség alapján.“ Ez az utasitásul adott eszme volt a bibliája a küldötteknek, hitvallása a kormánynak. „Egymáshoz támaszkodva hatalmasok“, t. i. a magyar és a román. Mennyire igaz, s milyen kár, hogy a gondolatot nem érlelte meg idejében az idő.

Kolowrat grófi Mehádián.

A bánsági végvidék lakósságának nyugalma már 1848 junius elején teljesen fel volt dulva. A szerb pópák a templomokban a bécsi kamarilla rendelkezéseit hirdették ki, a reakció tábora készen állott. Ugyanekkor a magyar kormány emberei és a kaputos osztály nem tudott hinni annak, ami szemei előtt történt, folyton a békéről ábrándozott. Az intelligencia nem tudta feltételezni az uralkodóról, hogy az beleegyezne az általa szentesitett törvények semmibevételébe, hogy türné a törvényes rend megsértését. Pedig ugy volt! Junius 6-án Vukovics — a királyi biztos — megirta Szemere Bertalannak a szinte hihetetlennek

látszó hirt:[1] „Mondatik, hogy Kolowrat Mehadiában van. Ha igaz, vakmerő jele a cseleknek, mellyeket az udvar körözete sző.“ De beszámolt ez a levél más érdekességekről is: „Az erdélyi püspök — Schaguna — felment. Nem megnyerhetlen. Ha Murgut megszelidithetéd, őt könnyebben fogod. Eddig sem volt határozottságból rossz, állhatatlan jellem inkább és habozó, különben a görögh itüek közt legmagyarabb.“ „Igy katonaság nélkül, az egész megyében s Krassóban — hálát adok az Istennek 's dicsérem népünket, hogy a béke nem háborgattatott fel annyi közzé vetett kanócz daczára. A tisztviselők tekintélye még sehol sem lőn megrenditve. Nem hijányzik ugyan ollykor egy egy helységben öszvetolulás 's zajlás a nemzetőrség, a követválasztói öszveirások miatt, mellyek e miveletlen nép fogalmához nem férnek. Azonban az esetek csak csekély kivételt képeznek a rendes állapottól. Sokszor nevetségesek inkább mint veszedelmesek. Igy a sok küldöttséghez nem lehetett mindenütt tisztviselőket kirendelni, azért és a demokratiai elv érdekében némely helyütt egy-

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügymin. 385. eln. szám alatt.

egy jegyző mellett, alsóbb rendü embereket ruházánk fel a választmányi eljárással“ ... „Törvényszékeinket ujra kérjük megerősittetni. Nem is boldogulunk máskép; ha kevesebb törvényszéket hozunk be, több napig kell folyton együtt lenniök, 's nagyobb leendvén a tér, messzebbről a fő helyre menniök. S ugy nem kapunk ám birákat. Mező városaink nem ollyanok, mellyekből kitelnék. S nem is tanácsos e vidéken a közügyek vezetését a volt Rendek kezéből egészen ki vónni. Aránylag vegyitettük ... Kérlek erősitsd meg még a követválasztás előtt. Ölellek hü barátod

Vukovics S.“

Kolowrat grófnak, Metternich egykori miniszterének mehádiai tanácskozásairól nem maradt reánk adat sem a levéltárakban, sem kortársai emlékirataiban. De maga az a tény, hogy az udvar bizalmas embere a határőrvidék egyik távoli pontján fekvő fürdőhelyet kereste fel a legkritikusabb pillanatokban s hogy a magyar hivatalos körök csupán másodkézből kaptak magyar földön tartózkodásáról és politikai megbe széléseiről értesitést, hogy Kolowrat gróf nem tartotta érdemesnek érintkezést keresni Csernovics és Vukovics királyi biz-

tosokkal, meg Gyürky főispánnal, hanem őket teljesen mellőzve, az udvarias tisztelkedő látogatástól eltekintve, csupán idegen földről jövő emisszáriusokkal és katonákkal lépett összeköttetésbe, mutatta, hogy célja semmi esetre sem lehetett a kialakult magyar törvényes rend oltalma. Pedig ebben az időben körbe járta a hivatalos fórumokat egy királyi szózat, mely a kétségeskedőket meggyőzhette az uralkodó akarata felől. Olvassuk el azt.[1]

„Kedves Mészáros!

„Midőn Magyarországba megérkezvén Ön már most hivataloskodását megkezdette, az 1848-ik évi III. törvényczikk rendelete szerint ezennel parancsolom, hogy a magyar hadügyministeriumom alá rendelt Magyarország és a kapcsolt részekben, nemkülönben Erdélyországban létező főhadikormányokat értesitse, miszerint az austriai hadügyministeremnek hatáskőre az érintett tartományokban szállásoló katonaságokra ki nem terjedhetvén, mindennemü rendelvényeket és parancsolatokat, melyek azelőtt az udvari hadügyi tanács

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi magyar hadügymin. elnöki iratok. — Thim: A szerb felkelés II. 356.

utján adattak ki, ezentul kizárólag csak a magyar hadügyministeriumtól veendik, a határőrvidékek pedig, amennyiben eddig egyenesen az udvari haditanács által igazgattattak, ugyane tekintetben egyenesen a hadügyministeriumom parancsai alá rendeltettek; Önnek egyszersmind legkegyelmesebben meghagyván, hogy amint a fentemlitett törvényczikk 8 §-a szerint kiadandó legmagasabb saját parancsaim személyem körüli ministerem, herczeg Esterházy Pál által fognak ellenjegyeztetni, ugy Ön a többi parancsolatokat és rendelvényeket, melyek minéműségük szerint eddig az udvari haditanács által legkegyelmesebb helybenhagyásom alá terjesztettek fel, az 1848-ik évi III. törvényczikk 9 §-a értelmében királyi helytartóm, Fenséges Főherczeg István elhatározása alá terjessze.

„Innsbruck városában, junius 8 án 1848.

„Ferdinand s. k. **hg. Esterházy Pál** s. k.

Csernovics és Vukovics jelentései junius 9-ikéről.

Csernovics Péter — királyi biztos junius 9-én többek között a következő jelentést küldötte a miniszterelnöknek: [1]

[1] Az 1848 jun. 9-én kelt jelentés. Eredetije a Magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügymin. iratok 297. eln.—B. szám.

„Helyzetünk tehát minden tekintetben igen criticus, mert annyi bizonyos: hogy a féktelenkedéseket tovább türni nem lehet, de más részről a polgárháboru következményei is igen borzasztók.

.... „Neveli a helyzet veszélyét az: hogy a magyar katonaság tisztjei között igen sok horvátok és szerbek vagynak, kik a magyar kormány ellen gyülölséggel viseltetnek. Itt a magyar katonaság máig sem esküdött az alkotmányra, a rendes itt levő sereg ezt igen ohajtja. Kérem tessék ezen katonaság felesketéseért a legszigorubb parancsot minél hamarább kibocsátani.

„Királyi biztosságom alá tartozó hatóságokban megtettem a leg czélszerübbnek vélt intézkedéseket: hogy a zendülés mirigyének tovább harapodzása meggátoltassék; a nemzeti őrseregeknek pedig szükség esetében használhatása iránt jó előre a lelkes gondoskodás eszközöltessék.

. . . . .

„A határ őrvidékekben királyi biztosi főbb feladásomhoz a mostani körülmények közt még hozzá nem foghattam.

„A Temesvári fő hadi kormányhoz intéztem felhivást, eszközőlje hatályos intéz-

kedések által, hogy a tisztek a népet a magyarok ellen ne bujtogassák.

„A bánsági ezredek is a magyar kormány ellen ellenszenvvel viseltetnek."

*

Foglalkozott Piret báró, temesvári főhadi parancsnokkal Vukovicsnak junius 9 iki Szemere belügyminiszterhez irott jelentése is,[1] mondván többi között a következőket:

„Mielőtt Temesvárról indultam, a kommandirozónál voltam. Különösnek találtam, hogy a pancsovai ezredben terjedő lázongásokról még semmi hivatalos értesitést nem vett, noha több rendbeli összehangzó hirek után valóságokon kétkedni nem le het. Maga is csodálkozott rajta, valamint Roth generális eljárásán, a Verseczről elszökött s el fogatása után általa ki szabaditott izgató iránt. Ugy tapasztalom, hogy a Commando a végvidékben már alig bir parancsolni.

További soraiban megemlékezett a hatásköre alá tartozó lakósság viselkedéséről:

„A provincialéban — értem Krassó, Temes és Torontál s alsó részének kivételével (Ujvidék körül) Bácsot is, nem lessz

[1] Fogalmazványa az Országos Levéltárban az 1848. évi belügymin. 384. eln.—B. szám.

baj, ha a végvidékiek be nem ütnek. Minden áron gátolni szükség, hogy Olaszországból a végvidéki Ezredek haza ne hozattassanak a béke tökélyes helyreállitása előtt."

A kormány leirata a főispánokhoz.

A kormány az aggasztó körülményeket szem előtt tartva minden délvidéki főispánnak, s köztük Gyürky krassói főispánnak is elküldötte az alábbi nagyfontosságu rendeletét:[1]

„Tudva van főispán ur előtt, hogy Ő Felsége a bán által kihirdetett junius 5 iki tartományi gyülést törvénytelennek nyilvánitván, tartásától a Bánt eltiltotta. S ugy hallom, hogy a gyülés megtartatott, hogy a Bán Ő Felsége egyenes parancsára Innsbruckban meg nem jelent.

„Eddig Ő Felsége akarata ellen cselekedett, most egyenes parancsait nem teljesiti.

„Világos ezekből, hogy minden bizonyitgatásai az uralkodóház iránti hüségnek ámitás és csalás a horvátok részéről, világos, hogy készen kell lennünk, mintha a

[1] Thim: a szerb felkelés története II. 376—7. oldal.

háboru meg volna üzenve, mert minden napnak sikere vakmerőbbé teszi a szlávillyr mozgalmat.

„Aggasztó hirek jönnek a Duna mellékéről. Ujvidék körül lázongó emberek ezrei tolonganak, a csajkások egy része tisztjeinek nem engedelmeskedvén föltámadt és ágyukkal ment Ujvidék felé, minthogy a kormány oda katonaságot küldött. Ha ez igy megy, a polgárháborut, mit a kormány elkerülni kivánt, alig lehetend elkerülni.

„Ezért főispán ur minden erejét és hatalmát szedje össze és a *magyar* és *német* népet fegyverezze fel. Buzditsa bátorságra és együttartásra. Ne huzzanak széjjel, hanem szövetkezzenek. Az egyesült erőben van a hatalom. Erre kell figyelmeztetni a népet. Senkinél ne függjön a fegyver szögön, adják férfiak kezébe, ingyen ha hazafi, de pénzért is átveendő. A lelkesb polgárok álljanak élére a sereggyüjtésnek. Az egyenesre vert kasza hatalmas fegyver. Czélja nem más, mint készen lenni, a község s mindenesetre a megye határain belül. A haza majd mindenkinek kijegyzi helyét a nemzetgyülés végzése szerint.

„Erőt kell gyüjteni, erőt kell mutatni,

hogy ha mi nem támadunk is meg senkit, megtámadni se merjenek.

„Különben a lázongó zaj még vakmerő lesz beütni a határszéleken. Az orosz folyvást gyüjti seregeit északon és délen. Tarthatni általános gyuladástól Európa délkeleti részein.

„Különösen megjegyzem: ahol *oláh* van, azt meg kell nyerni minden áron. Nem szabad megengedni, hogy e nép a magyaron kivül mással szövetkezzék.

„A magyart és németet föl kell fegyverezni, a mivel lehet, azzal: gyakorolni kell, tiszteket, vagy népszerü szonokokat kell adni kik ébresszék, buzditsák.

„A hol ráczok, sőt tótok között elszórvák a magyarok és németek: ez utóbbiak egymás között állandó kapcsot találjanak. A mentség az összetartásban van. Egymás veszedelméről jel által értesittessenek, de akképen, hogy azok az ellenfélnek is jelül ne szolgálhasson.

„Szóval: a haza valóban veszélyben van. Tartson főispán ur értekezéseket és azok szerint intézkedjék haladéktalanul. Készülődéseinket lássa mindenki, aggodalmainkat ne. Ne várjon e részben sürü és

bő utasitást a kormánytól; ki most a maga körében erőt, védelmi erőt állit ki, azt megmentőjének tekinti a haza.

„Pest, junius 10. 1848.

Belügyminister

Szemere B.“

A hivatalos lap a krassói állapotokról.

Alig érkezett meg ez a rendelet a délvidéki főispánokhoz, a kormány hivatalos lapja érdekes hirt közölt a krassómegyei állapotokról: [1]

„Lugos, jun. 10. — E megye némely helységeiben a csend és béke ismét megzavartatott. Csilován az illir lobogónak ki tüzése czélba vétetett, de a hatóságok összpontositott működése által megakadályoztatott, több helység küldöttei titokban Karloviczra utasittatnak, a metropolitától tanácsot veendők. F. hó 6 án a mercsinai felingerült lakósok ugyanazon metropolita illir szerkezetü hirdetményének birtokába jutván, azt közhirré tétetni kivánták, mitől midőn a gör. nem egy. lelkész és tanitó vonakodnának, ezeket és a helybeli birákat hivatalaiktól megfosztották, sőt azt is

[1] „Közlöny“ 184. évf. 9. sz.

elhatározták, hogy ezentul a magyarok és a megyei tisztviselőktől az engedelmességet megtagadandják; e vakmerő kicsapongás rögtöni megzabolázására az oraviczai őrsereg használtatott. A fehértemplomi véghelyi tisztségeknél az illir mozgalmak folyton pártoltatnak, sőt azon hir is kering, hogy a bánnak intézkedései fejedelmi jóváhagyás által is megerősittetett, mi a népet folyton feszült ingerültségben tartja. — Murgu Euthym tegnapelőtt Lugoson megjelenvén nagy örömmel fogadtatott, a néphez intézett beszéde higgadt gondolkodását tanusitá s remélhető, hogy müködése a megyének javára szolgáland.“

A belügyminiszter junius 11-ikén kelt rendelete.

A fokozatosan előhaladó lázadási mozgalom ellensulyozására a belügyminiszter jónak látta ujra rendeletet küldeni szét a megyéknek: [1]

„Azon elszakadási szándék, melyet az ország déli határain előidézni a bujtogatók folytonos igyekvése volt, ujabb tudositások szerint tettleges lázadássá fajult.

[1] Magy. Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok. 3613. sz. — Thim id. m. II. 384—5. old.

„A horvát tartományi gyülés Ő Felségének közvetlen tilalma ellenére törvénytelenül megtartatott, a nép fegyverre szolittatott és a felszolitásnak engedelmeskedik, engedelmeskedni kényszeritttetik.

„A kormány kisérletlenül semmit sem hagyott, mi a törvény korlátain belül a tévutra vezetett nép balhiedelmeit oszlathatná, semmit, mi a nemzet törvényhozása akaratának teljesithetésére vezethetett, mert a szabadság és jogegyenlőség hatalmának kivánt diadalt szerezni békés uton, melynek áldásait az erőszak csökkenti.

„Azonban késznek kell lenni a végsőre is, mert törvényes királyunkat védeni, az ország és alkotmány egységét fentartani, a veszélyeztetett személy és vagyonbátorságot helyreállitani, mulaszthatatlan kötelességünk és ezt teljesiteni fogjuk minden áron.

„Szükséges azért erőt gyüjteni, melynek lelkesedése, melynek sulya képes legyen legyőzni a hálátlanságot és vakmerőséget, mely legszentebb viszonyainkat megtámadni készül.

„Ennélfogva Szeged város táján nagyobb számu nemzeti őrsereg és katonaság fog táborba szállittatni, és a körösökrül fekvő megyékben alkalmaztatni, melynek ellátásáról helyben és utközben gondoskodni szükséges.

„Hogy ez renddel és pontossággal eszközöltessék, Krassó, Bács, Temes, Torontál megyékre és az ezekben fekvő szabad királyi városokra nézve Csernovics Péter temesi gróf és Vukovics Szabbás temesi alispán, királyi biztos urak fognak nevezni polgári biztosokat; Arad, Csanád, Csongrád megyékre és az ezekben fekvő szabad királyi városokra nézve pedig Török Gábor aradi polgármester neveztetik ki általam polgári biztosul, kik az önkéntesek ugy mint a rendes katonák szabályszerü elszállitását, élelmezését vezérlendik.

„Nem kételkedem, miképpen Önök jelen pillanatban polgári kötelességüknek megfelelni szintoly áldozatkészséggel mint eréllyel sietendnek, mert a hazát védőket kellő ellátás nélkül hagyni nem szabad. Hogy azonban ezt annál czélszerübben tehessék, meghagyom Önöknek, miszerint az emlitett polgári biztosokkal a szállitásokra, élelmezésekre és egyéb hadi ellátásokra nézve folytonos egyetértésben legyenek, gyorsan és sikeresen intézkedjenek és az e részben veendő parancsokat haladéktalanul foganatositsák, ezt kivánja önjavuk, ezt megtámadott hazánk megmentése.

„A polgári biztosok részére a szükséges pénzmennyiség utalványoztatott. De ha az ellátás körül bármiképen zavar támadna, azt hiszem, mindenkinek nyitva leend erszénye, tára és készen állanak lovai, ha azokra szüksége leend a hazának. Minden meg van téve, hogy hiány a készpénzben ne legyen, egyébiránt bizton hiszem, hogy előlegezni szükség esetében a hazának mindenki fog, mert a haza megtudja, meg akarja, meg fogja fizetni, a mit nem követelés, hanem előlegezésképen fogad el.

„Jelszavunk legyen: a haza mindenek előtt.

„Budapest junius 11. 1848.

Belügyminister

Szemere B.“

„Béke minden áron.“

Szemere belügyminiszternek Csernovicshoz és Vukovicshoz junius 11-ikén irt levele jellemzi legjobban, mennyire kerülni óhajtotta a magyar kormány a polgárháborut. E levél igy szól:[1]

[1] Magy. Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 297. eln. B. szám.

„Csernovics Péter és Vukovics Sebő kir. biztos uraknak.

„Vettem legujabb tudositásaikat, melyek nem kevéssé aggasztók. Ha ez igy megy, a polgárháboru elkerülhetetlen. És hol keressünk erőt, ha a katonaság csal?

„Istenben és magunkban!

„Ezért a katonai erők vagy egy helyre, vagy több erős helyre nagyobb tömegben ösze huzásán tul, a magyar és német elemet kell felbuzditani, összetartásra, vállvetésre buzditani, s meg magyarázni, hogy különben elvész nemcsak hazája — ha az kevés — de elvesz anyja, neje, gyermeke. Ezeket is bizonyos pontokra kellene összehuzni, s ekkép hatni védőleg, elnyomólag, sőt ha kell támadólag.

„Innen az önkénytes őr sereg indul Szegednek . . .

„Irtam a főispánoknak, hogy a nemzetőrséget alakitsák haladéktalanul. Életök van veszélyben; — ez a leghatósb vészharang. Ezt kongassák.“

. . . „Győznünk kellene, de csatát ne kezdjünk és minden esetre csak diadalmathozóba ereszkedjünk.

. . . „Ott közel, a Székelyeket próbál-

nátok meg kihivni. Legalább nehány ezeret, mert az oláhok felett őrködni kell ott is."

. . . „Ha embereket, tekintélyeket megnyerhettek, ne sajnáljatok semmit. *Béke minden áron,* ha az ár csak pénzbe és hivatalba kerül. Különben, ha minden népiség fellázand ellenünk, Isten ám virraszszon sorsunk felett.

„Budapest jun. 11. 1848.

Belügyminister
Szemere B.

A magyar kormány tehát mindenképpen fenn akarta tartani a békés viszonyokat, megpróbált mindent, hogy elkerülje a belháborut. Pedig ismerte az álnok cselvetés, a bujtogatás minden részletét, tudta, hogy kik azok a férfiak, akik lángba akarják boritani az országot, tudta, hogy milyen kába gondolatokkal vezetik tévutra a népet. A magyar álláspont eszközeire szolgáljon bizonyitékul az a baráti levél is, amelyet Szemere Bertalan Pulszkyhoz irt:[1]

„Pulszky Ferencz, álladalmi titkár urnak.

„E levelemet viszi Fejértemplomi három polgár a határőrségből, kik Ő Felségétől magától akarják hallani, mi az akarata.

[1] Magy. Orsz. Lev. (fogalmazvány) 1848. évi belügymin. iratok. 332. eln. B. szám.

„Itten megmutattuk nekik Ő Felsége leg ujabb kéziratait és a proclamatiok eredeteit. Szólottak a Nádorral is.

„Kétségök nincs, nem is volt, ők tartóznak a törvény tisztelő részhez. Hanem mégis óhajtanák, hogy

„Vagy Latour bécsi hadminister adna nekik iratot, melyben ő jelentené ki, hogy a Fölség a határőrséget a magyar ministerium alá rendelte, tehát épen a bécsi minister jelentené, kitől eddigelé függtek;

„Vagy ha ezt meg nem nyerhetnék, Insbruckba szándékoznak menni.

„Latournál azon iratot kieszközölhetőnek tartom. Adjanak be folyamodást, és arra jöhet tőle válaszul. Ez legtermészetesb. Tehát ajánlom őket, kik a jó ügynek buzgó apostolai lesznek.

„Általában sokat fog Ön tőlük hallani mellyek érdekesen bizonyitják mi csel, sőt árulás üzetett velünk.

„Budapest junius 15. 1848.

Belügyminister
Szemere B.»

Vukovics panaszteli levele a határőrvidéki állapotokról.

Vukovics kormánybiztos junius 15-ikén a következőket irta Szemere belügyminiszternek:[1]

„Tegnap előtt vettem Csernovicstól levelet, melyben felszólit, hogy a hadi kormányszékkel egyetértőleg a törvényeknek a végvidéken kihirdetése iránt intézkedjem. Azonnal irtam a hadikormányszéknek, s közölvén vele a hirdetésre nézve véleményemet, mi szerint az legczélszerübben történnék, ha polgári biztos mellé részéről tekintélyes katonai egyén hivatalosan küldetnék ki, felkértem, hogy siessen értesiteni rólla, ha czélszerübb módot ennél tud.

„A hadi tanácsra nézve azonban mind inkább győződöm meg, hogy *állása irányunkban nem nyilt* 's hogy a háttérben ellenkező iránynak nyujt segédkezet. Kétségtelen, hogy e kormányszék nem a magunk, hanem a bécsiek hadügyi ministeriumától függ. Borzasztó, ha a kormányzatunk függetlenségére nézve illy csalódásban vagyunk. A hadügy ministerium egy a leglényegesb feltételek közül. Nálla nélkül

[1] Magy. Orsz. Levéltár 1848. évi belügymin. iratok. Országlati osztály 10. kutfő 324. sz. irat.

nem csak hiányos, hanem mástól függő minden közéletünk.

„A határvidéken felzaklatták a kedélyeket ellenünk, s most vezetni a rohamot magok sem képesek többé... Akármennyi adat van reá, hogy a végvidéki lázongást a *papokkal* egyetértőleg a *katonai feljebbvalók* idézték elő az udvar, vagy a bécsi Ministerium ármánykodására. A kérdések, mellyek a végvidéki községeknek téttetnek, olly nyiltan reducalhatók arra: „akartok-é a ti jó császártok mellett maradni, vagy minden szabadságtokat elnyomni akaró magyar minis erium alá vettetni" — hogy alig látható rajtok az eltakarás igyekezete. Tehát csuda-é, hogy a gyülölet ellenünk olly nagy mértékben gerjesztetett fel, midőn a három fő tényező, vagy inkább minden tényező, mellynek a határvidéken a népre hatása van, a papság, a katonai előljáróság és a gyalázatos rácz sajtó — öszve esküdve munkáldodik e czélra. Csatolom ide a pancsovai ezred ellenmondását a magyarországhozi csatlakozás ellen... egyenesen kimondja, hogy a határ vidékiek minden nemzetiségi fejleményeinek, — nemzetiség alatt pedig vajmi sokat értenek, — szabad tért engedjenek 's csak azon

határt őrizzék meg, mellyen tul maga a császárhozi hüség sértetnék meg. Világos, hogy Austria mindent elkövet, hogy a határvidéket megtartsa, 's ezt olly alakban, mintha magok a végvidékiek ellenkezve tennék a Magyar országhozi csatlakozást lehetlenné, miután ők mindenféle rágalom, szemtelen hazugság s vesztegetés utján feluszitották s arra a muszka zsoldban álló rácz sajtót sikeresen használták.

„Nem akarok hosszas lenni. A kommandirozó válaszának vételével irni fogok azonnal, mire határoztuk magunkat. Csernovics későn irt, ha maga nem akarván intézkedni, azonnal átküldte volna, eddig már a módra nézve megállapodtam volna a kommandóval . . .

„Temes, Torontál és Krassó mind inkább szilárduló békében vannak. A végvidéki hirekre elterjedt félelem a népnek öszveforradását segité elő. Számos helység fel fegyverkezett s kijelenté, hogy utósó emberig védeni fogja magát a ne talán berohanók ellen. Mit annyiszor mondék, most is igazoltatott, a 3 megyében bármiként törekedjenek ellenségeink azt Vajdaságuk terének szemelni ki, a rend felbontva nem lessz, — ha csak alólról nem

intéztetik csapás reánk. Azért minden lehető eseménynek meg előzéséül egy pár ezreddel a kényesebb pontokat be tölteni szükség.

„De mint tudom, a végvidéken is félnek. Onnan jövők állitják, hogy ott köz a rettegés, mint akarnak a magyarok helységeikre törni s. a. t. A reactiónak ugy látszik egyik eszköze a tactica, melly által itt és ott kölcsönös félelmet gerjesztett, hogy az öszve olvadás lehetetlenittessék. Mert az austriai politica, mennyire fonalát foghattam fel, a végvidékre szoritkozik, — a karloviczi rácz irány azon tul megy, midőn sovár tekintetet vet Kikinda, Becse, Baranyára s a. t.

. . . . . .

„Temesvár Junius 15. 1848.

Vukovics Szabbás"

. . . „A karánsebesi ezredben nincs semmi lázongás, csak a Pancsovaiban és Fehértemplominak fele részében"...

Moldovabánya keserves órái.

Fehértemplom volt az ütközőpont a magyar kormányhoz hajló lakósság és a hivatalos közegeket szorongató szerbek között. A Duna vonalán mindig bukkantak elő olyan szerbek, akik lázitó szándékkal

hajóztak egyik partról a másikra, s a jámbor viselkedésü embereket engedetlenségre bujtogatták. Mégis elmaradt volna egy időre a zavargás, ám a határőri ezred élén Dreyhann alezredes, — egy ravasz s a magyar ügy iránt ellenséges főtiszt állott, aki szitani igyekezett a tüzet s Fehértemplom vezetőségét állandóan ingerelte a magyarság ellen. Junius 22-én a szerb felkelők, mintegy 800 ember, körülvették e. várost. A város vezetői azt hitték: akkor szabadulnak meg szorongatott helyzetükből, ha Dreyhann alezredesre bizzák az alkudozást. Ez aztán átadta a támadóknak a városban levő 3 ágyut, 3 szekér lőszert, s 215 drb. puskát, miáltal a város védelmezése illuzoriussá vált.[1] Ilyen zsákmány elnyerése után a felkelők könnyen igérhették, hogy a városból és annak egész környékéről eltávoznak. A szomoru hir hallatára több környékbeli község példájára a krassómegyei Udvarszállás — melynek tiszta magyar volt a lakossága — 150 embert küldött Fehértemplom segitségére. A baráti támogatás azonban későn érkezett. A rablók már eltávoztak, Alibunár felé vonultak.

[1] Damaszkin István főszolgabiró jelentése Vukovicshoz. Eredetie Magy. Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. iratok 468. eln.—B szám.

Ugyanekkor került a megye érdeklődése központjába Moldovabánya is, melynek kritikus helyzetét jellemzi Hoffmann bányamesternek Graenzenstein Gusztáv oravicai bányaigazgatóhoz irott következő levele:[1]

„Nagyságos elnök Ur!

Épen most 1/2 9-re reggel jött az Ó-Moldovai harminczados — Stuchlik ur — a Szerb Harambasától vett parancs következtében azon hivatalos intéssel, hogy ha mi még tovább is fegyveres állásban maradunk, egész Moldovabányát romhalommá teszi, és hogy szándéka volt már az éjel, mikor hallotta hogy fegyverben állunk, 2000 emberrel minket megrohani. A szerbek minden esetre és talán a legközelebb órákban beérkezendnek, az egész vidék telve áll Szerbekkel, kik most csak a Fehértemplomiakkal akarnak rendbe jönni, a legközelebb látogatás a miénk lesz, — Palánkán több ezer Szerb által jött és mint bizonyos hirek járnak, a Fehértemplomiak már hodolnak a Szerbeknek — e szerint sorsunk valóban igen szerencsétlen, és a tisztek, kik magukat a Szerbnek alája nem

[1] Eredeti Magy. Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 468. eln.—B. szám.

akarják magokat vetlni, esedeznek, hogy méltóztatna megengedni, hogy az egész tisztség vonja vissza magát egész Oravicáig. A tiszteknek még 2 havi fizetést kiadatok, hogy pénztárunk megürüljen A társulati pénzek 12.400 frt. A lőport Szászkára vitettem. Most csak válasz után esedezünk, minden holminkat ugy is áldozatul kell hagynunk.

„Moldovabányán jun. 20-án ½10-re 1848.

Hoffmann
bányamester."

A forrongás hire hamar eljutott Pestre is. A hadügyminiszter Graenzenstein jelentése alapján megdöbbenéssel értesült, hogy[1] „Ó-Moldován politikai mozgalmak jelei mutatkoznak, hogy a fellázitott népnek egy része fölfegyverkezve, az illyr zászlónak erővel akar tekintélyt szerezni s ez által a többi békés polgárokat is háborgatja," — „nem csekély megütközéssel vette azon további jelentést, hogy ezen politikai mozgalmak végvidéki tisztek befolyása által okoztatnak." Ezek után Asboth Lajos őrnagy kapott megbizást a megye védelmére. Junius 24-én katonáival Moldovabányára

[1] Eredeti a bécsi hadi levéltárban. Serbisch-Banater, General-Kommando akták. 1848. év V. 49 szám.

ment s ezzel jelezte, hogy az egész bányavidéknek gondját fogja viselni, őrt áll a megye javai mellett.

Értesült mindezekről Vukovics is azonnal, mert már junius 24-én a következő levéllel kereste fel Szemere belügyminisztert:[1]

102—B.

„Ide mellékelem a hadi kormányzó[2] két tudositását. Az elsőben figyelmet kérek azon részére, melly a kinevezendő vezérparancsnok iránt nyilatkozik. E kinevezés naponként sürgetőbb szükségnek mutatkozik. A második azon felszollitásomra válaszol, mellyel kivántam, hogy a fejértemplomi alezredes által olly gyáván kiadott ágyuk vissza foglaltassanak. Ezt tovább is sürgetni fogom.

„A lázadók Ó-Moldován a harminczadi pénztárból . . . . . 417 frt.-ot
Kubinban a harminczadi pénztárból . . . . . 17.600 frt.-ot
Ujpalánkán a harminczadi pénztárból . . . . . 400 frt.-ot
Pancsován a só és a harminczadi pénztárból . . . . 14.000 frt.-ot

[1] Magy. Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. iratok 524. eln.—B szám.

[2] báró Piret.

foglaltak el. Ide mellékelem az Ó-Moldován adott nyugtatványt, mert annak aláírója azon egyén, kit nyilvános bujtogatásai miatt üzőbe véve a Verseczi rendőrség Izbityén, a végvidéken elfogott, de a katonatiszt átadni nem akart, s aztán a Pancsovai vezérőrnagy, Roth szabadon bocsátott.

„E helységek, melyekben a pénztárak kiraboltattak, mind a végvidéken vannak. A polgári hatóságok területére még sehol sem törtek át a lázongók.

. . . „Önt hazafi minister Versecz városa követének választotta. Királyi várossá lenni óhajt, mire már temérdek pénzt költött. Biztosabb támaszt Önnél, ha követségét elvállalandja, találni nem fog.

„Áldja Isten Önt s a hazát."

Murgu és a lugosi gyülés junius 27-ikén.

A bánsági románok legmesszebblátó és legagilisabb férfia — Murgu Euthym munkálkodása kiinduló pontjául egy lugosi népgyülést választott. Szemei előtt nem lebegett könnyen megvalósitható cél. A magyar hivatalos álláspontot fajának sovén követeléseivel összeegyeztetni sok gondolkodást, nagy emberismeretet és mély bölcsességet kivánt. Murgu nagy erővel látott vállalt feladata teljesitéséhez, de sajnos nem jutott eredményre. Tulbecsülte erejét, az osztrák hatalmi körök által a román-magyar béke akadályozására tett intézkedéseket nem vette kellőképen figyelembe, a magyar kormány reményeit tul becsülte. De még igy is, a remények porbaomlása mellett, a történelem fáklyájának meg kell világitani munkálkodását. Jelentőségteljes szereplése mellett nem lehet hangtalanul elhaladni, mert magot hintett el, melyből nagy gondolatok fakadtak, amely éltetője, regenerálója lett népének

Lássuk tehát az egykoru forrásokat, milyen képet nyujtanak Murgu szerepléséről. A magyar kormány hivatalos lapja nem hagyta figyelmen kivül már az első napokban sem fellépését, krónikaszerüen beszámolt cselekedeteiről.[1]

„Krassóból jun. 25-én. — Pár héttel ezelőtt sokan attól féltek, hogy az oláhság fogja a zendülés zászlóját kitüzni és a kitörés Murgu megérkezésével hozatott kapcsolatba; ma egészen máskép állunk, főispánunk Murgu oláh proclamatiojának egy

[1] „Közlöny" 1848. évf. 22. szám.

példányát ide elhozván, ezt számoson olvasák, és tartalma által sok remegőnek félelme elenyészett; utóbb megérkezett maga Murgu is, fogadtatása uj bizonyítványa volt a népszerüségnek, mellyel e vidéken bir; estve fáklyás zenével tiszteltetett meg és egy tüzes oláh beszéddel üdvözöltetett; ő válaszolt, válasza sok kétkedő keblet nyugtatott meg, — beszédjének thémája az volt, hogy mind azon szabadság, melynek jótéteményeit élvezzük, a magyarok küzdelmeinek gyümölcse, és hogy az oláhságnak csak ugy van jövendője, ha a magyarsággal kezet fogva halad, a magyarokat tehát mint testvéreket becsülni és szeretni kell, és tisztelni különösen Kossuthot és Szentkirályit, mint a szabadság előharcosait. Ez után Balogh László szólott hozzá magyarul és Murgu magyarul válaszolt a fennebbi értelemben. Adja Isten, hogy Murgu ezen eljárásához s mondott beszédéhez hü maradjon, a polgártársak ezrei előtt ugy, mint a szük szoba 4 falai közöt és adja Isten, hogy eljárását kivánt siker koronázza. Mi most a Murgu által f. hó 27 ik napjára hirdetett népgyüléssel és az illir mozgalmakkal foglalkozunk és afölött tünődünk, mikép lehetne a rabló csoport betörését

meggátólni, de fájdalom nincs fegyverünk, nincs katonánk". . .

A lugosi gyülés összehivását Murgu röpivek és falragaszok terjesztésével foganatositotta. Ezeknek szövege a következő volt:[1]

„Bánáti román testvérek!

„Hazánk veszélyben van. A szerbek fellázadtak Magyarország ellen és fennhéjázóan azt hiszik, hogy a mi Bánátunk szláv és szerb föld lesz. Tapasztaljuk, hogy szemérmetlen büszkeségükben a lázadó szerbek csábitják országunk népét. Fajuknak azon fiai által, akik Szerbiából átszökve hozzánk jöttek és kóborolnak az ország dunai és tiszai vidékein, pártütést készitenek elő. Erre fülelnek mindenfelé hazánk ártalmára. Ezzel szemben az a mi kötelességünk, hogy védekezzünk a forradalmárokkal szemben, gyülekezzünk össze Isten nevében Lugos városába és ott a pártütőkről és munkájukról, az ország biztonságát tartva szemünk előtt, tanácskozzunk.

„Sietek tehát összehivni minden községet és minden hazafit, aki jó gondolko-

[1] Az eredeti cirill-betüs proklamáció a bécsi hadi levéltár iratai között. Serbisch-Banater General Kommando iratai 1848. év VI. 77. szám.

zásu, hogy e hó 27 én (régi naptár szerint 14-ikén) jöjjön közénk."

„Lugos 1848. junius 17.

„Murgu Euthim."

A gyülés napján Vukovics Sebő is ott volt Lugoson és figyelte az eseményeket. Megfigyelésekben bővelkedő jelentése a következő:[1]

„Lugoson Jun. 27. 1848.

„Mára hirdette Murgu a maga lugosi nép gyülését. Jónak tartottam azért ide jönni, hogy közelről kisérjem figyelemmel müködését. A gyülekezet a városon kivül tartatott, a szőllő hegy alatt.

„A gyülekezet kezdete előtt magamhoz hivattam Murgut s arra intettem:

„1 ör a népgyülés ki ne térjen kérelmező alakjából, kérjen a Ministeriumtól s az országgyüléstől, amit jónak talál, de ne határozzon semmit.

„2 or Ne tekintsék e vidéket Bánság nevezete alatt valamely külön tartománynak, hanem beszéljenek e jelen viszonyokról, mint az összes honra vonatkozókról.

[1] Vukovics kir. biztos Szemere belügyminiszterhez. Magyar Országos Levéltár 1848. évi belügymin. iratok 529. eln.—B. szám.

„3 or hogy semmi esetre sem tartson mai napnál tovább e nép gyülés.

„Az összejövetel teljes rendben ment véghez, legkisebb zavar nélkül. Kezdődött vagy 8 óra körül, s tartott délután 3 óráig. Én nem mentem a gyülekezet helyszinére, hanem volt elég emberem, kik mind untalan bejártak hozzám közölni a történteket.

„Murgu maga volt a cselekvő személy, — a többiek vagy viszhangjai voltak, vagy el mellőztettek észrevételeik. A jelenlevők száma a gyülés elején 1500-ra rughatott, — vége felé már alig egy pár százan valának. Murgu üdvezlő beszédében a hazához hüségre, a magyar nemzet iránti szeretetre intette s lelkesitette a népet. Beszédének tengelye a felfegyverkezés volt, — megmentésére a hazának a köz ellenség, az illirek ellen. A szellem tehát, melly az ülést átihleti, reánk nézve barátságos, ellenségeinkre nézve fenyegető volt.

„De végreményeiben kevésbé vagyok e szellemmel megelégedve. Elhatározták, hogy petitióképen terjesztessék fel a ministeriumnak, miképen a jelen vészes körülményekben az oláh nép kész a hazáért fegyvert fogni, az oláh felkelő seregeknél azonban oláh kapitány és három, szinte

oláh kapitány a három megye számára neveztessék. A parancsszó az oláh seregeknél oláh legyen. Továbbá kérik, hogy e megyékben közigazgatási nyelv az oláh is legyen, s csak a kormánynyali kapcsolat legyen kötelezőleg magyar. Ezen kivánatok bár véleményem szerint soha helyben nem hagyhatók, kérelmezés utján terjesztetvén fel, itt akadályozásra okot nem nyujtottak.

„A püspökségekről azonban határozólag rendelkeztek. Kijelentették, hogy a temesvári és verseczi püspököknek az ő papjaik többé nem tartóznak engedelmeskedni, hanem vicariusokat neveztek ki mind a két püspöki megyére. Ez intézkedést, megvallom, ha maga utján, felsőbbség által téttetnék, én helyeselném; népgyülés hatóságát azonban tulhaladja.

„Én tehát ezen végzést még törvényes uton érvényt nem nyer, fel függesztendőnek tartom. Még is sürgöny által küldöm e tudositásomat, kérvén Önt, hogy sietve méltóztassék értesiteni arról, hogy e nézetemben osztozik é. Addig elhalasztom a rendelkezést.

„Különben nem volt semmi a népgyülésen. Be is fejeztetett Krassóban a követválasztások miatt Murgu és a régi elenzék között nagy ingerültség kapott lábra. 24 ikén volt a választás. Murgu mind a 6 helyen csupa oláhokat választatott. Maga 3 helyen lőn megválasztva.

„Rend van mindenütt a polgári hatóságokban. A végvidék zajlik. Folyvást hiszem, hogy evvel a katona erővel is, melly kezünknél van, be kellene menni a végvidékbe. Minden bizonnyal szét lehetne kergetni a lázongókat. Mig a mi szegedi táborunk szerkesztve lesz, addig ők is öregbedhetnek erőben.

„Murguról szóval óhajtok többet közölni. Ő jóll beszél folyvást, hőseinket, Kossuthot s. a. t. dicsőiti, de messze elágazó terveket forral. Legközelebb időben még a ráczok ellen hasznot tehet, — ha ezekkel készen leszünk, komolyabban nézünk majd az ő szemébe is.

„Isten áldja Önt.

„Királyi biztos

Vukovics Szabbás“

Murgu és Vlad levele Szemere belügyminiszterhez.

„Tisztelt belügy-minister Ur!

„Azon előterjesztésem következtében, mellyet mind tisztelt belügyminister urnak,

mind bánsági ministerialis biztos Vukovics Szabbás urnak tettem volt, miszerint szükséges volna a bánságban bülönben is legnagyobb számu román népnek — mint mellyre a fellázadt ráczok a nyilvánitott tőlöki elszakadás szándékáért leginkább fenik fogukat — a feje fölébe tornyosuló 's enyészettel fenyegető vész elháritása tekintetéből egy egyetemes népgyülésben a veszély elenyésztethetésére szolgáló eszközökről s legalkalmasb módról tanakodni 's határozni.

„Ennek folytán az általam f. é. junius 27-ére hirdetett nép gyülést a most mondott időben Krassó megyei Lugos mező városában az Isten szabad ege alatt megtartottam, hol a fölmerült tanácskozás rende szerint a veszély eltávolitására legszükségesbnek vélt mód több pontokban megállapittatott, 's azon egyetemes népgyülés határozatai a tiszelt ministerium 's az első nemzetgyülés elébe pártolás és helyben hagyás kieszközlése végett, egy nagy számu, a nép kebeléből választott küldöttség által személyesen előterjesztetni rendeltetett. Addig is azonban, mig ez megtörténhetend, alólirt mint a bánsági román nép által tartatott egyetemes gyülésnek választott elnöke kötelességének ismeri a legsürgetősb tárgyakat belügyminister ur tudomására juttatni.

„Először is legszükségesbnek találtatván az egész bánsági népnek hat nap alatti fölfegyverzése a jelenvoltak azon indokból, mivel illy vészterhes körülmények közt csak egyedül ollyannak indulhat vezér szavára, kihez a népnek megingathatlan bizalma van, egy illyennek vezérlete alatt pedig a haza megmentése végett bármi áldozattól sem retteg vissza: — ugyanazért a nép nyilván fölszólittatván a végett: hogy kit kivánna a hat nap alatt fölfegyverzendő összes nép főkapitányságával megbizni, egyhangulag alólirtat tisztelte meg megbecsülhetlen bizodalmával, kötelességévé tétetvén egyszersmind a magas ministeriumtól a kivántató mennyiségü fegyvereket megszerzeni, biztosan reméllvén az egyetemes népgyülés: hogy nemcsak ezen kivánata fog teljesitetni — miután fegyver nélkül csak egyenesen vágóhidra menne, — hanem az összes jelenvolt nép egyhangulag megválasztotta alólirt főkapitányt ezen minőségben kegyesen megerősiteni, miután senki sem tudja 's tudhatja jobban, mint a felelős minister urak, hogy a nép szava Isten szava.

„Másodszor: Jól tudván jelen voltak azt; hogy a Bánságba rablókként beütött ráczok ellen nemcsak a kényszer fegyvereivel, hanem erkölcsileg is a bánsági román népet biztositani kelletik azon hatás ellen, mellyel a ráczokból álló görög nem egyesült egyházi kormányok, a románokra mint velök egy hiten lévőkre hatottak — következő, a jegyzőkönyvből szórul szóra kiirt előterjesztés tétetett:

„Kérdés tétetvén először: kik lehetnek a bánságban jelen körülmények között legveszedelmesb emberek? Mire egyhangulag válaszoltatott: hogy a magyarhoni 's különösen a bánsági rácz püspökök 's rácz metropolita, mint kik eddig is minden módot és eszközt megragadtak a román népnek saját pártjuk részére leendő elszéditésére, minek példája a karloviczi rácz patriarcha által a román néphez mindenfelé küldött 's országszerte ismert lázitó fölhivása, mellyben a bánsági románokat egy vajdának önhatalom utjáni választására, ugy a pánszláv irányu illir-rácz lázadáshozi állásra szólitá föl. Illy terhes körülmények között a temesvári és verseczi rácz püspökök mint egy részről ismeretesek arról: hogy a pánszláv párt részére

proselytákat minden áron szerezni igyekeznek, más részről a föllázadt karloviczi rácz metropolitának vak engedelmességgel lekötelezett szolgái lévén,[1] annak parancsait is vakon teljesiteni igyekeznek, s e tekintetből bennök bizni nem lehetvén, de sőt méltán lehetvén tartani attól, hogy az egyházi kormányuk alatti népet a pártütő illirráczok részére elszéditeni 's vétkes czéljuk elérésére felhasználni igyekezendnek, e miatt a karloviczi metropolita, mint az illirrácz lázadás vezére, — továbbá a verseczi g. n. e. püspök, mint ki jobbadán Karloviczon tartózkodott 's a rácz-illir bizottmányban részt vett, ugy a temesvári g. n. e. rácz püspök, ki egy körlevélben papjainak meghagyja, hogy a népet arra birják, mikép senkire se hallgassanak hanem csak ő reá, — ezek tehát mint a közbéke és bátorság fentarthatására semmi biztositékot nem nyujtó egyének, hivatalaiktól a jelen volt nép egyhangu nyilatkozata fonalán elmozdittattak, annyival inkább: mivel nem a keleti g. n. e. egyház, egyházi törvényei

[1] Ebben az időben Rajacsics József volt a szerb patriarcha, Zsivkovics Pantaleimon a temesvári és Popovics Vazul a verseci püspök. Ez utóbbi azonban a magyar kormány rendeleteihez alkalmazkodott s ez volt korai halálának oka.

rendelete szerint a nép által egyházi gyülekezetben választattak, hanem egy factiosus 's mostanság föllázadt rácz metropolita érsek által tolattak a ráczoknál számra nézve háromszor több g. n. e. hitü román ajkuak nyakára. — S minthogy ezeknek a püspököknek a lelkészi hivatalok 's más kitüntetések osztogatásával egybekötötten járt kereskedése 's pénzeni árulása senki előtt nem volt ismertebb mint a huzavonát szenvedett clerus előtt (mind amellett, hogy a nép is egyenként egytől egyig is ismerte) maguk a jelenvolt g. n. e. hitü lelkészek is, a nép ama tettét maguk részéről helyeselve elfogadták 's kinyilatkoztatták: hogy a hivatalaiktól felfüggesztett püspököktől jövőre semminemü parancsot elfogadni nem fognak, miután ők a magyar nemzettel testvéri viszonyban kivánnak élni és maradni.

„Ennek folytán nehogy az egyház kormányzó nélkül maradván a vallás és erkölcsiség bármi veszteséget vagy hátramaradást szenvedjen, alólirt elnök a népet felszólitá: hogy alkalmas kormányzókról gondoskodjék, miután a jelenvoltak nehánya két generalis vicariust kivánt a leléptetett két püspök helyébe választatni addig is, mig a törvényhozás utján e tárgyban

gyökeres intézkedés tétetni fog, mely véleményt a roppant nép helyesléssel fogadván, alolirt elnököt fölkérte: hogy alkalmas egyéneket ajánlana, minek folytán többen előterjesztettek, kik közzül a nép a megürült vagy is inkább megüritette metropolita-szék helytartójává Petrovics Dőme lippai kerület esperestjét, és a karánsebesi püspöki kerület és szék helytartójává Vuja Ignácz oraviczai esperestet kiáltotta ki, azzal: hogy ezeknek megerősitése az illető magyar felelős minister által kéressék.

„Ezen két tárgy azon legsürgetősb, mellyet belügyminister ur tudomására juttatni eleve is kötelességemnek tartottam.

„Belügyminister urnak alkalma lévén a bánsági zavarokat hivatalos kutfőkből ismerni, nem fogja a kárhoztatás kövét a mintegy 15—16.000-nyi nép határozataira vetni. Maga a nép ismeri szükségeit legjobban, és a terhes körülmények a bánságban dühöngő veszélynek figyelembe vétele elég mentségül szolgál arra, hogy a száraz formalitások terét félre téve ideiglenesen is intézkedett addig, mig a tisztelt ministerium eme intézkedéseit vagy helybenhagyni, vagy czélszerübbekkel azokat fölváltani fogja. A roppantszámu nép ter-

mészeti ösztönét követve s szemei előtt tartván azon eldönthetlen elvet „salus rei publicae suprema lex esto“ intézkedett olly képen, mint saját belösztöne 's szükségeinek ismerete sugallása hozta magával. Intézkedett egy barbar, föllázadt honi ráczokból 's számos Szerviából rablókként átcsapott illir-szerbek ellenében, hogy ön moralis és physicai életét fentartsa, és eme tette sem Isten sem ember előtt bün nem lehet. S most a magyar nemzettől, — melylyel mint igazi testvérrel élni halni kiván — várja tettei helyeslését, 's a minister urakat, ugy a nemzetgyülést rövid idő mulva följövendő számos tagokból álló küldöttsége által kérni fogva. Addig is ezt kérik

„Belügyminister urnak lekötelezettje

Vlád Elajos

a bánsági román nép egyetemes népgyülésének titkára által

Murgu Euthym

a bánsági román nép egyet. gyülésének Elnöke.“

Kiegészitő adatok a bányavidéki állapotok ismeretéhez.

Mielőtt az országgyülési képviselőválasztás krassómegyei eseményeiről s a nemsokára mindent elnyelő szabadságharcról szólanánk, térjünk vissza a bányavidék közjogi helyzetének adataihoz, ismerkedjünk meg alaposabban a megye s a bányavidék állapotában 1848 tavaszán végbement változással, figyeljük meg azt eredeti jelentésekből, lássuk, hogy mi volt az inditó oka az események oly szomoru fordulatának. Egyik előbbeni fejezetben olvastunk már egy pár jelentést a bányavidéki állapotokról, Graenzenstein bányafőigazgató alapos elaboratumát a viszonyok rendezéséről, de, hogy képünk tökéletes legyen, hogy a megyét később elnyelő belháborus világ természetrajzát megértsük, ismernünk kell a többi 48-iki bányavidéki jelentést is, azokat, melyek a levéltárakban megmaradtak.

Lássuk, mit tartalmaznak azok.[1]

75—P.

„Méltóságos Gróf,
Ministerelnök Ur!

„A maroson tuli része Magyarország-

[1] Jelentés gr. Batthyány Lajoshoz. Magyar Orsz. Levéltár. 184.. évi belügymin. iratok 162. sz.

nak, melly 1718-ban a török járom alol foglaltatott vissza, 60 évig mint német tartomány igazgattatott. Ezen időszak kezdetében a bánsági bányavárosok a bányaigazgatóság hatósága alá rendeltettek a nélkül, hogy a lakósok az igazgatásbai befolyása egészen elmellőztetett volna.

„Ezen állapot a magyarországhozi visszacsatlás után is telyes épségben megmaradt, ugy hogy ekkorig a megyének a közigazgatásra, kivéve a vérbiroság, árszabás, ujonczállitás és népösszeirásra, és ezen ágakban is csak közvetett vagy vegyes befolyása volt.

„A 24000 menő lakosság mely minden közadózás és minden urbéri terhektől ment, most csak a községi költségekre van befolyással, minden egyébb hatósági igazgatást a bányatisztség és bányaszéki helyettesség a bánsági bánya igazgatóság és kerületi bányatörvényszék felügyelése alatt gyakorol.

„A helytarto-tanácsali és magyar udvari cancellariavali függés a magyar királyi kamara és illetőleg a bécsi bányászati kamara ő felsége nevében kiadott parancsok utján eszközöltetett.

„Az összes lakosságnak körülbelől 9

tized része bányászati munkásokbol áll, kik majd mindnyájan házzal és kertecskével birnak.

„Utolsó két évtized óta a lakosságnak vagyonosabb része egy municipalis szerkezet után sóvárog, és noha a nagyobb része az iránt egészen közönbös maradott, még is ezen ohajtásnak elérését mindig pártoltam, és még 1840-ik évben a lakosság kihallgatása után egy tervet dolgoztam ki, melly 1842-ik évben legfelsőbb hellyre terjesztetett fel, de mind eddig eldöntve nincs.

„Abban azonban az egész lakosság egyetért, hogy a megyei hatoságot nem akarja. Ezen a megye tisztviselők irányában létező ellenszenvnek okait fejtegetni felesleges volna, minthogy remélni lehet, hogy ezen okok jövőre nagyobb részint megszünendenek.

„A mostani állapotot fentartani nem áll a bányaigazgatóság érdekében, s én áldani fogom azon perczet, mellyben ezen közigazgatási tehertől felszabadulunk. De a mostani körülmények közt, főkép a megye által egyoldalulag hozni be változást, a legnagyobb veszélyel jár.

„Azért az alispánnak azon ajánlatot tettem, hogy tőle a politicai rendelvényeket

elfogadni kész vagyok, és azokat a bányahelyekben a kormányom alatt lévő tisztségek által végre hajtani fogom.

„De ezen ajánlatomon a megye tulment és a szolgabiráknak, sőt esküdteknek a közvetlen tettleges policialis rendelkezést hagyja meg.

„Épen most érkeznek mindenfelől tudositások, mellyek a békét veszélyeztető tényekkel telvék. Resiczabányán és Dognácskabányán csak a bányatisztek okos és eréljes fellépése által a megyei tisztek, mellyek az urbéri, a bányahelyekre befolyással ugy sem biró törvényt közhirré tették bántalmaktól megovattak, mi csak az által sikerült, hogy a megyei tisztviselők a policiális örködésnek átvételéről emlitést nem tettek.

„Oraviczabányán és Szászkabányán a kihirdetést a megyei tisztek nem tették, mert a veszélyt magok átlátják. A bányászok már rebesgetik, hogy a bánya tisztek őket a megyének elárulni szándékoznak.

„A falukban lakó oláhok hangulata még veszélyesebb. Ők a királyról mitsem akarnak tudni, hanem kinyilatkoztatták, hogy a császárnak hivei maradni akarnak; hogy a magyarok mindig elnyomói voltak, ők a németekkel — kamaralis tisztekkel — akarnak tartani, de ha ezek a magyarokkal egyesülnek, őket is eltiporják.

„Én a bányahelyekben a csendet és rendet csak ugy tarthatom fel, ha a megyei közvetlen befolyás továbbá is kizáratik. És ha a béke a bányavárosokban megzavartatik, az egész megye a legnagyobb veszélynek van kitéve.

„Azért a mellékletben lévő levelet intéztem az alispánhoz: de egyszersmind kötelességemnek tartom, Méltóságodat arra kérni, hogy az alispánnak sürgöny által kegyesen meghagyni méltóztassék:

1 szőr hogy minden a megyei tisztviselők közvetlen történendő avatkozást a bányavárosokban mellőzze el,

2 szor hogy minden szükséges intézkedéseket csak általam tegyen.

„Csak ugy menekedhetünk egy veszélyes reactiotól.

„Egyszersmind meghagyom minden bányatisztségnek, hogy a szolgabirákat e felől tudositson, és őket komolyan szolitsa fel, hogy a tettleges befolyást további rendelkezésig függesszék fel.

„Mély tisztelettel maradok

„Oraviczabányán 1848 évi April hó 20-kán

„Méltóságos Minister elnök urnak

leg alázatosb szolgája

Graenzenstein Gusztáv s. k.

k. tanácsos és b. bánya fő igazgató".

A belügyminiszter rendelete a bányaügyekben Jakabffy alispánhoz.

Szemere belügyminiszter a következő rendeletet küldötte *Jakabffy* Kristóf alispánhoz[1]:

162—B.

„Első alispán Ur!

„Az oraviczai bányaigazgatóságnak ide csatolt hivatalos tudositásából megütközéssel veszem észre, hogy a hatoságok között szükséges azon egyetértés, melly nélkül átalakulásunk rendes eszközlése veszélyezve van, a megye és a bányaigazgatóság között teljes mértékben nem létezik,

„még inkább meg kell ütköznöm azon, hogy a felhivott tudositásban emlitett surlódásokra nézve első alispán urtól jelentést ez ideig nem vettem.

„Meghagyom ennél fogva első Alispán urnak, hogy azonnal világositson fel a következőkről:

„a) Minő befolyása volt eddig a Megyének a bányaigazgatóság által kormányzott helyekre nézve közigazgatási tekintetben?

„b) Ezen befolyás az előbbin tul

[1] Jelentés gr. Batthyány Lajoshoz. Magyar Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 162. sz.

menyire és milly határozatok által lőn kiterjesztve legközelébb?

„c) Minő sikerrel hajtattak végre a kérdéses határozatok?

„A bányaigazgatóságnak fen érintett jelentéséből ugy látom: hogy a megyének politikai tárgyakban hozott rendeléseit elfogadni kész, 's csupán azoknak megyei tisztviselők általi végrehajtását, mint állitása szerint egyoldalulag behozatni szándéklott változást tartja a közbátorságra nézve veszélyesnek.

„Nem szükséges Önt figyelmeztetnem: mikép a bányaigazgatóságnak a budai és bécsi kamaráktóli függése tökéletesen megszünt 's most már ezen hatóság a magyar felelős pénzügy minister által kormányoztatik.

„És igy mit sem lehet kétkedni hogy a megyei határozatok szintolly erélyes végrehajtókra találjanak a bányaigazgatóságban, mint a megyéhez tartozó tisztviselőkben.

„Addig is tehát, mig a fennebbiek iránt tudositását venném, igyekezzék ön a bányaigazgatósággali egyetértés szoros fentartásán és erősbülésén.

„Eszközölje ezt egyfelől a multban nem gyökeredző avatkozások elháritásával,

másfelől pedig a többször érdeklett hatósággal kezet fogva teendő olly intézkedések által, mellyek az ujabb törvények sikeres végrehajtására legczélszerübbek és legbiztosabbak.

„Ezen rendelkezésem a bányavárosoknak közigazgatási tekintetben akár a törvény, akár ideiglenesen a ministerium általi rendeztetését sem ki nem zárja, sem a megye jogait nem csorbithatja.

„Most minden erőnket oda kell forditanunk, hogy a szerencsésen megalkotott törvények mielőbb, és a köz csend megzavartatása nélkül foganatositassanak.

„Ezért a hatóságok s ennél fogva ön szintugy mint a bányaigazgatóság felelősök.

Budapesten 1848 Április 29 én.

Belügyminister

Szemere s. k."

Ezen felhivást megelőzőleg Graenzenstein főbányaigazgató irt már a krassói alispánnak. Ez a levél is megmaradt a belügyminisztériumi akták közöt!.[1] Szólott ez a következőképen:

„Márczius 27-iki levelére válaszolni sietek. Midőn a 23-iki hirdetményt bocsá-

[1] A levél másolata Budapesten Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. iratok 311. sz.

tottam ki, a min. elnöki körlevél előttem még ismeretlen vala . . .

„A körülmények akkor komoly szint viseltek. Az itteni megyei tisztviselők utasitást még nem vettek, és magok is kételkedtek a csend fentarthatása iránt. Hirek szállongtak, hogy a nép közt azon hiedelem terjesztetik, mintha a kamarai tisztek a czélbavett urbéri föld felszabaditása ellen dolgoznának. Itt helyben is voltak emberek, a kik egy Pest vagy Temesvár féle népgyülést tartani akartak.

„Olly körülmények közt kötelességemnek tartottam, a kedélyeket az ismert hirdetmény által megnyugtatni, mi is teljesen sikerült.

„Hogy azonban távolról sem volt szándékom a tek. megye és tek. uraságod mint felelős alispánnak hatósága ellen vagy nélkül a boksáni uradalomnál a kérdéses intézkedést megtenni, mutatja, hogy a boksáni számtartóságnak azon jelentésére, hogy Papházy főszolgabiró ur időközben kapott utasitása következtében a hirdetményt ellenzi, azon választ adtam, miszerint minden a tek. alispán ur vagy főszolgabiró által a közbátorság fentartása végett tett rendeléseiket telyesiteni el ne mulassza.

„Reménlem, hogy ez által alispán ur kivánságát megelőztem.

„Ezen alkalommal felhiva érzem magamat a tek. megye és a bányahelyek közti viszonyokra nézve nézeteimet kimondani.

„A bányahelyek százados függetlenségüket a hajdani lugosi Kreisamt és az 1779-kén ujra felállitott megye irányában fentartani igyekeztek. A bánsági bánya igazgatóság és kerületi törvényszék őket abban gyámolitani kötelességének tartotta, mert ezen bányahelyek, ha minden megelőző intézmények nélkül a megye hatósága alá kerülnek, a falusi községek eddig nem irigylendő állapotához sülyedtek, — és minden befolyásuk nélkül választott, de érdekeiket sem ismerő tisztviselők kényére hagyattak volna.

„Most azonban a körülmények egészen megváltóztak . . . a képviselők választásában a bányahelyek lakosai is kétségkivül részt veendenek.

„Most tehát az eddigi állapothoz való ragaszkodásra minden ok elenyészett, és a komoly körülmények őszinte egyetértést, és gyors hivatalos kezelést igénylenek.

„Azért felsőbb jóváhagyása reményében kijelentem, hogy kész vagyok . . . . minden politikai rendelvényeket a tek. alispán urtól elfogadni és a bányahelyekre nézve végrehajtani.

„Hogy ezen kiegyenlitési ajánlat elfogadása által a 15 évi viszálykodás rögtön elenyészik, bizton reménli

„a tekintetes alispán ur alázatos szolgája

Graenzenstein Gusztáv s. k.
k. tanácsos, bánya igazgatóság és bánya törvényszék elnöke".

Az oraviczai bányaigazgatóság ujabb levele az alispánhoz és ennek jelentése a belügyminiszterhez.

Április 20-án ujabb levél ment az oraviczai bányaigazgatótól Jakabffy alispánhoz, mely a következőképen hangzott [1]:

75. sz. P.

Tekintetes alispán ur!

„Mult hó 30-kán kelt 50—P. szám alatti levelemre választ eddig nem kaptam. Mindazonáltal értésemre esvén, hogy a megyei végzés minden oldalu megfontolás

[1] Másolat Budapesten Országos Levéltár 1848. évi belügym. iratok 311. sz.

után tett ajánlatomon tulterjeszkedik, névszerint, hogy az illető szolgabiráknak a politicai eljárás a bányahelyekben közvetlenül meghagyatott, végtére hogy egynehány közüllök már itt tetlegesen hozzá fogni szándékozik, felhiva érzem magamat Tettes Uraságodat ezen végzés káros következéseire annál inkább figyelmeztetni, minél nagyobb ellentétben áll ezen végzés az I. számu ministerelnöki körlevél tartalmával, mellyben a statusquoi fenntartása a felsőbb rendeletek érkeztéig meghagyatott.

„A bányahelyek körülbelől 24.000 számu lakosai a mostani nagyszerü reformok által anyagilag nem nyernek semmit, hanem mint a nemesség csak nem vesztenek, mert semminémü urbéri terheket nem viseltek, sőt a községi kiadásokat részint a kincstár viselvén és egészen előlegezvén az uj rendszer által adozás alá jutnak. De épen azért mindent, a mi elégületlenséget és izgatást szülhetne, elkerülni kell.

„A bánya helyi lakosok kilencz tizede bányászokból áll. A szolgabirói befolyás ellen a legnagyobb ellenszenv uralkodik közöttök. Nem az a kérdés vallyon ezen ellenszenv alapos okokon nyugszik é? én

csak a tényt mondom ki, és a politicában a tényeket ignoralni nem szabad.

„De a jövő kifejlődésre is tekintettel kell lenni. A bánya helyek kétség kivül nem sokára rendezett tanácsot fognak kapni, mellyért én már 8 év óta lépéseket tettem. Ezen tanács a megyei hatóságtól fog függni, de mely módon: az felsőbb határozattól függ. A közvetlen politicai eljárást ezen tanácsra minél előbb átruházni, és ezen tehertől a bányatisztséget felszabaditani legforróbb óhajtásom. De addig, mig az történik, olly lényeges változásokat behozni, milyenek az emlitett végzés által czéloztatnak, én felette veszedelmesnek tartom.

„Az 50 sz. ajánlatomnak czélja az volt: a mostani sulyos körülmények közt a szükséges egyetértést, a megyéveli kapcsot, a közigazgatási egységet létre hozni, a nélkül, hogy létező antipathiákkal szembe szállani kellene. Én késznek nyilatkoztatám magamat minden, a felelős alispántól jövő politicai rendelményeket elfogadni, azokat bánya helyeken véghez vinni, és ez által a kormány fő czélját: a közbátorság és nyugalom fentartását telyes örömmel elősegiteni. — Ezen ajánlatom elmellőzte-

tett, ha csakugyan a végzés, melly velem 14 nap mulva még közölve nincs, ugy hozatott, mint értesültem, min kételkedni azonban alig lehet.

„Tekintetes alispán ur a nyugalom fentartása iránt felelőssé tétetett. Azért hatalmában is kell állani ollyan végzést, melly a csendet veszélyeztetné, felfüggeszteni, vagy ha talán csak roszul felfogva volna, azt az én ajánlatom szellemében magyarázni. Én kötelességemnél fogva Tettes Uraságodat kérem, hogy ezen hatalmával haladék nélkül élni el ne mulassza; a két rendbeli nyilatkozatomat a magas ministerium elébe terjessze, és ön határozatáról engem minél előbb tudositani ne terheltessék.

„Épen most érkeznek mindenfelől tudositások, melyek a békét veszélyeztető tényekkel telvék. Resiczabányán és Dognácskabányán csak a bányatisztek, mellyek az urbéri — a bányahelyekre befolyással ugy sem biró — törvényt közhirré tették, bántalmaktul megóvattak, mi csak az által sikerült, hogy a megyei tisztviselők a policiális őrködésnek átvételéről említést nem tettek.

„Oraviczabányán és Szászkabányán a

kihirdetést a megyei tisztek nem tették, mert a veszélyt magok átlátják: a bányászok már rebesgetik, hogy a bányatisztek őket a megyének elárulni szándékoznak.

„A falukban lakó oláhok hangulata még veszélyesebb. Ők a királyról mit sem akarnak tudni, hanem kinyilatkoztatták, hogy a császárnak hivei maradni akarnak: hogy a magyarok helyett ők a németekkel — cameralis tisztekkel — tartani akarnak; de ha azok magyarokkal egyesülnek, őket is eltiporják.

„Én a bányahelyekben a csendet és rendet csak ugy tarthatom fen, ha a megyei közvetlen befolyás továbbá is kizáratik. És ha a béke a bányavárosokban megzavartatik, az egész megye a legnagyobb veszélynek van kitéve.

„Midőn a kormányom alatt lévő bányatisztségeket egyszersmint arra utasitanám, hogy minden ügyekezettel azon legyenek, hogy a bányászi népet megnyugtassák és a szolgabirákat arra birják, hogy a tetleges befolyást további rendelésig függesszék fel, egyszersmind a magas ministerium elébe terjesztem a dolgot, és megkülönböztetett tisztelettel maradok stb.

„Oraviczabányán 848 évi April 20-án".

Ennek a két levélnek a bemutatása mellett adott a megye véleményéről hü képet Jakabffy alispán alábbi jelentésében [1]: 155.

„Belügyminister ur!

„Krassó megye hatósága és az oraviczai bányász igazgatóság közt a helyhatósági viszonyokra vonatkozó s számosabb évek óta fenálló surlódások, fájdalommal kell kijelentenem, ugy látszik még most sem akarnak megszünni.

„Tudva van belügyminister ur előtt, ministerelnök urnak folyó év martius 23 án kelt körlevele, mellyben oda utasitatám, miszerint a közterhekről, papi tized s urbéri viszonyok megszüntetéséről alkotott törvényczikkeknek helységenkint választmányilag leendő kihirdetését közgyülés utján vegyem eszközletbe; én ez iránt rögtön intézkedém ugyan, azomban a bányaigazgatóság, a megyei intézkedés bekövetkezése előtt, a hirdetésben a megyét megelőzni szándékozólag, egy, sem a ministerelnöki levéllel, sem az ismeretes s általunk elfogadott pesti 12 pontokkal meg nem egyező hirdetményt bocsátott ki uradalmi tisztjeihez olly utasitással, hogy azok azt uradalmi helységeikbe közzé tegyék; e körülmény nekem bejelentetvén, azonnal felszólitám az igazgatóságot, hogy a megye helységeiben czélba vett rendőri hatóság gyakorlatától ovakodva, kibocsátott rendeletét huzná vissza, annál is inkább, mivel ez érdemben a megyének, mint egyedül illetékes hatóságnak és pedig rögtön intézkednie köteleségébe állván, a dolgok állása helységenkint választmányok által a népnek meg fog magyaráztatni; — minek folytában az igazgatóság f. évi 50 sz. alatt ide mellékelt levelet intézé hozzám, ... mellyből átlátni méltóztatik: miként a megye s igazgatóság között egy illetékes bironak kell itéletet hozni; — miknek kapcsában esedezem alázattal belügyminister urnak: miszerint e hosszas surlodásoknak, mellyek orvoslásáért már annyi siker nélküli folyamodást intézénk a volt kormányhoz, hathatos közbenvetése által véget vetni, s ezen kérdést a köz ügy érdekében rendes folyamatába helyeztetni, addig is azonban engem ez érdemben kellően utasitani méltoztassék.

„Költ Lugoson april 27-én 848.

Jakabffy Kristóf

Krassó megyei alispán".

[1] Eredeti Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 311. sz.

Krassó vármegye hivatalos álláspontja a bánya ügyek vitájában.

Abban a vitában, mely Krassó vármegye alispánja és a bányaigazgatóság elnöke között hatásköri kérdésekből keletkezett és amelyben Szemere belügyminiszter feltünő hangu leiratot intézett Jakabffy alispánhoz, Krassó vármegye szükségesnek látta, hogy a maga álláspontját egy külön feliratban megjelölje.

Ez a felirat a következőleg hangzott: [1]

Minister Ur!

„E megye és a bánsági bányaigazgatóság közötti közigazgatási viszály tekintetében f. év april 29-én 162. sz. a. kelt min. rendelet folytán jelenteni sietünk:

„Ezen országrésznek, mellyen Krassó, Temes és Torontál megyék és a határőrvidékek feküsznek, 1779. esztendőben adatott meg a mostani szerkezet, az oraviczai bányászi igazgatóság Krassó megye kebelébe esvén; és ugy látszik, hogy rendezés és rendszeresités első perczeiben már tulemelkedni vágyott az emlitett igazgatóság azon körön, mellyet a bányamüvelés és a

[1] Magyar Országos Levéltár 1848. Belügymin. iratok 2708. szám.

szorosan ezzel kapcsolatban levő ügykezelés kimutatni látszott; ugyanis a megye már 1782. év Majus 22-én a Helytartó Tanátshoz jelentést tett, hogy mivel a bányászi igazgatóság a közügyek kezelésébe, jelesül a szabadsággal itthon lévő katonák fölkerestetésébe, ezeknek vissza utasitásába, az egyház kerületek és templomok összeirásába s. a. t. befolyást gyakrol, ebből a hatóságok külömbözősége miatt zavarok s viszálkodások erednek, egyszersmint esedezett, hogy vagy adassék a kezelésre nézve kellő, határozott utasitás, vagy közöltessék minden rendelet a bánya igazgatósággal is — és ez utóbbiban véleményünk szerint a függetlenitést vagy kikeblezést értették a megyének akkori rendei. Ezen föliratra 1782. aug. 20-án adatott ki a helytartótanács válasza, mellyben tudatván Ő felségének azon k. határozatát, hogy az oraviczai bányászi igazgatóság a politicai tárgyakra nézve csak ugy tekintendő, mint bármelly magán földes uraság, rendeli vagy inkább tudtul adja, hogy valamint a magán uradalmak, a bányászi kerületek, és maga a fő bánya grófsági hivatal is politicai tárgyakban a megyék határozatait megtartani köteles, ugy ezeknek az oraviczai bányászi

igazgatóság is hódolni tartozik; . . . visszaemlékezve az akkori idők körülményeire, hinni kellene, hogy a bányászi igazgatóság a bécsi kamarától nyert határozott utasításnak föltétlenül engedelmeskedett; hinni kellene csak azért is, hogy még a legközelebbi időben is mindég azon kamarára, mint egyedüli előljáróságára, mellytől parantsot elfogadni kész, szeretett hivatkozni, — és még is másképp történt, ugyan is az igazgatóság képviselője, Rudolf János Simon 1782 ik october 15-én tartott közgyülésben nyilvánitotta, miszerint a rendeletet csak az igazgatóság birtokában lévő kamarai uradalmokra érti, és ennél fogva meg nem engedendi, hogy a bányahelyeken a megye akár árszabás, akár más valamely tekintetben bármiféle befolyást vagy hatóságot gyakoroljon. Ezen nyilván kijelentett ellenszegülésnek ujabb fölirat lőn eredménye, melly 1782. év okt. 15-én terjesztetett föl a helytartó Tanátshoz Hét évig tartatott a tárgy függőben, és tsak 1789. eszt. febr. 3 án adatott ki rendelet, melly szerint a megyének jog adatik, hogy a bányahelyeken lakó nem bányászokat adó alá vegye, egyszersmint igéret tétetik, hogy a politicai ügykezelés tekintetében

legközelebb utasitás fog adatni. Ezen utasitás . . . 1 §-ban rendeltetik, hogy ügyei azon szolgáknak, vagy tiszteknek, kik szolgálatuk, vagy hivataluknál fogva nem a bányászok sorába tartoznak, a politicai hatóságok által tárgyalandók. Egy más pont pedig rendeli, hogy a politicai vétkesek akár bányászi, akár más egyének legyenek, azok mindég a köztörvényhatóságnak itélete alá tartoznak egyébiránt ugy, hogy a köztörvényhatóság, ha bányászi egyént rendőrségi vétség miatt befogatni kiván, ezt az illető bányászi hatóságnak tudtul adassa.

„Ezen rendelet is foganat nélkül maradt, az ügy folytonos vita, költsönös panasz és keserüség tárgya lenni meg nem szünt; jöttek ugyan felsőbb helyről intézmények, de amellyek éppen azért mivel a tárgyat tsak függőben hagyták és soha határozottan nem intézkedtek, kielégitők, megnyugtatók éppen nem voltak. Később ez ügy tekintetében a vitatkozó felek részéről kevesb erély fejtetett ki és igy állott a dolog 1818 ik eszt.-ben is. Ez idő tájban az oravitzai sütők az árszabás tekintetében folyamodván, 1820 April 11-én a bányászi igazgatóság árszabási gyakorlata megszüntettetett és a megye ez érdembeni jogának foganatba vétele rendeltetett.

„Ez időtől fogva szünet volt ismét 1833-ig. Ekkor a bányászi helyeken lakó kereskedők czéhbeli szabadalomért legfelsőbb helyre folyamodván, az esedezvény véleményezés végett a megyével közöltetett, innen pedig a lehető észrevételek előadhatása tekintetéből a bányászi igazgatóságnak átküldetett; midőn pedig a megye a most emlitett igazgatóságot ismételve sürgetné, 1833 febr. 21-én azon válasszal lepetett meg, hogy a bányászi igazgatóság a tudósitást, melly a megye utján szorgalmaztatott, egyenesen a helytartó tanátsnak küldötte fel.

„Érzették a megye rendei, hogy a bányászi igazgatóság nem tsak az illedelmet, és a megye jogát sértette meg, hanem megsértette az ügykezelés jó rendét is, és fölirtak. 1833 marcz. 26-án 8479 sz. alatt válaszul kelt intézmény végszavai ezek: „az igazgatóságnak maga utján meghagyatott, hogy jövendőre magát minden a megye közgyülései hatósága elé tartozó tárgyakban szint ugy, mint egyébb földes uradalmak a megye közönsége által hozatandó végzésekhez alkalmazza".

„Ez időtől fogva a megye és a bányászi igazgatóság közti viszony tsak nem

nyilt ellenségeskedés szinét vette föl, panaszt és terjedelmes okadatolt föliratot intézett a megye 1833 jul. 22-én, a bányászi igazgatóság pedig folytatta ellenkezéseit, gátolta a megyei befolyást minden lehető módon, sőt panaszt is emelt legfelsőbb helyen, és a megyét jogterjesztéssel vádolta, mire a válasz, és a panaszt tökélletesen megczáfoló, a megye jogait teljesen és tisztán kimutató választmányi munkálat 1834 apr. 21 én terjesztetett föl, minek következtében 1836 aug. 30-án azon rövid válasz adatott, hogy a magyar udv. kamara megkerestetett, miszerint a bánáti bányászi igazgatóságot a kir. határozatokhoz való szoros alkalmaztatásra utasitsa; mellyeknél fogva azon igazgatóság a politicai tárgyakban a megye hatóság alá tartozik, — és ugy látszik, mint ha a helyt. tanáts ezen intézménye az igazgatóságnak uj és uj ellenszegülésekre szolgált volna ösztönül: ugyan is midőn a fennebbi válaszra hozott végzés hitelesittetnék, Graenzenstein Gusztáv, a bányaigazgatóság elnöke közgyülésben nyilvánitá, miszerint a helytartó tanáts rendeleteit addig, mig azok iránt Ő felsége közvetlenül nem nyilatkozik, el nem fogadja; . . . panaszt emelt felsőbb helyen,

hogy latin levelei el nem fogadtatnak, és pedig emelte ezen panaszt 1839. évben; . . . 1842. évben még tovább terjeszkedve, már a szolgabiró mellőzésével, közvetlenül a megye törvényszékével kezdett levelezni, a bünvádi iratokat pedig német nyelven szerkesztette . . . az adózásra köteles egyének összeirását meggátolta; a statarium kihirdetését nem engedte: a megye törvényszékéhez tartozó ügyekben biráskodott; csődöket rendelt s hirdetett a nélkül, hogy erre a törvény által felhatalmazva lett volna; Bogsánban, hol a gör. nem. egy. egy része a gör. egy. vallásra áttért, a templomot egyik felekezettől elvette, és a másiknak önkényesen átadta, — itt is a megyét egészen mellőzvén; szóval jogtalanságokat jogtalanságokkal, törvénytelenségeket törvénytelenségekkel, sértéseket sértésekkel halmozott, és soha sem azért, hogy a közügynek szolgáljon, hanem világosan tsak azért, hogy a megyei törvényhatóság tekintélyének csorbitásával, az igazságszolgáltatásnak rovására saját hiuságának tömjénezzen. És fájdalom, e kitsinyes törekvéseiben nem tsak nem gátoltatott törvény által, sőt inkább gyámolittatott, mert a helyt. tanáts az igazgatóság közvetlen je-

lentéseit, habár az azokhoz tartozó iratok a megyei levéltárban valának, elfogadta; mert ugyan azon helyt. tanáts az igazgatóság által törvény ellenesen rendelt csődöket köröztette; mert a kormány még akkor sem lépett föl erélyesen, mikor a bányászi igazgatóság Ő felsége egyenes parantsától az engedelmességet megtagadta.

„Azt mondják, hogy a lassu biráskodás inkább gyengeségnek, mint rosz akaratnak jele; meglehet; bármint legyen, kettő bizonyos: 1 őr hogy a viszonyok elintézése több mint fél század olta van függőben, és 2 or hogy a bányászi igazgatóság sem a magyar kormányszékeknek, jelesül a m. kir. helyt. tanátsnak, sem ő felsége azon parancsának melly a m. kir. udv. cancellaria utján adatott ki, hódolni vagy nem tudott, vagy nem akart; a bétsi kamarától pedig vagy semmi parantsot nem kapott, vagy a viszálkodás élesztésére nyert utasitást.

„Ez a multnak rövid, de hü rajza, mellyre mi szivesen és hazafiui készséggel vetjük a feledékenység fátyolát, de adni azért tartottuk szükségesnek, hogy Ön Minister ur hosszu buvárkodás nélkül is meggyőződhessék, hogy ha nints meg a szük-

séges egyetértés, ennek nem mi vagyunk okai, és hogy a szakadás régi és mély.

„Ideje hogy a tárgy befejeztessék.

A megye felirata ezek után részletesen ismerteti álláspontját az egyes vitás kérdésekben. Egy hónap telt el, amig a miniszter választ adott a feliratra, de ekkor is csak a status quo fenntartását rendeli el anélkül, hogy a vitás kérdésekben végleges en döntött volna.

A bányásznép felfogása.

Hogy a megye urai, miért igyekeztek évtizedeken át a bányászok szeparatisztikus törekvéseit meghiusitani, ahhoz magyarázattal szolgálhat az alábbi levél, melyet éppen Graenzenstein bányaigazgatósági elnök intézett a miniszterelnökhöz. Ebből kitünik, hogy a bányásznép nem nagyon lelkesült a magyar eszmékért.

83—E

„Méltóságos Grófi,
Minister Elnök Ur!

Két izben volt már szerencsém Méltóságodnak a kormányom alá rendelt bánsági bányahelyeknek viszonyairól és a lakósoknak hangulatáról emlitést tenni, amelly tekintetben annál szentebb kötelességemnek tartom minden e tekintetbeni esemé nyeknek felmerülését bejelenteni, mivel tartozásomnak legfőbbike minden igyekezetemet arra forditani, nehogy a szabadság felőli hibás fogalom által a közbéke és a bányászi ipar szenvedjen. Részént korszerü engedmények által, részént pedig a hol szükséges volt erélyesebb és személyes befolyással sikerüle is a közcsendet és bátorságot a bánya helyeken háboritatlanul fen tartanom, ámbár más részről tagadnom nem lehet, hogy az összes lakósságot az uj viszonyoknak általános megkedvelésére birnom még nem volt egészen lehetséges.

„Ugyan is a folyó hónak 24-én a nemzeti őrsereg alakitása alkalmával kedvetlenül tapasztalám, miként a bányászok a kézi mesterséget üző lakossággal egyesülni sehogy sem akarnak, amelly tekintetben további sürgetéseimmel ideiglen felhagyva, nem látok más módot, mint a bányászoknak megengedni, hogy külön őrcsapatot képezzenek mindaddig, mig idővel az ellenszenv le fog győzetni.

„Még kellemetlenebbül hatott reám azon tapasztalás, hogy a bányászoknak nagyobb része határozott idegenséggel viseltetik a nemzeti szinek ellen, és elébbi

sárga-fekete zászlóját a nemzetivel felcserélni semmikép sem akarja, azon balhiedelem által vezéreltetvén, hogy ha ezen cserébe beleegyezik, nem csak bányászi szabadalmait és kiváltságait fogja elveszíteni, hanem a fejedelem iránti hüséget is megszegi. Azon felvilágositásomra, hogy épen ő felsége törvény által a nemzeti szinek használását parancsolta, azt felelték, hogy azon mindaddig kételkedni fognak, mig a katonaság a régi zászlót megtartja; de megigérék, hogy a nemzeti szinü zászlónak elfogadása ellen többé nem fognak szegülni, mihelyst ezen szinek a szomszéd határőrvidékben is ki fognak tüzetni és az ottani katonaságnak kötelességévé tétetik azon szineket felvenni.

„Ezen magában nem nagy fontosságunak láttzható, de tovább elemeztetve nyomatékos körülmény arra bátorit, hogy méltóságodat ezen akadálynak elháritására annál sürgetősebben kérjem meg, mivel az ezen környéken a nemzet elleni érzelmeknek visszatartására a nép kedélyben nem csekély tényező.

„Oravicza bányán tavasz hó 27 én 848.

Mély tisztelettel maradok

méltóságodnak alázatos szolgája

„Graenzenstein Gusztáv

k. bányaigazgatóság elnöke“

Incidens a megyegyülésen.

A fellobbanó szabadelvü gondolat, a mindent egybeolvasztó, testvéri érzésben egyesülni kivánó magasztos eszme természetessé tette a hitet nemcsak a nép egyszerü fiai között, de a magasabb értelmiség körében is, hogy a megyei élet szabadabb lesz. A megyegyülés kitárja kapuit nemcsak a régi szabályok folyományaképen megjelenésre jogosult tagjai előtt, de szabad utat nyit a nép nagy tömegeinek, azoknak is, akik az élet nehéz terhét viselik s politikai jogokkal eddig nem birtak. Kossuth szavaiból, kormányrajutásából, a minisztérium programjából az a hang csendült fel, amely a jogok egyenletes kiterjesztését irta zászlójára. Az egyenlőséget mohón kereső, az ujkor szellemétől átitatott férfiak tervét azonban keresztezte egy másik szellem. A megye vezető körei látták már a parázs alatt pislákoló tüzet, érezték az alattuk dübörgő talaj mozgását, ezért kötelességüket hitték teljesiteni, amikor korlátok közé akarták szoritani a szabadságtörekvéseket.

Érdekes jelenségét találjuk ennek ab-

ban a jelentésben, amelyet Jakabffy alispán küldött Szemere belügyminiszterhez:[1]

„Belügy minister ur!

„A közgyülést Majus 3-ik napjára kitüzvén, az annak megtartása előtti teendők foganatositása végett apr. 26-ik napján kisgyülést tartottam.

„Munkakönyités és időkiméllés tekintetiből a megyének választókerületekrei elosztása iránt előlegesen egy tervet készitvén, azt a kisgyülésnek bé mutatám, melly is tervemet egész ki terjedésében helyben hagyván — végzéssé vált.

„Ezután a közgyülésre megjelenendő népképviselők arányának kérdését hozván szőnyegre, a választás kulcsául a lelkek száma tüzetett ki, minek alapján határozatul ki mondatott, mikép minden 500 lélek után 1—1 képviselő választassék 's igy lesz öszvesen 545 népképviselő.

„Ezen választások foganatositására, illetőleg vezérletére kerületenkint egy-egy kevés tagu választmány küldetett ki, melly ebbéli megbizatásában eljárulandó, minden irányban már is utnak indult.

„Ezen, a népnek rang és osztály kü-

[1] Eredeti Budapest Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi iratok. 559. szám.

lömbség nélküli bé folyásával tartott igen nagy számu kis gyülésnek három napi folyamata alatt több belkezelési tárgyak intéztetvén el, az ezek feletti tanácskozást kellő rend 's nyugot kedély jellemzi; azonban hozatott mégis egy tárgy szőnyegre, melly a kedélyek ingerült kifugodásaira szolgált anyagul, — a tény ez:

„A közgyülésnek határnapját tudató körleveleimet az illető fő szolgabirákhoz köztudomásra juttatás végett kibocsájtván, ezek egyike Pausz István, a lugosi járás fő szolga birája . . . jegyzőkhöz . . . körleveleiben meghagyja miszerint a népet a jövő közgyülésre fejenkénti megjelenésre . . . utasitsák, — minek folytában elő terjesztetett, hogy nevezett fő szolga biró nemcsak az által hibázott, miszerint az Elnöki meghagyáson tul terjeszkedett, hanem eljárása által a közügynek is tetemesen rosz szolgálatot tehetett volna, amennyiben meg hagyása foganatositásából, a közcsend, rend s béke veszélyes megzavarása következhetett, szóval az egész gyülekezett erős kifejezésekben nyilatkoztatá ki határozott rosszulását . . . inditványoztatott, miszerint a fenn nevezett egyén, ki vagy szándékosan adá ki fennebi veszélyes

irányu körlevelét, vagy hivatását föl fogni nem tudva, ferditette el az elnöki meghagyást, s igy az első esetben mint hivatalát hűtlenül kezelő, az utóbbi esetben mint hivatalos állásán alkalmatlan, hivataláról felfüggesztessék, . . . ez . . . közös akarattal végzés erejére emeltetett . . . igy . . . főszolgabirói hivatalárol felfüggesztetett, jóllehet az általa ki bocsájtott körlevél — az én meghagyásom következésében jó előre vissza vonatott.

„A felfüggesztési tény ekkép befejeztettvén a gyülekezet rögtön helyettesitést sürgete, 's e hivatalra főleg az oláhság Murgu Eutimot népbujtogatási és a magyar nemzetiség elleni izgatási bünért béfogott, azonban mint hallom elbocsájtott oláh egyént akará emelni, én azonban határozottan oda nyilatkoztam, miszerint az e kisgyülésbőli helyettesitést, mint egyenes törvényellenest meg nem engedhetem, s sikerült is a gyülekezetet törvényes kivánatom alaposságáról meggyőzni, minek folytában a helyetesitési követeléstől a gyülés el álván, az a hivatal ideiglenes kezeltetése iránti intézkedéssel, a törvényes ez érdembeni rendelkezés bekövetkezése idejéig én bizatván meg, ez eránt már sikeresen intézkedtem is.

„Befejezésül van szerencsém jelenteni, miszerint a rend 's belcsend megzavarására a megyében éppen semmi némü kisérletek sem vétettek észre.

Lugoson április 29-én 1848.

„Jakabffy Kristóf
Krassómegyei alispán.“

Az első segélykérés.

A szép tavaszi álom elmultával a megye vezetősége annak tudatára ébredt, hogy fel kell készülnie az esetleges fegyveres küzdelemre is. Ennek első jele az a felirat, melyet Krassómegye a belügyminiszterhez küldött,[1] és mely a következőleg hangzik: 436.

„Minister Ur!

„A vészharang idegrázó kongása hatott el hozzánk; a szabadság örömei helyett veszélyek fájdalmai dulják hazafi kebleinket; a ministeri körlevelek is vészt hirdetnek, a magyarság elleni agyarkodásról, ellenséges törekvésekről szóllanak több rendbeli hivatalos jelentések is, és hazafiui kötelességünknek tartjuk ezeket Önnek Minister Ur felterjeszteni.

[1] Magyar Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 2664. szám.

„A haza veszélyben van, veszélyben van nemzetiségünk, veszélyben szabadságunk; e nehéz körülmény jogot ád nekünk a felszóllalásra; mi határtalan bizalommal vagyunk a magas ministerium iránt, bizunk hazafiságában, erélyességében és bölcsességében, de éppen azért tartjuk kötelességünknek a felszóllalást, éppen azért hiszszük, hogy a hazafi kebelből emelkedő szót szivesen fogadandja.

„Ministeri körlevélből tudjuk, hogy Szegeden egy tekintélyes tábor vonatik össze, hogy a székelyek is arra hivatnak föl: siessenek Szegedre, — vész fenyegeti talán Szegedet vagy környékét? — ezt képzelni nem tudjuk, mert hiszen Szegedet ugy, mint környékét törzsökös magyar nép lakja, sőt maga Szeged egy erőteljes magyar tábort kiállitani képes a vész és szükség idején, a vészteljes mozgalmak tehát, mellyeknek a nemzetiségi gyülölet ád irányt, Szegedet és környékét közvetlenül nem érdeklik. De köztudomásu dolog, hogy a panslavismus törekvései leginkább a hajdani bánság elfoglalására vannak irányozva, ez nem tartozik szerinte a magyar koronához, ezt akarja édes honunk keblétől elszakasztani, — és fájdalom, ezen

egész vidéket nem magyar ajku nép lakja, — örömünkre szolgál mondhatni, hogy népünk csendes, de más részről nem titkolhatjuk, miszerint meggyőződésünk az, hogy bujtogatások, ha valahol, itt találhatnak termékeny földre, mert hiszen azok a vallás és nemzetiség palástja alatt szoktak üzetni, mihez álhirek terjesztése csatoltatik, mellyel az érdekegység szent kapcsának szétrombolására, a százados együttlét kötelékeinek szétszaggatására számitván. Nemzetiség és vallás, ezek kettős érdeke még soha sem tévesztette el hatását a népnél, attól függ minden, milly irányban ébresztetik föl, — más részről bizonyos, hogy ezen vidéket, különösen megyénket környezi ellenséges elem, és hozzánk legközelebb vannak a pontok, melyeken berohanás történhetik; és nekünk nincs katonánk, nincs fegyverünk; tudjuk, meg vagyunk győződve, a magas ministerium figyelme ki van terjesztve reánk is, tudjuk, miként meg nem engedheti, hogy e vidék a magyar haza anyai keblétől elszakittassék, elraboltassék, de nem akarhatja azt sem, hogy e vidék hü lakósai egy berohanó vad elem dühének essenek áldozatul.

„A tisztelet és hazafiui bizodalom

szent hangján kérjük tehát Önt Minister Ur, ne engedje hogy e vidék lakósai és nemzetiségünk védetlen maradjon, munkálkodjék, kérjük, oda, hogy szállittassék vidékünkre is egy tekintélyes tábor, melly képes legyen a vész kitörését meggátolni; képes legyen az aljas bujtogatókat még mielőtt célt érhetnének sötét odujokba viszsza riasztani, képes legyen népünk nyugodalmát, békéjét és a haza egységét megvédeni.

„Az ügy sürgető, kebleink a várakozás nyugtalan érzete tölti el, azért ismét és ismét kérjük Önt Minister Ur, hogy hazánk, nemzetiségünk és önmagunk biztossága érdekiben tett kérelmünk haladék nélküli teljesitése által kebleink aggodalmát elosztani méltóztassék.

„Kelt Lugoson az 1848. évi Majus 13-kán tartott bizottmányi közgyülésünkből

„Krassó megye közönsége."

„A kétségbeesett segélykérés indokolt voltát igazolta az alábbi levél is.[1]

„Tek bánsági kir. bányaigazgatóság!

„Ezen kir. bányatisztség . . . már hosz-

[1] Magyar Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 2664. sz.

szabb időtől fogva kiséri éber figyelemmel az illir mozgalmakat, mellyek napról napra komolyabb szint öltenek magukra.

„Eddig csak hirek rebesgettek, de most már tények szóllanak, mellyeket ignoralni nem lehet, nem szabad.

„Haza érkezvén a határőrvidéki küldöttek a karlovitzi nem egyesült görög egyházi gyülekezetről (melly csakhamar politicai gyülekezetté alakittatott) az ó-moldovai küldöttek 6 illir zászlóval érkeztek vissza, — másnap nagy pompával e gör. nem. egy. templomba az odavaló pap vezetése alatt menvén, az illir lobogók mellyeknek közepén a szerb czim diszlik — kitüzettek, az egész végvidéki illir népség lángba van és a mint az ó moldovai harminczados mondá, ezen zászlóhoz hü és rendithetetlen ragaszkodásukat esküvel erősitvék.

„Holnap az az Majus 21-én az egész határ vidéki népség fel fog fegyverkezni s magyarországgali egyesitésének utolsó csep vérig nem csak ellentállani, de külön szerb királyságnak felállitását müködni; a határ vidéki nép már is viseli süvegén az illir szineket és az oláhokat, kik eddig különbözők, sőt inkább magyar országhoz ra-

gaszkodnak, — bujtogatják, egy szóval iszonyu és borzasztó polgárháborunak küszöbén állunk.

„A tisztség részéről minden kitelhető készületek tétettek hirtelen berohanás ellen, de fájdalom, fegyvereink nincsenek, és igy nem kis veszedelem fenyegeti az idevaló derék és hiv lakósokat, kik készek szeretett hazájukat s szabadságukat utolsó perczig védeni.

„Ily... helyzetben felhivja ezen kir. bánya tisztség... a bányaigazgatóságot... hogy fegyvereket küldjön, ... szükséges másodszor az illir bánsági ezredet sürgöny által felszóllitani, hogy... határunkat... tiszteletbe tartsa, a legkisebb önkény s erőszakoskodástól őrizkedjen, — harmadszor méltóztassék a szászkabányai tisztségnek meghagyni, hogy... felszóllitásra azonnal egész népségével segitségre siessen, Oravitzáig pedig nyomdokat haladék nélkül kövessék...

„Minden esetre pedig sürgöny által méltóztassanak ezen feljelentésre hozott rendelésről értesiteni krassómegyét...

„Moldovabánya 1848. évi majus 20-án.

Hoffmann, Zeilinger, Csapek, Bojtner és Ivaskovics.“

Jakabffy alispán jelentése az illir mozgalomról.[1]

341.

Belügyminister Ur!

„Midőn a legutóbbi epochalis országgyülésen a nemzet és hon szabadságát biztositó törvények meghozattak, midőn a jobbágyság a nemesi rend részéről a haza oltárára készséggel tett áldozattal olly nyomasztó teher sulyja alól mentetett föl, hinni szerette a hazafi kebel, hogy az érdekegység összeolvasztandja a haza különfaju népeit, és örömhangok fogják átzengeni hazánk téreit; csalódtunk, mert ime találkoznak, kik a közhaza érdekét saját érdekeiknek alárendelik; találkoznak, kik, mivel az osztály érdekek elenyésztével az osztályokat egymás ellen nem izgathatják, mást használnak föl a népkedély fölzaklatására, és ez a nemzetiség.

„Karlovczán, mint tudva van, tanácskozmány tartatott; e megye keblében tsak bánya Cziklova, bánya Moldova, Petrilova, Uranyucz és Csorda helységek közönségei engedtek az Érsek felhivásának, tsak ezek küldöttek oda követeket, valószinüleg azért,

[1] Magyar Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 3165. sz.

mert ezen helységek a rácz véghelyben, jelesül Fehértemplomban székelő gör. nem. egy. esperes egyház kerületéhez tartoznak, tehát azon esperes alá, ki az oláh ajku nép által Lugoson tartott népgyülésre sem jelent meg.

„Az illető főszolgabiró éppen most jelenti nekem, hogy a bánya csiklovai küldöttek a nép előtt veres, fehér, kék szinü szalagokkal jelentek meg, és szándék volt hasonló szinü lobogókat tüzni ki, — ezek következtében vizsgálat tételtén, a helybéli küldöttek előadták, hogy Karlovczára érkezvén magokat a protoszincselnél jelentették, hogy tovább az ottani templomban az isteni szolgálat után a karloviczi Érsek Patriarchának, és a választott Patriarcha által kijelölt három egyén közül Suplikácz István, az Ogulini ezred ezredese illir vojvodának megválasztattak, — harmad nap az oláh képviselők egybehivattak, nekiek az emlitett protoszincsel (érseki titoknok) által egy irat kézbesittetett azon utasitással, hogy az a helységekben kihirdettessék, — ezen iratban mondják — a történtek rajzán kivül az *oláh nemzet* biztosittatik, hogy saját kebeléből érseket, püspököket, vojvodát, iskolai főfelügyelőt nyerend, — kiosztattak közöttük némelly illir nyomtatványok is, és a ministereket rágalmazó ábrázolatok; ezeket, a mint a jelentő szolgabiró által beküldettek, ide csatolom, — az előbb emlitett irat nem volt megszerezhető; mert — mint a csiklovai küldöttek mondák — azt a fehértemplomi esperes átvévén, megtartotta — egyébiránt sikerült a csiklovai lakosságot felvilágositani és a kedélyeket lecsillapitani, minek következtében ugyan ott a nemzeti lobogók kitüzettek.

„Bánya Moldován — irja a szolgabiró — az idegen szinü szalagok kedvesen fogadtattak és a nemzeti szinek visszavonattak.

„Ugyanazon szolgabiró jelenti, miszerint nékie felfedeztetett, hogy Urány helységben az oda való gör. nem. egy. káplán Gajta Lazarovits a népnek hirdette, hogy Csernovits Péter Karloviczán vasban ül, és fához van kötve, miért is a statariumnak vége, sőtt ugyanazon káplán a helybéli tanitót a statarialis hirdetmény leszakitására ösztönözte, — továbbá, hogy ismét vrányi lakós Lázár Kreczu a népnek hirdette, miszerint a nyert szabadságot egyedül tsak a Muszka Czárnak, és a karlovczai érseknek köszönheti — emez utóbbi két eset vizsgálat alatt van.

„Sok volt eddig a kósza hir, de annak bejelentését szükségesnek nem tartottam, a fennebbieket azonban, mint eredményét a kétségtelenül létező illir propagandának, melly az iránta eddig határozott ellenszenvet tanusitott oláh ajku népet különbféle igéretekkel eltántoritani, elcsábitani igyekszik, bejelenteni annál szorosb kötelességemnek ismertem, mert kimutatja az irányt, mellyen a 108 □ mértföldnyi területü leginkább oláh ajku néplakta megyét veszély érheti, ha az még tovább is kellő védelem nélkül hagyatik.

„Gyáva félelem nem fér hozzám; de ha meg gondolom, hogy pár év előtt a magyar korona, magyar uralom elleni izgatások kész viszhangra találtak, ha megfontolom, hogy a volt jobbágyok számos helyeken ollyan uradalmi földekre nézve, mellyek őket semmikép sem illethetik, jogot formálnak, és követeléseik helytelenségéről meggyőződni semmikép sem akarnak, az aggodalmat keblemben el nem némithatom, és megyém, nemzetem, hazám iránti szent kötelességnek tartom Önt Minister ur tisztelettel, és hazafiui bizodalommal felkérni, hogy idegen népiségek által környezett, és a veszélyeseknek elismert vidékekhez olly közel eső megyémre nézve is a béke, nyugalom és a közbátorság, és rend fentartása tekintetében bölcs belátása szerint czélszerüen és sürgetően intézkedni méltóztassék, mert a tegnapi napon vett sürgöny szerint ide rendelt egy osztály lovas katonaság, melly pedig még csak ide jövendő lessz, lehető veszély esetén tökélletesen koronát sem biztosit.

„Lugoson május 24 n. 1848.

Krassó megyei első alispán
«Jakabffy Kristóf»

A bányavidék fegyverkészlete.

Láttuk, hogy a bányaigazgatóság mekkora buzgalmat fejtett ki a nemzetőrség szervezése és annak felfegyverzése tekintetében. Kérelmet intézett a magyar hadügyminiszterhez is, mert az illetékes katonai és polgári hatóságok nem tudtak hamarosan eredményt elérni. A kérelemre Mészáros Lázár hadügyminiszter igy válaszolt:[1]

„Az oraviczai bányaigazgatóságnak.
„Pest Majus 25 1848.

„A bányaigazgatóság e hó 21-éről

[1] Bécsi katonai levéltár. Temesvári hadi kormányzói iratok. 1848. év 6/43 e. szám. 129. fasc.

szóló feliratára, ezennel értesitetik, hogy a temesvári fő hadi kormány, a kivánt fegyverek kiszolgáltatására felszólitatott, minek következtében a bányaigazgatóság oda utasitatik, hogy a további intézkedéseket a fegyverek Temesváron átvétele 's azok czélszerü elosztása végett, haladék nélkül elrendelje 's az ingerült kedélyeket is, menynyire tőle kitelhetik, lecsilapitani magasztos feladásának tekintse.

„hadügyminister
Mészáros.“

Alig kapta meg a bánsági (oraviczai) bányaigazgató ezt a megnyugtató levelet, felhivással fordult báró Piret altábornagyhoz:[1]

3900—160.

„Tekintetes hadi főparancsnokság!

„A midőn a hadügy Minister urnak fegyverek kiszolgáltatása végett hozzánk intézett rendeletét ide rekesztenénk, sietünk a Tekintetes főparancsnokságot sürgetően megkérni, méltoztatnék a bányahelyeken alakult, és törvény szerént felesketett, szám szerént eddig már 1427 főből álló nemzetőrseregnek részire kiszolgáltattni

„20 mázsa fegyver lőport,

[1] Eredeti u. ott. 2/43 f. szám. 129. fasc.

„1200 darab szuronyos fegyvert,

„12 darab dobot, és ha könnyen lehetne, mintegy 120 darab kardot az altisztek számára.

„Ezen kellékeknek áthozatalával Niuny János nyugalmazott bánya mérnök, és Schaguna Szilárd polgár társak bizatnak meg.

„A vidékünkőni veszedelem, a melly a bánya helyeken fekvő tetemes állodalmi javakat naponta komolyabban fenyegeti, sürgetős segedelmet kivánván, ismételve kérjük a tek. főparancsnokságot, hogy küldötteinket hová hamarébb kielégiteni, és minket az átvételnek feltételei felől értesiteni sziveskedjék.

„Oraviczabányán 1848. év junius 18-án.

Graenzenstein Gusztáv.“

Vukovics Sebő királyi biztos is kapott a bányavidék aggasztó tüneteiről jelentést, mert egy napon két levelet is irt Piret bárónak:[1]

78— 48.

„A bánsági tisztelt kormányszéknek.

„Minthogy az oraviczai bányász tisztség hivatalosan tudósit arról: hogy az

[1] Eredeti u. ott. 6/43 d. szám. 129. fasc.

ágyuk körüli szolgálatra alkalmas egyének vagynak, hivatalosan kérem a tiszt. hadi kormány széket: mi szerint azon tisztség rendelkezésére 2—3 tábori ágyut ki szolgáltatni sziveskedjék, mellyek a veszély napjainak multával a várba vissza szolgálandók lesznek.

„Arra is szóllitom fel a tisztelt hadi kormányszéket: mi szerint addig is, mig a fegyver tárban levő lőeszközök iránt a hadügyminister válasza elérkezendik, arról értesiteni sziveskedjék: valljon nem lehetne é az oraviczai kerületnek nehány száz puskát készpénzért kiadni, s ez esetben menynyit kellene árának fejében letenni.

Temesvár Juni 20. 848.

„királyi biztos

„Vukovics Szabbás.“

A második levél pedig igy hangzott:[1] 80—848.

„A bánsági hadi kormányszéknek.

„Oraviczáról a bányász tisztségtől vett tudósitás szerint a lázongók által fenyegetődzések intéztetnek a végvidékről az oraviczai pénztár ellen. Különben is Krassó megyében már rég óta semmi katonaság

[1] Eredeti u. ott. 6/ad. 42 sz. 129 fasc.

nincsen, s a törvényhatóság is sürgeti, hogy Oraviczára, mint a megye dél felé leg szélsőbb, eképen pedig veszélynek leginkább kitett pontjára némi katonaság küldessék.

„Ez okból szükségesnek tartom, hogy azon század lovasság, mely tegnapi értesitésem szerint Kikindán maradott volna, Oraviczára késedelem nélkül indittassék, — s e szerint Kikindán a legközelebb időre csak egy század gyalogság maradna.

„Hogy azonban a Kiss Ezredes alatt munkálkodó hadcsapat előbbi erejére, melly Verseczre és Oraviczára küldött egy egy század által meg kevesbedett, vissza állittassék, — felszóllitást intéztem Aradra, hogy onnan még két század dzsidás lovasság Kiss ezredes Ur hadcsapatjához küldessék.

„Hivatalosan kérem a tiszt. hadi kormányszéket: hogy az Oraviczára küldendő század iránt haladék nélkül méltoztassék a kellő rendeleteket megtenni.

Temesvár Juni. 20. 848.

„Királyi biztos

Vukovics Szabbás.“

A képviselőválasztások.

Krassómegye képviselőválasztásairól minden irat rendelkezésünkre áll. A választói névjegyzékek, a választások lebonyolítására kiküldött bizottságok jegyzőkönyvei, a kerületi beosztást feltüntető megyei térkép és a 6 kerület képviselő választását tudató hivatalos jelentés hűséges képét adja a történteknek.[1] Minket ma csupán a végleges eredmény érdekel. Tudnunk kell, hogy kik azok a személyek, akik beleszólást kaptak a jövő nagy horderejű kérdéseinek elbirálásába, hogy kik nyertek a nép részéről megbizatást az országgyülésen való megjelenésre.

A belügyminisztériumba felküldött választási jegyzőkönyvekből szerezhetjük értesülésünket. Azok az iratok hitelesen igazolják, hogy az 1848 junius 24-ikén lezajlott választásokon[2] a lugosi kerületben Murgu Euthim ügyvéd egyhangulag jutott megbizólevélhez, — a facsádi kerületben ugyancsak Murgu Euthim győzött 263 szavazattal Pascu Miksa ügyvéd 236 szavazattal szemben, — a bogsáni kerületben az egyik jelölt — Joannovics György nem birta elviselni azt a nyomást, mellyel ellenjelöltje Joanesko (Joanescu) István községi jegyző hivatalos hatalmával a népre nehezedett, visszalépett és szavazás nélkül juttatta mandátumhoz Joaneskot. A nagyzorlenci kerületben Wlad Alajos fiatal megyei ügyvéd győzött 507 szavazattal, mig ellenjelöltje, Murgu Euthim 244 szavazatot kapott. Murgu azonban ugyanekkor hozzájutott még az oravicai kerület megbizatásához is és pedig egyhangu választás után és igy három mandátum ura lett. A megye hatodik kerülete — a szászkabányai — szintén egy fiatal embert, a megyegyülésekről már ismert gerlistyei házbirtokos Bojinca Axentet választotta meg egyhangulag. Ebből a névsorból láthatjuk, hogy nem országos nevü férfiak, hanem a nép egyszerü fiai jutottak Krassóból 1848 ban a parlamentbe. A megye lakosságának tulnyomó többségét képező román nép az első alkalommal, amikor tehette, saját fiai mellett döntött, a kormány és közigazgatás férfiai pedig szabad utat engedtek a népakarat érvényesülésének, nem használták a később annyiszor hangoztatott közigazgatási pressziót, — becsü-

[1] Az iratok a Magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügymin. 408, 409, 436, 437, 448, 457, 479. sz. iratok. Országlati osztály, 2 kutfő.

[2] U. o. 2 kutfő 358. szám.

lettel állott a szabadság, egyenlőség és testvériség zászlója mellett. A magyar kormány köreiben csupán Murgu neve volt ismeretes. A bizalmatlanság fekete felhői elszállottak már a neve mellől, gerinces, faját szerető románnak ismerték meg, aki ről hitték, hogy propagálója lesz a magyar-román együttmüködésnek, amikor annak ideje majd elérkezik.

Murgu egyéniségéről részletesebben már szólottunk, lássuk röviden, kik voltak a többi megválasztottak.

Wlad Alajos (1822—1893) magyar nemesi nevet viselő család sarja volt. Fiatalon végezte el jogi tanulmányait s tette le az ügyvédi vizsgát. Eleinte Torontálmegyében, 1848 tavaszán Lugoson folytatott ügyvédi gyakorlatot. A magyar parlament üléseiben nemcsak a 48-iki pesti üléseken vett részt, de szorgalmas látogatója volt az üléseknek 1849-ben Debrecenben is. Urbéri ügyekben gyakran szólalt fel, de nem hallgatott soha, amikor népe érdekében bármit is tehetett. Az abszolutizmus alatt ügyvédi hivatásának s az irodalomnak élt. 1863-ban jelentős munkája jelent meg „A román nép és ügye“ cimen. 1861-ben és 1865-től 1872 ig állandóan tagja volt a magyar parlamentnek. Egy ideig Krassómegye főjegyzője, később pesti kir. itélőtáblai biró is volt.

Bojinca Axent (1820—1856) gerlistyei egyszerü szülők gyermeke s a jeles jogtudós Bojinca Damaschin testvére volt. Romániában Jassyban hallgatott jogot, majd ügyvédi diplomával a zsebében haza térve Krassómegyébe, a megyegyülések egyik emlegetett szónoka lett Murgu ajánlatára 1848 őszén Kossuth mint fiatal képviselőt leküldötte a románok közé, de nem nagy sikerrel müködött. Később visszament Pestre s az országgyülést Debrecenbe is követte. Kossuth melletti és Habsburg dinasztia ellenes munkássága miatt a világosi fegyverletétel után vizsgálat indult ellene, de ellenfelei nem tudtak bizonyitékokat produkálni, felmentették. Ezután a Gerlistyével szomszédos Gornya község jegyzőjévé választották s e tisztet töltötte be korán bekövetkezett haláláig.

Joanescu István (1809—1862) füzessi községi jegyző volt éveken át, majd 1848 tavasz óta Lugos város jegyzője. A közigazgatási téren érdemes munkásságát jutalmazta a boksáni kerület, mikor 1848 ban két izben is neki juttatta megbizatását. A nehezebb idők beálltával visszament Lu-

gosra, szerepet vállalt a császári érzelmüek közt, — tagja volt az osztrák megszállás alatt a katonai parancsnokságnak tanácsot adó szervezetnek. Az 50-es években megyei törvényszéki elnök volt.

A legtanultabb, legalaposabban képzett ember közülük Wlad Alajos volt.

Kisérlet arra, hogy a Határvidék is képviseletet nyerjen.

A kormány nemcsak a megyék képviselőit akarta idejében Pesten látni, sulyt fektetett arra is, hogy a katonai határőrvidékek szintén képviseltessék magukat az országgyülésen. Fontos volt ez Krassó megyére nézve, hiszen Karánsebes és vidéke szinte teljesen egy levegőt szivott a megyével, egymást egészitették ki területükkel. Nem lehet tehát hallgatással mellőzni azokat az intézkedéseket, melyeket a kormány a határőrvidék képviseltetése tekintetében tett. A generális intézkedéseket az alábbi rendelet mutatja:

4209—B.

„Karánsebes, Fehértemplom, Pancsova határvidéki szabad községeknek.

„A törvényhozás minden határozataiban a szabadság, egyenlőség és testvériség

békitő, egyeztető szellemét követvén, az ország kormányának legkedvesebb kötelessége, ez irányt követve, mindazon intézményeket életbe léptetni, melyek a szent czél biztos és gyors elérésére vezetnek.

„Ezekhez képest nem mulasztám a határvidéki ezredeket és szabad községeket az 1848. V. t. cz. értelmében országos követ választásra felszólitani és a kiküldött Biztost mindazon könnyitéseknek és kedvezményeknek haladéktalan megadására és biztositására felhatalmazni, melyek törvényhozási külön intézkedést nem igényelnek.

„A bujtogatás és lázitás átka mindazáltal a testvérileg nyujtott adományt elfogadni vonakodott és a szolgaságot és alaptalan viszálkodást igyekszik örökiteni, hol rend és szabadság virulhatna.

„Nehogy azonban a jótétemények élvezetéből azok is kizárattassanak, kik a Felséghez és alkotmányhoz hiven ragaszkodnak, és a szabadság gyakorlatát nagyobbra becsülik, mint az ok nélküli ellenszegülést, ennélfogva Karánsebes (Pancsova, Fehértemplom, szabad községét felszólitom, hogy a követválasztást eszközölje, és e végre f. év Julius 5. ik napját magam tüzöm ki.

„A választási képesség a */. alatti rendeletben 1 pont a. b. c. d. alatt meg lévén határozva.

„Az idő rövidségének tekintetéből meghagyom:

1 ör Hogy Önök jelen és a mellékelt rendeleteket, melyek az ezredi kormányhoz küldöttekkel megegyeznek, tüstént kihirdetvén, azokat az itt előadandó módositásokkal foganatba vegyék.

2 or Hogy a */. alatti rendelet szerint képesitett határőri választók az ezred kormánya által összeiratván és meghivatván a kirendelt időre, erre Önök is meghivatnak általa, azonban ha meg nem hivatnának is, a nap általam kitüzve levén, azon választók, kik jelen leendenek, a követet meg fogják választani érvényesen.

3 or Hogy a választási előzményeket a magok kebelében önkészitsék, a nélkül, hogy a 2 */. alatti elnökség és határnapok iránt a jelen ministeri rendeleten kivül másra várakozniok kellene.

4 er Hogy önök, mint a választási főhelyül ezennel kitüzött községnek lakósai a dolog siettetése végett joggal ruháztatnak fel választási elnököt, jegyzőt és bizottmányt azonnal választani az ezred kormányzójával — azon esetben ha belefolyni akar — természetesen értekezve és egyetértőleg; de a követválasztás Julius 5 ik napján okvetlenül véghez vitessék.

„Hiszem, hogy Önök felfogván a körülmények fontosságát, szintoly férfias erélyyel, mint eszélyességgel fognak polgári kötelességeiknek teljesitésében eljárni.

„Az engedmények azonban nem korlátoltathatnak a politikai jogok gyakorlatára, szükséges, hogy azok a községi rendszerre is kiterjesztessenek, sőt mindazon társas viszonyokra is, melyek a kereset könnyitésével és biztositásával kapcsolatban állanak.

Ennélfogva a hadügyministerrel egyetértve ezuttal elrendelem:

I. ör hogy a végvidéki szabad községek (Fehértemplom, Karánsebes, Pancsova) valamint a szabadkirályi városok az 1848. XXIII. t. cz. és 3 */. utasitás szerint tanácsukat és tisztviselőiket maguk választhassák. E végre Csernovics Péter temesi gróf és Vukovics Sabbas alispán mint orsz. biztosok kellő utasitással ellátattak, kik azonban ha e levél vétele után 3 nappal meg nem jelenhetnének, az ide zárt utasitás szerint az ezred kormányzójának javasló tanácsához képest Önök határozólag jár-

hatnak el saját rendezésökben: a választási szabadságnak teljesen biztositva kellvén maradnia.

II. or Hogy a katonai kormány minden intézkedő, vagy tiltó hatósága a szabad városokban megszüntessék.

III. or Hogy a sz. városok a védsereg kiállitásának kényszeritő kötelessége alól felmentetvén, — a nemzeti őrsereget alakitani a szerint tartozzanak, valamint ezt az 1848: XXI. t. cz. és az illető minister rendeletei határozzák.

IV. er Hogy a választás utján rendezett tanács és tekintőleg közgyülés a ministerekkel közvetlenül levelezzen.

V. ör A perek felebbvitelére nézve rendelet az igazságügyministertől fog érkezni.

„Ezek tüstént életbe léptetendők; addig is azonban gondom lesz, hogy a végvidéki irtványok vétele és bérlete, — a kereskedési akadályok megszüntetése, — a közlekedési gátak elháritása, — a kereskedelmi dijazások megelőzése tárgyában az illető ministerek egyetértésében oly rendeletek határoztassanak el, melyek az egyesek javának előmozditása mellett a közjólét kifejtését is czélszerüen eszközöljék, mert

érdekeinkben egybeforrván, kell, hogy a jogokat is az egyenlőség és testvériség alapján élvezzük.

„Budapesten 1848. junius 21-én.

„Belügyminister

Szemere“[1]

A választások meghiusulása a Határőrvidéken.

Szemere belügyminiszter rendelkezését, hogy a határőrvidéki részeken is az országgyülésre követeket válasszanak, végrehajtani nem lehetett. Vukovics királyi biztos megtett ugyan mindent, a választások sikere érdekében, amit igazolnak Szemere belügyminiszternek junius 28 án irt sorai is, amelyekben többek között a következőket olvashatjuk: „ . . . . . helyeslem szándékát, mely szerint a fehértemplomi és karánsebesi követválasztást gyámolitani, vezetni akarja. Mivel azonban Pancsován a lázongási viszonyok miatt a követ választás meghiusulhatna, felhatalmazom királyi biztos urat ezennel, hogy azon helyet vagy községet jelölhesse ki a választás főhelyéül, hol a

1 Eredeti Magy. Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok. Országlati osztály. 2 kutfő 73 sz

választás sikere leginkább remélhető és azon határnapot tüzhesse ki, melyet a viszonyok leginkább javasolnak."

Ámde ez a tág körü felhatalmazás sem tette lehetővé a választások megtartását. A viszonyokra azonban jellemző az a felterjesztés, melyet Vukovics julius 5-ikén küldött a belügyminiszternek.

Ennek szövege a következő:

„Belügyminister Ur!

„Öntől legközelebb vett parancs folytában, a törvények kihirdetése és a következő választás sikeresitésére szükséges elő intézkedések végett folyó hó 2 án estve a karánsebesi ezredben megjelentem, s ugy a határnál, mint bent az ezred székhelyén Karánsebesen, mind az összes lakósság, mind a katonai hatóság részéről tisztelettel fogadtattam.

Itten mindenek előtt a helyi érdekek megismerésére, s az intézkedéseimnek azokhoz is alkalmazása végett értekezményt tartottam a katonai hatóság és ezredi lakosság képviselőivel Másnap az egybegyülekezett nagy számu népségnek a lefolyt országgyülésen hozott törvényeket egyenkint német és oláh nyelven kihirdettem, különösen kiemelvén, s felvilágositással kisérvén azokat, mellyek a végvidékre közelebbről vonatkoznak. Ilyenek a III. V. és XX.-ik törvényczikkek, mellyeknek magyarázása alkalmával előterjesztém, hogy a végvidék ezentul, mindazon ügyeire nézve, mellyeket eddig a hadi tanács vitt, egyenesen a magyar ministerium törvényes rendelkezése alatt álland. Kifejtettem, hogy az uj intézkedések a végvidéknek általános és valódi érdekében történtek, különösen pedig a kormány nevében kijelentém, hogy féltett nyelvök, és vallásuk a törvénynek védpajzsa alatt bizonyosan érintetlenül fognak állani.

„Mind ezek az egybegyült népség által örömmel fogadtattak.

„Erre továbbá előterjesztettem a fentebb emlitett értekezménybeli megállapodások — és utasitványomhoz képest, hogy a magyarországi kormány a törvényhozás utján több rendü nevezetes engedményt kész a végvidéknek nyujtani, jelesen

1 ör A só ára bizonyosan leebb szállittatik a legközelebbi országgyülésen.

2 or A végvidéki földbirtok szabaddá tétele iránt, — mennyiben azt a végvidéki rendszernek viszonyai megengedik, legközelebb kimeritő intézkedés kidolgoztatni fog.

3 or Az erdőkben létező legelő a lakosság használatára felszabaduland mindenütt, hol az erdőrendszer szabályaival öszhangzásba hozni lehetend.

4 er Az ipar, mesterség és kereskedés szabadon fognak gyakoroltathatni.

5 ör A nevelési és egyházi költségeket az álladalom fedezendi.

6 or A közmunka, melly eddig — előadásuk szerint — aránytalanul vala felosztva, igazságosan szabályoztatni fog. Megjegyzem, hogy robot, mint az a Slavoniai ezredekben divatozik, ezen ezredben eddig sem létezett.

„Mind ezen igéretek, mellyek közzül az 5-ik pont alatti már a XX.-ik törvényczikkben országosan is biztositva van nemcsak megelégedéssel, hanem az örömnek kitünő jeleivel fogadtattak. Leghangosabb tetszést idézett azonban elő a só árának leszállitása iránti igéret, melly tekintetbeni ohajtásuk nem csak onnan származik, mert azon arányhoz képest, mellyben áldott földünkön a só terem, ennek ára felette terhes, hanem élénkül az által is, hogy az ezred tőszomszédja Erdély földnek, hol tetemesen kisebb a só ára.

„Szükségesnek tartom itten megemliteni, hogy az illetőkkel tanácskoztam az iránt is: valjon czélszerü volna-e megérintése utasitványomban érdekelt azon kormányi szándoknak, miszerint évenként minden háznép bizonyos mennyiségü ingyen sóval ajándékoztatnék meg. De ez, ha a só ára leszállittatni fog, feleslegesnek, s azonkivül czélszerütlennek is találtatott azért, mert némellyik ház család személyzete 70 egyénre is felrug, mig a másik csak 10 vagy 20 ból áll. Igy tehát ezen ajándok aránytalan kedvezmény lenne, s azért azt meg sem emlitettem.

„A mi a követ választást illeti: ennek véghez vitelére minden intézkedés meg volt téve. És mivel a követjelöltek iránt előre megoszlottak a választók véleményei, hogy innen legkisebb zavar is ne támadjon, s mivel különben is az ezredbeli 82.000-re rugó lélekszám a képviseleti megállapitott alaphoz képest egy követnél méltán többet várhat, — mi iránt az országgyülésre kérvényt is nyujtandanak: ez okokból szükségesnek tartottam teljesiteni kivánságukat, hogy törvény szerint választandó követjök mellé egy pótló követet is küldhessenek. Kérelmökre a helyi érekekhez képest felhatalmazva éreztem magamat, azon felül,

a helybeli sópénztárbol uti költség gyanánt mindeneknek 60, összesen tehát 120 frtot utalványozni. A követválasztás határideje mai napra van kitüzve.

„Egyébiránt az ezredben uralkodó hangulatra nézve örömmel értesitem Önt, hogy azon alapon „mert emez uj intézmények a törvényhozás utján Ő felsége akaratából folytak“ az itteni szellem, a lelkes és hü alattvalói érzésü vezérőrnagy Appel József éber örködése folytán, mellyet alezredes Gerlics Illés közremunkálása elősegitett, a mostani viszonyok között teljesen kielégitő s örvendetes eredménnyel kecsegtet. A törvényes rend olly szigoruan tartatik fel, hogy az ezredben nincsen eddig egyetlen pont is, mellyet az árulás és lázadás megérinteni merészlett volna. Különösen felemlitem e részben azt, hogy Orsován folyvást 300 határőr ügyel a partokra s e szoros rendelet miatt az ezrednek Dunára terjedő oldalán még eddig lázitó nem jöhetett át.

„Karánsebesen ekép végezvén teendőimet, tegnap átjöttem Appel őrnagy urral Verseczre, hogy innen Fehértemplomba a követválasztásra nézve hasonlóan intézkedhessem. Itt azonban előre tett rendeleteim

válaszul a fehértemplomi ezredesnek s tanácsnak azon kérelmével, illetőleg jelentésével találkoztunk, hogy a követválasztást még katonai fedezet alatt is veszélyes volna megtartani, mert a közel alibunári táborból az ottani naponkint hatalmaskodva megjelenő lázadóktól a követválasztás megtörténte esetére a város lángba boritásával fenyegettetnek. E közlésre átidézvén az alezredest, előttünk két fehértemplomi polgárral együtt ugyanezt ujolag nyilvánitá, s erre az e részbeni további teendők iránt lépteinket holnap reggelig felfüggesztettük, mikorra még Fehértemplomról ujabb tudositásokat várok.

„Versecz Julius 5. 1848.

Királyi biztos

„Vukovics Szabbás.“

Vita a krassói mandátumok felett.

A Pesten összegyült képviselők első tennivalója a mandátumok igazolása volt.

Ennek során legelőször a több kerületben megválasztott képviselők ügye került döntésre. Felhivták az illető képviselőket, hogy válasszanak, hogy melyik kerület megbizólevelét akarják végérvényesen megtartani. Murgu Euthim a felhivásra a kép-

viselőház julius 6.-iki ülésén kijelentette, hogy a lugosi kerületet akarja képviselni. A Ház erre a facseti és oravicai kerületet uj képviselő választásra szólitotta fel.

Wlad nagyzorlenci képviselő választása ellen egy hang sem emelkedett, őt tehát Murguval együtt a végleg igazolt képviselők jegyzékébe iktatták. Joanesko és Bojinca megbizólevele azonban vitára adott alkalmat.

Jul. 7.-én az osztály beterjesztette jelentését Bojinca szászkabányai képviselő mandátuma ügyében, mely szerint bizonyos választási szabálytalanságok miatt az osztály a választást megsemmisitendőnek véli.

Wlad Alajos azonban ezzel szemben a következőket adta elő: „Én a választást és különösen a választási joggal felruházhatást oly fenséges jognak tartom, mellyel felruházni nem anyira egy minisztert, mint inkább a törvényhozást illeti; sőt a törvényhozásnak is a legnagyobb higgadtsággal és lelki nyugalommal kell annak megszoritásához, vagy kiterjesztéséhez járulni; ezen indoknál fogva nem pártolhatom azt, hogy a tisztelt belügyminiszter ur a bányászoknak a kérelmére elhatározta, miként ezek is szavazattal birjanak. A törvényben

— ugy hiszem — szó sincs, hogy szavazatjok legyen s a belügyminiszter egy rendeletben, melyet Krassó megyéhez küldött, még azt is mondja, hogy a bányavárosokat rendezett tanácsu városoknak kell venni s ezen oknál fogva mindazok kik 300 pengő forint értékü házzal birnak, választóknak tekintessenek. (Helyeslés.) Már én azt tartom, hogy a törvénynek magyarázására senkinek sincs joga, csak a törvényhozásnak; és ha a törvény tesz is rendelkezést, hogy a középponti választmányok a belügyminiszteriumnak egy példányban megküldjék jegyzőkönyveiket, arról nem intézkedik, hogy a kétségeket, melyek a központi választmánynál felmerülnének, a belügyminiszter oldja-e meg vagy a törvényhozás. Ez oknál fogva sérelmesnek tartom a belügyminiszter ur ezen eljárását és kérem tisztelt képviselőtársaimat, ne méltóztassanak figyelembe venni a petitiot, melyet a bányászok benyujtottak, mert ezeket csak a belügyminiszter ruházta fel választási joggal (Fölkiáltások: jól tette!) Én ugy vagyok meggyőződve, hogy önökben sokkal szilárdabb határozottságu a tisztelet, mellyel saját képviselői méltóságuknak tartoznak, sem hogy ezen jogukat, mellyel

a törvénynél fogva birnak, akár egy miniszterrel, vagy akár más valakivel, ki a törvényhozástól függ, megosztani akarnák. Ez véleményem, ennek következtében kérem, méltóztassék a választást megerősiteni. (Egy hang: van még más kifogás is!) Igen is az mondatik, hogy kapacitása nincs a megválasztottnak. Ez nem áll! Egyébiránt odautasitottam fiatal képviselőtársamat, hogy menjen a belügyminiszteri bureau-ba ott kikaphatja a választóknak a középponti választmány által beküldött névjegyzékét, ezt egész terjedelmében, vagy kivonatban mutassa be a Háznak, hogy kitünjék, miként ő a boksáni kerület választói közé be van sorozva. Ha azonban e nehézséget nagyobbnak méltóztatnak tartani, tessék egy kevés várakozással lenni, mig e fiatal követtársam a szükségelt iratot bemutatja."

A Ház a választást megsemmisitette és igy a szászkabányai kerületben uj választást rendelt.

Ez után Vojnics Lukács megbizó levelének igazolása közben Bojinca Axent megjelent az ülésteremben, egyenesen felment a szószékre és a következőket mondotta: „A boksányi kerületben be vagyok irva és igy nem igaz hogy nem vagyok

beirva sehol. (Nagy zaj, felkiáltások: Nincsen szava Önnek itt, menjen le a szószékről!)

Ezután Bojinca elment az üléstereméből.

Julius 12-én az irományok beterjesztése során Pázmándy Dénes elnök ezeket mondotta: „Jelentem a Háznak, hogy épen most kaptam egy levelet Lugos város rendes jegyzőjétől, ki ott követnek megválasztatott. Levelében előadja, hogy jelenleg nem jelenhetik meg, azonban megküldi választási jegyzőkönyvét. És mivel maga is ugy látja, hogy megválasztása nincs rendben, előadja levelében észrevételeit. Javasolom a tisztelt Háznak, hogy a levél mellékleteivel együtt adassék ki az igazoló választmánynak. (Felkiáltások, hogy hivják?) Joannesko nak. (Felkiáltások: az igazoló választmányhoz!) A levél ki fog adatni az igazoló választmányhoz."

Joannesko a választási jegyzőkönyvét magyar forditásban és sok más okiratot hozzácsatolva küldötte meg a képviselőháznak. Ezeket az iratokat a Ház Pálffy János alelnök inditványára a julius 14-iki ülés végén kiadta az igazoló bizottságnak. A bizottság a választás formalitásait meg-

vitatván megbizta Zmertych Károly képviselőt, hogy határozatáról a képviselőháznak jelentést tegyen. Ez julius 18-án történt meg, amikor is Zmertych fölolvasta az osztály ama véleményét, hogy a Ház semmisitse meg Joannesko megbizatását és rendeljen el a boksáni kerületben uj választást.

Hosszas vita után, melyben az országgyülési napló tanusága szerint Irinyi Dániel, Zmertych jegyző, Jendrasik Miksa, Bezerédy László, Mihályi Gábor, Madarász József és Kazinczy Gábor is részt vettek, a Ház az osztály véleményét elfogadta, Joannesko választását megsemmisitette és felhivta Krassó megye központi választmányát, hogy a boksáni kerületben uj választást tartson.

Vukovics bizalmas közlései Murguról, a nemzetőrség őrnagyáról és különös megfigyeléseiről.

Vukovics kir. biztos jul. 1-én a következőket irta meghitt barátjának, Szemere belügyminiszternek :[1]

„A lugosi népgyülés hatásában sok-

[1] Eredeti Magy. Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. iratok 502. eln. szám.

kal haszonhozóbb, mint vészes. Murgu már azután, mikor én tudositásomat hozzád felküldtem, komoly felszólitásomnak hódolt, miszerint a püspökökre vonatkozó kivánat is kérelmezés alakjában foglaltassék a jegyzőkönyvbe ; eképen az egész tárgyallás a törvenyesség szinét megtartotta. Haszna pedig e népgyülésnek abban érezhető, hogy a rácz lázongás elleni határozott nyilatkozás, mellyet a népgyülés esküvel is erősitett meg, erkölcsi sulyt adott a lázongók elleni készületnek. Jó volt azonkivül e népgyülés azért is, mert Murgu állása észrevehetőleg rendült meg az oláh papság nagy részénél a püspökök iránti javaslata miatt : Ugy veszem észre, hogy a miveltebb osztály az oláhok között Murgut nem kedvelli, vagy általa üldöztetik. Igy Gozsdu és Paszku megválasztását Krassóban az ő befolyása gátolta meg.

„Kikindának jó volna tisztujitást megengedni . . .

„A nemzetőrségi őrnagyok választása nem sikerült dolog. Torontálban Rohonczy jó, de Derra nem. Temesvárott Hiller szinte nem arra való, készül is lemondani. Krassóban Asboth Lajos derék ember, de van még egy Asboth ott, szinte kapitány, Kras-

sóban legerélyesebb ember — Asboth Adolf kit én biztosnak tettem az őrsereg szerkesztésére. A másik mellett ez is szükséges egyén s megérdemli a kinevezést szorgalma és ügyessége miatt, mellyet a nemzetőrség szerkesztésében tanusitott. — Hiller abban követett el hibát mint eddigi ideiglenes őrnagy, hogy a temesvári lövészeknek megengedte, hogy ezentul is külön csapatot képezzenek, ami törvénytelenség . . . .

„A végvidéken Szent Mihály oláh község gyönyörü példáját adta a hüségnek és elszántságnak. A lázongók reá is, mint minden más községre, a kiállitandó fegyveresek számát kivetették, s ők gyakorolván ott a közhatalmat, a község engedelmeskedett. Mihelyt azonban egy oda küldött emissarius a Junius 10-ki manifestumokat közttök elosztogatá, azonnal vissza hivták embereiket. Azóta fenyegetőzéssel, sőt tettleges megtámadással is kisérték meg a lázongók e kis népet meghóditani, — de nem sikerült. Szomszédjaik, torontál megyei Ürményház helység magyar és Zichydorf német lakosai védelmökre siettek. Igy szövetkezve már többször verték a lázitókat vissza. Közlöm a szomszéd jegyzőségnek a verseczi főszolgabiróhoz inté-

zett jelentését, melly a Szent Mihályiak lelkesülését tünteti elő, *hiven*, mert szóval és tettel bizonyitották be. Minap egy a lázitók táborából át küldö t papot vasra vertek, s katona kisérettel Verseczre, onnan hozzám temesvárra hozták, s vele egy káplánt is, ki társaságában jelent meg körökben izgatni. Az átküldötteket a hadi kormányszékhez kisértettem. E befogatás azonban egy szomoru eseményt vont maga után. Szent Mihály szomszédságában fekvő Karlsdorf német, szinte végvidéki (mind kettő a fejértemplomi ezredben van) és szinte hiv községnek plébánosa — Krix ur, ugyan azon időben, mellyben a Szent Mihályiak a lázitó papot behozták, Temesvárott és nállam volt. A lázadók tudták ezt, s igy történt, hogy midőn a plébános Temesvárról haza felé utazott, Alibunár mellett a lázadók megtámadták s uti társával, egy orvos növendékkel együtt fogságba ejtették. Tegnap a karlsdorfiak bejöttek plébánosuk levelével, mellyben mindenre, a mi szent, kér és kénszerit, hogy a lázitó papot bocsássuk ki, mert a csoportnak, melly őt elfogta, parancsnoka határozottan kijelentette, hogy addig fogja őt és utitársát rab ságban tartani, s mind azt elköveti rajta,

mig az itt be zárva levő pap ki nem eresztetik s mi ezen fog elkövettetni. Illy körülmények között kéntelenek leszünk a foglyokat kicserélni. A csanádi püspökség vicariusa is közbe vetette magát a karlsdorfi plébános kiszabaditásának eszközléséért. Az izgató pap — Alibunári g. n. e. lelkész Zsán Miklós — mentségére azt hozza elő, hogy őt is erőszakkal kénszeritették arra, hogy Szentmihályra menjen. Krixnek hüsége méltó arra, hogy őt áldozattal is kiszabaditsuk vad ellenség körmeiből.

„A szerviánusok átkelése mindig agasztóbb lesz. Egy bátor Emissáriusom magára vállalta, hogy nehány manifestumot egyenesen a Perlaszi táborba viszi be. Oda ment s végig járt a táboron keresztül. Három ezerre becsülte a csoport számát, mellyből egy ezer szerviánus, két ezer végvidéki. A szerviánusok mind erősen vannak felfegyverkezve . . . Azt is állitja a küldöttem — Anan nevü temesvári német lakós — hogy közöttök egy orosz őrnagy van, ki iránt nagy tisztelettel viseltetik a tábor. Való-e a dolog, Isten tudja. Anan esküszik, hogy az egész táborban nyiltan orosz őrnagynak neveztetik s hogy neki ugy mutatták. A Manifestumokat tüzbe vetették, vagy egyéb méltatlan bánásmóddal dobták el.

„Hidd el édes Bertim, hogy e háboru nem polgár háboru csak, hanem kül ellenséggeli undok harcz, mellyet álarczosan, becstelenül kezdett meg Szerbia, s nagyobb erő folytonos fejtésével hosszu s nagy hadakozássá alakitani szándékozik. *Az oroszoknak is keze benne van* a vezetésben. Olvastam hadrendezési szabályokat, mellyeket a községekhez intéztek, — azok olly dologértő ügyességgel, olly bizodalom teljesen ügyök ereje iránt vannak irva, hogy lehetlen hinni miképen ez a pancsovai bukott bótosok és nehány kicsapott tiszt müve lehessen. Dynastiánk, melly eredetleg a vég vidéket ellenünk felizgatta, saját keblébe is tőrt döfött, mert kábaság gondolni is, hogy a serbiánusok Ferdinandért harczolnak.

„Eleinte könnyü szerrel el lehetett volna nyomni, ha katonai hatóságainkat titkos irány nem vezérelte volna.

„4 °/. alatt küldök egy beavatott embertől vett javaslatot a végvidék oláh részében guerilla féle hadcsapatnak rendezésére.

Ölellek örökké hived.

V. Sz.“

Krassó megyei összetüzések.

A nemzetőrség sehol sem volt felszerelve, a sorkatonaság vezetői Bécstől várták az intést, a közigazgatás feje Krassóban épp ugy, mint a határszéli megyékben azonban mindenütt magára volt hagyatva. A felmerült zavaros tüneteket semmi sem bizonyitja jobban, mint az a pár levél,[1] melyet Graenzenstein oravicai bánya főigazgató küldött Budapestre.

179—e.

„Minister ur!

Az itteni nyugtalanság okozta jelen helyzetünk rövid rajzát bemutatni kötelességemnek tartom.

Fejértemplom község ama főlszólitása után, mellyet Junius 11-kén felterjeszteni szerencsém volt, érkeztek még hozzám az ottani polgármestertől néhány közlések, melyek az ottani szorongató állapotot rajzolák. Az ottani katonai parancsnok kétértelmi tettei és nyilatkozatai valóban nem is adhatának egyébre, mint aggodalomra okot. S igy nem csoda, ha a kitartásban és hüségben annyira állhatatos Fejértemplomi német lakosság a hetek óta nyugtalanitó illyr csapattól kifárasztva, a bel párt vad bosszujától félve, saját katonai kormányától semmi jót sem várhatva magát m. hó 22-én az illyreknek átadá. Ezen naptól fogva naponként számos családok érkeztek hozzánk, főleg nőnembeliek. A feszültség mint képzelhetni — nálunk is igen nagy vala. Hihetőség határát tulhaladó hirek üzék egymást, mellyek a békéhez szokott polgároknál hitelre találának, aggodalmaikat növeszték. Vracsegáj határőr falunál volt a számban csekély, de hangjokban és követeléseikben korlátot nem ismerő szemtelen csapat tábora — Oraviczát üzeneteikkel fenyegeték. Az utjokban eső falvakban előre ételt s szállást rendelének maguknak.

Moldovabánya még nagyobb nyugtalanitásoknak vala kitéve. Ó-Moldova tüstént a lázongókhoz csatlakozott; hasonlót követeltek a bányavárosoktól is.

Jun. 21-kén azon hir terjedt el, hogy a Vracsegáji tábor Oravicza felé vonul. A már alakult nemzetőr századok mennyire lehetséges volt, fegyverrel elláttattak; kiknek tüzfegyvert adni nem lehetett, a néhány nap előtt megrendelt lándzsákkal láttattak el.

A pénztárt pedig Stájerlakra, onnan

[1] Magyar Nemzeti Muzeum levéltára. Vörös Antal gyüjtemény. 891. sz.

másnap Resiczabányára küldtem biztos őrizet alatt.

22.-kén éjfél után 3 órakor jeladások riasztának föl bennünket, az ellenség érkesztét hirdetők. A 600 főre menő nemzetőrség kevés idő alatt meg is jelent gyülhelyein s tüstént ki is indult az ellenség eleibe. Lovasok és kémlő csapatok küldettek előre az ellenséges csapat fölkeresésére; de azon hirrel tértek vissza, hogy a vracsegáji tábor valóban helyéből kimozdult, de Pancsovára vette utját.

A hadügy Minister urtól számunkra Temesvárott megrendelt fegyver mennyiségéből csak 2 ágyu és 100 karabin érkezett meg.

Jelenleg két század rendes katonaság fekszik nálunk, mely csak 24.-kén korán reggel érkezett hozzánk, noha 22.-kén kell vala előbb Fehértemplomba, később nálunk megjelennie.

Ezen katonaságból félszázad, számszerint 48 ember és 52 önkéntes nemzetőr még az nap este szekereken Moldovabányára szállittatott, honnan ismét fenyegető hirek jöttek hozzám hivatalos uton. Ezen fegyveres erő — miután az illyrek onnan és vidékéről szinte mind Pancsova felé vonultak — 28.-kán visszahivatott.

Időközben megérkezett Asboth Lajos őrnagy, kinek ügyes tapintatu és erélyes eljárása uj erőt adott a nemzetőrségi ügynek; az oraviczai négy század a stajerlaki 1, a csiklovabányai 1 század tetemes számmal gyarapodott; a rendes katonaságtól vett begyakorlók által meglehetős ügyességet nyert, s a gyakorlatok most is történnek. Az őrseregnek összes száma a bányakerületben már 1800 főre megy. Körülményes jelentést teendek, mihelyest minden névsor hozzám kerül.

Tegnap ismét lőpor küldetett lugosi nemzetőrök védelme alatt.

A dolog felületén elsikamló szem nálunk egyebet, mint rendet és nyugalmat alig ha fog találni, és ezen rend és nyugalom a bányanép által nem is fog megzavartatni. Vajha hasonló bizodalmat mondhatnék ki az oláh nép irányában.

„Épen most érkezett hiteles magántudósitásból értesülök, hogy m. hó 24.-én Oláhország forradalom utján uj alkotmányt nyert; uj Miniszterium alakult; Duhamel orosz tábornok, — ki kevéssel előbb aláirásokat gyüjtött a czárhoz, benyomuló

orosz seregért, azon fenyegetéssel távozott, hogy 35.000 fegyveressel térend vissza, a régi rend visszaállitása végett.

„Oraviczabánya Julius 2.-kán, 1848.

„Graenzenstein Gusztáv
bánya főigazgató“

Egy másik levél szövege a következő:[1]

184—e.

„Minister Ur!

„Folyó hó 2.-án költ jelentésem óta következő események adták elő magukat:

„Már tegnapelőtt hire vala nálunk a Szent Mihályi esetnek, hol a lázadók a magokat megadni nem akarókra ágyuztak, s házaikat fölgyujtották; Fehértemplomból pedig azon hir érkezett, miszerint a lázadók a várostól 500 ujonczot, minden házszámtól egy kenyeret és egy pengő forintot követelnek, e mellett többeket, főleg a lefegyverzett nemzetőrhad buzgó tagjait halálra keresik.

„Tegnap este a Moldovabányai bányamesternek ide ·/. alatt csatolt jelentése érkezett hozzám, melly veszélyes helyzetüket élénken ábrázolja. Erre válaszolám, hogy adja a szerbeknek tudtára, miszerint

[1] Magyar Nemzeti Muzeum levéltára. Vörös Antal gyüjtemény. 892. szám.

Magyarország és Szerbia közt béke van, hogy a fegyver kiadása iránt tett követelés nemzetek joga elleni vétek, hogy mi a fegyvert ő felségétől kaptuk és azt kiadni szabadságunkban nem áll.

„A körülményt Asboth őrnagy által közöltem a Verseczen tartózkodó katonai parancsnokkal is. Szászkabánya biztositása végett pedig intézkedtem, hogy oda innen önkénytes nemzetőrök menjenek.

Azonban ma korán reggel érkezik Vukovics k. biztos ur levele hozzám, mellyben az itteni tartózkodó két század katonaságot Verseczre hivja, mely tüstént meg is indult. Ugyanakkor jön hozzám az ide ·//. fektetett tiszti jelentés is,[1] melly Moldovabányának csaknem teljes vesztét, Szászkának pedig közel veszedelmét tudatja.

„Sürgönyt inditottam tehát tüstént mind Fehértemplomba, hová k. biztos ur — hir szerint szándékozott, mind Verseczre azon esetre, ha ott volna, s kérém, hogy a két századot parancsolja vissza, sőt az itteni roppant státus érték megőrzése végett többet is rendeljen ide.

„Épen most (d. u. 4 óra) veszem azon tudósitást, hogy Moldovabánya még tegnap

[1] Eredeti ugyanott. 892. sz.

este 9 órakor megadta magát a szerbeknek, 44 fegyvert ők magok a lakósok vittek át hozzájuk Ó-Moldovára, azzal fenyegettetvén, hogy ha ezt nem teszik, fölgyujtják a várost és mindent lemészárolnak. Ezen hirhozói három oda való lakosok, kik azon hirre, hogy a szerbek tőlük 200 embert kivánnak, mint fiatal, ép egészséges emberek könnyen ezen sorsra juthatván hozzánk menekültek.

„Végül jelentem, miszerint munkások nem léte miatt az aratás nem haladhat. Azon 500 holdból, melly learatandó volna, csak 100 ra találkozott 5 pengő frt. jával munkás; a többire pedig semmi áron; sőt kételkedni lehet, hogy ezen igérkezett aratók se fognak megjelenni. Vidékeinkön a nép másnak semmi áron, sőt most már magának sem dolgozik.

„Este 6 óra. Bomberg ezredes verseczi katonai parancsnok szorgalmazásunkra azt válaszolja, hogy a tőlünk visszahivott két századot semmi esetre sem nélkülözheti, minthogy Alibunárnál 3—4000 fölkelő van táborban, melly elsáncolva és karózva van, a fölkelők többnyire határőrők és csajkások. Egy előtábort is ütöttek Izbistyén, közel Verseczhez és ezt is folyvást sánczolják.

Ezredes urnak pedig csak 320 és ezen 2 századdal együtt csak 500 gyalog fegyverese van, lovassága pedig 6 század; mellyből Fehértemplomba kell még ma egy osztályt elinditania. A verseczi nemzetőrhad pedig rosszul lévén fegyverezve, alig valamire használható.

„Oraviczabányán julius 6 án 1848.

„Graenzenstein Gusztáv
bánya főigazgató".

Hoffmann Móritz bányamester levelei.

„Főbánya igazgató ur!

„Az események egymásra törnek reánk, épen most vagyunk felszólitva a kir. fegyverek kiadására, hatalom a Dunánál van felállitva azon esetre ha magunkat meg nem adjuk, puskaport és olmot szinte követeltek. Mind ez történik egy szerb hadibiztos Kriegs Commisaer parancsára, kivel már tegnap érintkeztem — még eddig meg nem adtuk magunkat, a puskákat is megtagadtuk, de az idevaló lakosság igen felhangon akarja az 58 darab rossz puska kiadását. Délután 3 órakor le megyek egy idevaló küldöttséggel utolsó erőmet felhasználandó, a béke feltorlására a puskákat el

akartam vitetni Szászkára, de az idevalók félnek a kirablástól ha a szerbek puskákat nem találnak és azon vannak, hogy rossz fegyvereinket ugy sem használhatják — a magán fegyvereket nem követelik. Ezen szerencsétlen és nyomasztó álapot a mi oláh bányászaink müve. Megjegyzendő, hogy a végvidékektől nem fenyeget semmi és talán most nem lesz kétséges, hogy az egész szerb katonaság magyarország ellen kész harcolni. Egy tegnap kezdett levelem töredékét ime közlöm. Holnap azaz Julius 6.-án reggel 6 óráig ellen állhatok a fegyver kiadásának ha ma délután is sikerülend még annyi halasztást kicsikarni. Addig várok utasitást, azontul nem lesz tehetségemben a dolgot feltartóztatni, mert a lakosság érdekeit nem lehet tekintetbe venni, a tisztek szinte javasolják a puskák kiadását, mert ezáltal reménylik, hogy Moldovabányaiak egész jövendőit meg lehet menteni, mit különben ha fegyverekkel eltávozunk az ide való oláh bányászok és más vérszomjas szerbeknek martalékul válandanak.

Moldovabányán julius 5.-én reggel 9 órakor, 1848.

„Hoffmann Móritz
bányamester".

A töredék levél ez volt:

„Főbánya igazgató ur!"

„Azon kivánattól áthatva, hogy Moldovabányán is létre hozassék a nemzetőrség alakitása, kirándulék e folyó év junius 30.-án a bányákra, felhasználván minden módokat és eszközöket, mellyek által az oláh bányászokra hatni reménylettem. De az oláhok legkisebb vonzalmukat sem tanusiták a magyar érdekhez, sőt szerb fenyegetéseket előhozván inkább ellenszenv, mind rokonszenv mutatkozott. Mind a mellett julius 2.-ára eleimbe rendeltem az oláhokat, remélvén hogy az ide való g. n. e. igen derék lelkész segedelmével sikert szerzendek. Azonban még az nap este vettem azon jelentést, hogy az oláhok készebbek előbb szerb honba kivándorolni, mintsem a nemzetőrök esküt letenni. Kéntelen voltam tehát azon feltétel alatt parancsomat felfüggeszteni, ha készek cordon őrvonal felállitása után a nemzetőrségbe beállani, mit meg is igértek.

„Ezen eljárásomról nem csak a délvidékiek, de a szerbek is kaptak jelentést, kik azonnal Belgrádra az ott létező középponti bizotmánynak jelentést tőnek. Tegnap julius 3.-án már érkezet egy küldöttség

Belgrádból Ifkó alkapitányhoz őt felszólitandó minket megadásra kényszeriteni. Ifkó ki engem is személyesen ismer 500 embereit összeszedvén Vincze szerb faluba (majd általtal ellenbe Ó-Moldovával) parancsolta, hol a Golubaczi kapitán is tanyázott. Ifkó rábirta a golubaczi kapitánt, hogy eléb küldöttséget küldjön Moldova bányára, azután ha a gyanuja be valósulna ostromolná Moldovabányát. A küldöttség meg jelent julius 3.-án délután 5 óratájban Ifkó alkapitán, egy Golubáni szerb — Milos Marinkovits és még egy másik belgrádi követből állván. Ez a küldöttség a nélkül, hogy feltartóztata volna az Ó-moldovai község lovaikra ülvén felfegyverkezve ide vágtattak több gyalogostól késsértetvén. A küldöttség előadása szerint az oláh bányászok a szerbeknél emeltek panaszt, hogy általam" . . .

*

Sajnos, bármilyen kétségbeesett volt is a jajkiáltás, bármennyire kivánatos lett volna a segitség, az nem érkezett meg. Moldovabánya megadta magát a szerbeknek. A magyar kormány elveszitette egy csomó polgárát.

Vukovics királyi biztos levelei[1] a moldovai eseményekről és az első győzelemről.

„Belügyminister urnak.

„Moldovabánya legujjabb eseményeiről ·/. alatt közlöm a vett tudositást.

„Jelenthetem azt is, hogy Krassó megyei Szuboticza helységében a szerb rablók hasonlón mint minap Vlajkoveczen jelentek meg és mindent kiraboltak. Aztán eltávoztak.

„Versecz környékéről vissza huzódtak. A verekedés, mellyről tegnap előtt Szegeden irt jelentésemben emlitést tettem, nem volt egyéb, mint a rablók Vlajkoveczről vissza indulásának zajja, s a mi határőrségünknek utánnok nyomulása. Ezek felbőszülve a rablók s a velök szövetkezett Vlajkovecziek ellen, a falut felgyujtották. A polgári háboru e borzasztó jelenségének kölcsönös bosszu eszközzé válandásától igen félek.

„Debeljáczára fájdalom nincs módom segélyt küldeni. A hozzájok küldött ügynökömöt elfogták . . .

„Adja Isten, hogy mennél előbb támadólag lépjenek fel seregeink. Ismétlem

[1] Eredeti Magy. Országos levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 569. eln. sz.

akár hányszor, fő veszélyünk nem magának a végvidéki népnek fellázadásában, hanem abban van, hogy a serviánusok a német és a rácz bánsági hütlen ezredek szélein szabadon és higyje el Ön *mindennap* uj és uj csoportokban száguldanak át honunk földére. Az ellenség erejének ez általi növekedését mi nem paralysálhatjuk semmivel.

„Mi hirek szárnyallnak most e gaz ellenségeink berohanásáról */. alatt közlöm. Reméllem, hogy hir leend csak, — de szükség hogy azt Ön közvetlen e veszélyezett helyről vegye. Az ujságok sok hamisat és zavarost közölnek.

„Moldova iránt Bechtoldnak is irok. Krassó megye átalános nép felkelést határzott a rablók ellen. Az oraviczai katonaság Moldován a hely nyilt fekvése és csekély száma miatt alig volna haszonnal forditható.

„Temesvár Julius 12-én 1848.

„királyi biztos
Vukovics Szabbás."

„U. I. E perczben veszek Verseczről örvendeztető jelentést: az alibunári tábor tegnap csak ugyan megtámadta Verseczet, — seregeink győztek Blomberg ezredes

alatt. Öt ágyuikat s lőszeröket elvették, 50—60 halottjok maradt a sikon, — 21 elfogatott, közttök Sztanimirovich, azon gaz főnökük, kit Verseczről üzőbe vettek embereink, a végvidéken szabadon eresztettek. Örvendetes az is, hogy a végvidékiek hozták most őt Verseczre. Részünkön 2—3 halva, 2—3 sebesült a katonaság, — 6 esett el a határőrségből."

A belügyminiszter a legalkalmasabb pillanatban kapta a győzelmi hirt. A képviselőházban nagyon szorongatták a kormányt. A kellemes hir hatása érezhető válaszán is, mely igy hangzott:[1]

569 E.—B.

„Vukovics Szabbás kir. biztos urnak!

„Épen zárt ülést tartott a ház ma, midőn levelét vettem, mely a Verseczi diadalrul szól. Épen az alvidéki dolgokrul kivánt a ház felvilágositást, megnyugtatást. Levele Önnek nagy örömet gerjesztett; annyi reménytelenség után jól esett hazafiui sziveinknek oly eredményt hallani, mire elleneink féktelensége kényszeriti. E hazafiui öröm egyik igazságos jutalma Ön buzgó fáradozásainak.

[1] Fogalmazvány ugyanott.

„Reménylem, ez bátorságot önt hiveinkbe. Ha igen, e lélek állapotot fel kell használni. Minden ottani erőt mindig összevonni, s az ellennek mindenütt fészkét semmisiteni meg. A lázadt népet szét riasztani annyi mint meg verni.

„A szerviánusoknak nincs kegyelem. Bünök kétszeres; ők rablók idegen hazában. Ha ezer jut kézre, halál valamennyinek. Ki polgárháborut indit, az nem élhet a társaságban.

„Szabályos állapotban menthetetlen a halálbüntetés, hadban az hibázik, ki a béke szabályait követi.

„Sztanimirovics az a fő lázitó? Azt hiszem napjai megszámitvák.

„Bechtold holnap kezdi meg munkálkodását. E katona jóvá teheti annyi katonának hibáit hazánk ellen, és hálára kötelezheti a nemzetet. Ön is bizodalomra találta érdemesnek. Ez igen megnyugtató jelentés.

„Talán maga a ministerelnök is lerándul 5—6 nap mulva az alvidékre. Át venné az ügyek kormányát. Okát a határozatnak bővebben szóval fejtem ki. De még előbb Bécsben János főherczeggel értekezik a horvát ügyekben.

„Murgunak ismét erére tapintgatok. Ez embert meg kell nyerni. Nem tartom oly ravasznak, mint mások, vagy nem ismerem a ravaszság sokféle alakait.

„Tehát a megkezdett utat folytatni ajánlom. Sebesen, gyorsan, biztos számitással győzni egy párszor, az elfogottakkal szigoruan bánni, ez eszére hozza a népet. Vakmerőbb sem hogy békés móddal lehessen vele bánni. Gyáváknak tartott, és nem alaptalanul, ha pusztán a tettekből itélt. A kimélést messzire viszük.

„A lázadás nyomassék el, fegyverrel, — a bünös lakoljon, fegyver által.

„Önnel Isten és a haza áldása.

„Budapest Julius 14. 1848.

„Belügyminister
Szemere B.“

A népfelkelés terve.

Jakabffy alispán julius elején körutat tett a megyében. Rossz hangulatban jött vissza Lugosra. Tapasztalatait közölte az illetékes tényezőkkel. Hamarosan hire terjedt, hogy az emberek megyeszerte nem végzik a mezei munkát és hangsulyozzák, hogy ha a lázadó illirek betörnek, nem fognak harcolni, meg fogják adni magukat.

Elmondotta az alispán azt is, hogy a nép nem engedelmeskedik a tisztviselőknek, az utak, a hidak megrongált állapotban vannak mindenfelé, nincs aki azokat helyrehozza. A szolgabirák nagy része elvesztette tekintélyét, a pap megkivánja sok helyen, hogy a szolgabiró jöjjön őhozzá, ha akar valamit, a pap nem keresi fel a szolgabirót. Tapasztalta az alispán megyeszerte a nemzetőrök kiállitása iránti ellenszenvet. Sokan kijelentették, hogy kár azt erőszakolni, ők ugyis a magyarok ellen vannak. „Mindezeket hallva a jövő fölötti aggodalom tölté el a központi bizottmány tagjainak kebleit — jelenti egy hirlapi tudósító[1] — mert midőn azt kénytelenek tapasztalni, hogy a határon felállitott katonai erő csak a határ megvédésére szoritkozik, és pedig csak azért, mert parancsa van nem használni a fegyvert és nem működni támadólag azok ellen, kik a magyar korona és magyar hon ellen fegyvert emeltek, kik a vagyon és személybátorságot felduljják s elég vakmerők az álladalom tulajdonát rablókezekkel megtámadni — akkor önkéntelenül azon gyanura vezéreltetnek, hogy hatalmas kéz támogatja, talán vezérli a lázadók ügyét:

[1] „Közlöny“ 1848. év. 51. szám.

és ne adja Isten, hogy e gyanu elterjedjen, a következés kiszámithatlan volna.“ Az általános zendület e napjaiban került a megye elé Bojinca Miklós, Nicolaevics Vazul és társai beadványa.[1] Elejét akarták venni a vérengzésnek, a belháborunak s román népfelkelés létrehozására hivták fel a megyét. Fegyvert és pénzt kértek a tehetősektől és biztositották a megyét, hogy ha tervük sikerül, a románság nem fog akkor a szerbekhez csatlakozni, hanem megmarad a magyar törvények hatalma alatt. A megye elfogadta az ajánlatot s a támogatásra felkérte a királyi biztost, Vukovics Sebőt. Ezzel egy időben kereste fel Gyürky Pál főispán a következőkkel a miniszterelnököt.[2]

„Gróf Batthyányi Lajos Minister Elnök Urnak.

„Az ide */. alatt eredetileg csatolt hivatalos jelentéséből Jakabffy Kristóf Krasso megye első Alispánjának ki tetszik, miszerint Bozsinka Miklós, s annak társai — Nicolaevits Vazul, Albini Vazul és Mihucz

[1] Ismertette Jakabffy Elemér: Az 1848. év eseményei Krassó vármegyében c. munkája 63—64. lapjain.

[2] Eredeti Magy. Orsz. Lev. 1848. évi Kossuth iratok. 425—E. szám.

Ábrahám a bizottmányi gyülés egyhangulatu határozatával fellennének hatalmazva nagyobb számu nép tömegnek ollyvégből való egybengyüjtésére és felfegyverkezésére, hogy az, Bozsinka Miklós vezérlete alatt az oraviczai vidékre szándékozó nagyobbszerü lázongó csapatoknak megtámadásokra használtassék.

Ösmérve hosszas tapasztalásomból a Krassói oláh népnek tulajdonságát, — ösmérve a fentebbieknek egyéniségi tulajdonságait is, mellyekben leg kevesebb biztosságot alapitani nem lehet, — ezen bizottmányi határozatot czéliránytalannak — de veszedelmesnek kell ösmérnem, — czéliránytalannak azért, — mert egy tapasztalatlan — minden jellem nélküli egyénnek, a mint a fentebbieket ollyanoknak ösmérem — vezérlete alatt öszvegyüjtendő gyülevész nép tömegtől jó rendet — alapos ellentállást várni nem lehet. Veszélyes lehet azonban azért, mert tartani lehet méltán attól, ne hogy az — apróbb csapatokba oszolva, békés lakosainknak kirabolásait czélba vegye — mire ezen nép ugy is hajlandó.

„Ugyan azért — miután hadi Minister Urtól értesitettem, hogy e megye 1000 főt

meghaladó hadi sereggel már is el látva lenne, — melly az őrseregnek hozzá járultával a köz bátorság fentartására, s a tulajdonoknak biztositására elégséges lenne, tekintve a fentebbi indokokra, — hivatalosan megkérem Önt, ez érdemben való rendeletének ki adására.

„Költ Pesten 18. Julii 1848.

Krassó Megye Fő Ispánja

Gyürky Pál.“

Jakabffy alispán levele Gyürky főispánhoz a szuboticzai eseményekről.

751 [1]

„Tisztelt Főispán ur!

„Becses levele rendében viszonzásul tudositom tisztelt főispán urat, miszerint azon két század Rukovina ezredbéli katonaságon kivül, melly Oraviczán tanyázik, kaptunk még e napokban Mihály orosz fő herczeg ezredéből 570 főnyi katonaságot, ez is oda huzódott, Lugosról és Facsetról 140 nemzetőr szinte, s e szerint elég erősek vagyunk arra, hogy a rabló ráczok dulongásait tettleg akadályozzuk.

„A Szuboticzai rablóknak tettleg

[1] Eredetije Magy. Országos Levéltár. 1848. évi belügyminiszteri iratok 670. elnöki szám.

segédkezet nyujtott lakosoknak büntettők megbirálásával a vérbiróság másod alispán elnöklete alatt jelenleg működik.

„Szuboticzán azonban szomoru catastropha merült fel; az ottani bel bátorság további fentartására Verseczről 600 temesi határőr rendeltetett, s ezek elég alacsonyok valának a lakósságot a szó legszorosabb értelmében koldusbotra juttatni. A helységben talált kocsik, a lakósság mindennemü ingó vagyonával megrakatván, s az ott talált barmok elejökbe fogatván, éj idején orozva el hajtattak, minden ablak, ajtó a házaknál bezuzatott, nincs a helységben feltöretlen láda, nincs ágy, pokrócz, ruhanemü, kasza, sarló; pusztitottak a temesi őrök gyalázatosabban mint az ellenség; a földesurtól a rácz lázongások által elrablott holmik egy helyre gyüjtetvén, ezek is a védelemre kirendelt határőrök martalékáivá lőnek, — a földes urnak ezüst kardja s kanalai általok másod izben ellopatott, s hogy fogalma legyen főispán urnak az alacson dulásról, megjegyzem: hogy a helység házától még a taraczkot is elvitték; — s ezt azon Temesi határőrök valának elég vakmerők elkövetni, kik oda a rend s bátorság fentartására, kik védelmül valának

rendelve, — a dulás meggátlására Bissingen Ferdinand és Ujvárosy eskütt minden lehetőt elkövettek, de hasztalan. — 69 darab marhát és 15 szekeret Gróf Bissingen mentett meg — azokat Udvarszállásra szólitván el — mint mondják a Buziási jegyző fő szerepet játszott, nincs a faluban eszköz, mellyel a termést letakaritani lehetne. — Borzasztó elgondolni, hogy e tatár pusztitást a mi embereink, a mi véderőink követék el.

„Ezen alávaló kihágást Vukovics királyi biztos urnak rögtön bejelentém.

„E napokban Bozsinka Miklos a követnek ötse, irásban a nép tömeges fölkelését, és a lázongók erejének illyeténképpeni megtörését inditványozván, azt a bizottmány el is határozta; a fölkelők vezérletével őt bizván meg, lehetetlen vala ezt megakadályozni, mert az ár ugy rohant, hogy azt feltartóztatni emberi hatalom nem birhatta volna, pár nap mulva azonban, midőn a kedélyek kissé csilapulnak, királyi biztos ur felszóllitása, s többünknek capacitatioi következtében a bizotmány saját maga dobá az enyészet ölébe határozatát megsemmisitvén s minden részleteiben visszavonván, mibe a nép megnyugodott, s igy jelenleg minden a maga rendén van.

„3000 nyi határőrségünk már ki van állitva, örömmel és lelkesedve indultak utnak, Kákován összevonulandók.

„Királyi biztos urnak mai levele szerint felülről még 6000 nemzetőrt kapunk, lesz tehát erő annyi, amenyinek a rabló csorda ellentállani bizonyal képes nem leend.

„Megyénkben hála Isten kellő rend, és csend uralkodik.

„A Szuboticzai lakósok megbüntetése eránt tartatott vérbiróság eredménye lett, hogy a helybeli biró * csötörtökön felakasztatott, a többiek rendes törvényes birálat alá veendők lesznek — a helybeli pap, ki leginkább terheltetik, még szökésben van.

„Lugos, Julius 23 án 1848.

„Krassómegyei első alispána

Jakabffy Kristóf.»

A Bojinca-féle sereg igy aztán nem teljesitette soha hivatását, — Vukovics királyi biztos rendelete azt beleolvasztotta a 3000 főnyi mozgó határőrseregbe. Ennek a seregnek a parancsnoka báró Bruckenthal Mihály lett, aki utasitásait Bechtold tábor-

* Zsivota Gruics volt a neve. („Közlöny“ 1848. év 55. sz.).

noktól kapta. Nem valósult meg tehát a népfelkelés eszméje Bojincáék terve szerint, korlátok közé szorult, a törvényes álláspont hangoztatóinak korlátai közé.

Báró Bruckenthal Mihály jelentése Vukovicshoz.

Amikor a román népfölkelés terve összeomlott és egységes megyei védőrség alakulása került az érdeklődés középpontjába, előtérbe jutott Bruckenthal Mihály báró (1804—1855). Szász eredetü családból származott, édesapja erdélyi főkormányszéki tanácsos, anyja Teleki grófnő volt. Ifjukorát a hadsereg kötelékében töltötte, majd nőül véve Wesselényi Anna bárónőt a Gavosdia közelében levő Ebendorfon élt, gazdálkodással foglalkozott s a magyar birtokos családokkal folytatott társadalmi érintkezést. Első hivásra csatlakozott a nemzeti ügyhöz s vállalta a krassómegyei védőrség parancsnoki tisztét. Táborba szállt. Onnan irta alábbi jelentését Vukovics királyi biztoshoz:[1]

„Krassó megye védőrségi parancsnokától.

„Tisztelt királyi Biztos Ur!

„A honvédőrség még egyben nem

1 Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. elnöki iratok 691. szám.

gyülvén, — időm volt a végvidékben magamnak személjesen az oda való szellemről és körülményről tudomást szerezni, s ugy tapasztaltam, hogy csak egy, a magyar érdekeket igazán szivénhordó parancsnok kellene oda, hogy a végvidékiek — Moldovától egész Fejértemplomig való része — minden ellent állás nélkül a Magyar szineket kitüzze; de illyen rendelések mellett, milyenek most történnek, az jelenni kevés jó szellem is csak addig fog tartani, mig a ráczok ujra erőre kapnak.

„11-ik Juliusban volt a verseczi csata, s a hellyet, hogy a nép azon rettentő rémülését, mellyet ezen csata okozott fölhasználták volna, csak 18 dik Juliusban ment egy divisio dzsidás és egy divisio Sifkovics ezrediből Fejértemplomra, — s ezen urak éppen nem magyar szellemben müködnek, — de lehet mondani, hogy a fejértemplomi nép a magyaroktól még inkább idegenkedik, és a közkatonák, kik a ráczok közt feküsznek s künn a kordonon vannak, rokon nyelvüek s tisztjeik által ánti-magyar szellemüek; lehet gondolni e szerint, hogy micsoda szellemet kivánnak a népben fentartani.

„Blomberg ezredes ur — kiről meg

vagyok győződve, hogy a leg becsületeseb ember, csak hogy az austriai érdekeket tartja szem előtt, s Dreuhan alezredest még mind hadja parancsolgatni: minket, kik minden puska lövés nélkül elfoglalhattuk volna Moldovától Fejértemplomig a Végvidéket, meg sem engedi, hogy át lépjünk a vég vidékben, mint ha ez más ország, nem pedig csak más törvényhatóság volna.

„A Serviaiak szüntelen fenyegetnek áttörésekkel s kisértik is az átjövetelt, s még sem tettek semmi rendelést, hogy a serviai hajók és csonakok elvételével ennek véget vessenek. Az én fölszóllittásomra igérte az ezredes tegnap, ugy mint e ho 25 én hogy két gőzöst fog kérni, melyeknek segéllyével a serb hajok és csonakok el szedettessenek.

„Méltoztasson e szerint ezen Lengyel katonákat magyar katonákkal fölváltatni, és egy néhány nap alatt vége van minden ellenségeskedésnek — kivált, ha a Serbeknek az átjövetel lehetlenné tevődik. Szükség lesz azonban, hogy huzamosabban legyen itt Magyar katonaság, mert igazi magyar rokonszenvre a ráczoknál soha sem lehet számolni.

„Az ezen pontig tett felterjesztést a

Hadügy minister urnak is szorul szóra fölküldöm: mi végett kérem Királyi Biztos Urat, miszerint az ide csatolt és Hadügy minister urnak szolló fölterjesztést kézbesitni méltoztasson.

„A mi a honvédőrséget illeti: a Krassó megyére esett 3000 főnyi számból 2400 fő állitódott ki, mely hadosztályt 8 századba — egy században 300-at számitva — a megye véghatárvidéke fedezésére a következőleg rendeztem el: ugy mint kapitány Fischer Jósefet századával Szuboticzán és Udvar szálláson, — kapitány Frummer Geizát Jámon, — kapitány Nagy Ferenczet Mirkováczon és Berlistyén, — kapitány Hoffmann Ferenczet Ó és Uj Russován, — kapitány Orbók Jánost Nyikuliczon, — kapitány Balogh Ferenczet Szászkán, — kapitány Gyorgyevics Istvánt és kapitány Frummer Sigmondot két századdal Moldován.

„A századokról azt jegyzem meg: miszerint minden században még fő és alhadnagyok kinevezendők teljes számulag; de minthogy az egyének hiánya miatt minden fő és alhadnagyot ki nem nevezhettem, ennélfogva az emlitett tisztségek hellyeit betöltendő egyének neveit sem terjeszthetem föl, mig a kinevezés kiegészitve nem lessz; mi meg történvén, azonnal megteszem.

„Az emlitett századokat vezető tisztek, a rendes katonaságnál divatozó fizetéssel vannak ellátva.

„Kakován 1848 julius 26 án.

„Bruckenthal Mihály
véd őrségi parantsnok".

A fegyelem azonban, a parancsnok minden igyekezete és reménykedése ellenére laza volt. Az emberek nem akartak a hosszu táborozás keserveiben részesülni, vissza kivánkoztak házi tüzhelyeikhez. A lugosiak egy részét le is kellett fegyverezni,[1] nem lehetett hasznukat venni. Viselkedésüknek legszomorubb bizonyitványát Bruckenthal báró egy másik jelentéséből olvashatjuk, melyet ez Jakabffy alispánhoz küldött:[2]

„Tisztelt Alispány Ur!

„A Lagerdorfi végvidéki lakósok három emberünket elfogván és egy általunk elfoglalt malom visszafoglalása alkalmával több embereinket meglővén, ezt megkiván-tam bosszulni, s Lagerdorfot e hó 15-én délután 3 óra tájba 1300 emberrel megtámadtam, — tudva, hogy ellenségünk na-

[1] Jakabffy: Az 1848. év eseményei Krassó vármegyében 71. old.

[2] A levél eredetije Magyar országos levéltár, 1848. évi belügymin. elnöki iratok 896. sz.

gyon tsekély, — de szerentsétlen voltam, mert ámbár az egész ellenség tsak valami 100 gyalog granitsárból — mellyek közül mindeniknek nem is volt puskája — és öt lovas szerbből állott — még is meg szaladtak embereim, és ugy meg rémültek, hogy több mint 900 Jámtol — hová visszahuzták magokat — haza szökött — azért kérem tisztelt Alispány Urat, hogy méltoztasson rendelést tenni, mert erre a hirre a Mikolniczon fekvő század is levonult Kákovára, és most vissza nem akar menni, valamint az ide vissza vonult század sem, ugy hogy most innen egész Szuboticzáig nintsen egy emberünk is.

„Lagerdorfnál halva maradt mintegy 5 ember, hogy hányan fogattak el, nem lehet tudni, mert az embereket nem lehetett számba venni, de ezeknek száma sem lesz nagy.

„A Királyi Biztos urnak jelentvén, hogy hivatalomat tovább nem folytatom — jelentem Alispány urnak is, hogy én csak e hó 20 ig maradok.

„Oraviczán 1848-k Augusztus 17-én.

„Bruckenthal Mihály
védőrségi parantsnok".

Most már végre bebizonyult, hogy a megye védelmét más alapra kell fektetni.

Jelentések kisebb összecsapásokról.

A kisebb jelentőségü összecsapások emlékét az alábbi levelek örökitették meg.

840 szám alatt aug. 5 én Jakabffy alispán többek között a következőket irta Gyürky főispánhoz:[1] „Kovács Károly főszolgabiró ur hiteles tudositás következtében nekem hivatalosan jelentette, mikép aug. 2-án éjjel Fehértemplom közelébeni erdőben, mellyen az országut Fehértemplomból keresztől vezett Moldovára — részint Szerb, részint pedig Véghelyi lakósok — a nélkül, hogy számok tudva lenne, — összegyülekeztek — egy véghelyi lakos által Fehértemplomban beizentek, hogy mint barátyokat, vagy mint ellenségöket kivánják e befogadni — a fehértemplomiak őket ellenségöknek tekintve nyomba két század fehértemplomi polgárság, és szinte annyi sorkatonaság kiment az erdőbe, — a hol is a polgárság előre vonulván, Verhovszky Duna gőzösi ügynök, mint a polgárok vezetője magányosan előre menvén, a Szerbek által agyonlövetett, — erre általános lövöldözés történt

[1] Orsz. Lev. 1848. évi belügymin. iratok. Országl. osztály 2 kutfő 457.

mind a két részről, mellynek eredménye lett, hogy a sor katonaság közül két közlegény agyonylövetett, egy főhadnagy és négy közvitéz megsebesitettek — üldözve a szerbeket sikerült a mi katonáinknak közülök tizenkettőt s a Poscheschenai papot, ki Szent Illés képét hordozta a melyén, és a népet a magyarok ellen buzditotta, — elfogni — továbbá jelenti hogy az illirek közül jajgatásokból itélve számosan eshettek el s számosan sebesitethettek meg.

„Továbbá Önt főispán ur arról is értesiteni kivántam, hogy megyénkbe jelenleg a nemzeti s a védőseregen kivül, melly mostanában a megyei határnál vagyon, semmi sorkatonaság nintsen — szomoru reánk nézve, miután minden untalan Moldovára reá ütnek — közelebbről Hoffmann Ádámot is elfogták, de igen rövid idő mulva ismét elbocsájtották, nem is más mint tsupán tsak rabló csapat.

„Egyébbiránt megyénkbe a bel rend és közcsend ekkorig semmiben sintsen megzavarva.

„Lugoson Augusztus 5-n. 848.

„Krassó megyei első alispána

Jakabffy Kristóf.“

A lagersdorfi összecsapás részleteiről a temesmegyei főjegyző tudósit eképpen :[1]

„Belügy Minister Ur !

„Királyi Biztos Vukovics Sebők Ur értesülvén a Szegedre érkezett erdélyi oláh zászlóalj botrányos merényéről, azonnal Szegedre, s onnét Óbecsére s Becskerekre elutazott — negyed napja már hogy körünkből eltávozott, s minthogy vissza jövetele bizonytalan, kötelességemnek tartottam Belügy Minister Urat helyzetünkről már azért is tudósitani, nehogy az állomásonként növekedni szokott hirek Önt aggodalomba ejtsék.

B. Bruckenthal a krassói határőrség parancsnokától vett sürgöny szerint, ő a szerbeket aug. 15-kén Lagersdorf alatt megtámadta, — a megtámadásban eszélyesség egyáltalában nem volt, s ő maga is soká vonakodott támadást sürgető csapatjainak engedni, mig végre gyávasággal vádoltatván, hajlott kivánságukra, s megrohanta Lagersdorfot két oldalról ; ezen megrohanásnál részünkről 23 ember elesett, — esett-e s mennyi elleneinkből ? arról az

[1] Eredeti Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok 867. elnöki szám.

emlitettem parancsnok halgat. — Vége a megrohanásnak az lőn, hogy embereink rémülten elszéljedtek, egy része Verseczre, másik része Vojvodinczra vonult, — a Verseczre menekültek közül a hőségbeni szaladás következtében többen megbetegedtek, kettő még az nap bele is halt. B. Bruckenthal ezen szomoru eredményü csata által elkedvetlenedvén kir. Biztos Vukovics Sebők Urat arra kéri: hogy parancsnoki tisztétől mentse fel, — mit fog erre a Kir. Biztos mondani, nem tudom, annyi bizonyos: hogy Krassó megye egyéniségeit ismerve alig hiszem hogy találkoznék valaki, ki helyét kipótolná.

„A karánsebesi ezredbe történt szerb betörésekről Murányi Ignácz másod Alispánunk tegnap tudositotta már Önt, nekem csak annyi jutott osztály részül hogy a mult éjjel vett három rendbeli sürgöny nyomán igazoljam, mikép a szerbek számra 150—200-an Bosovicznál csak ugyan betörtek, — a Bosoviczi jó érzésü kapitány vévén e hirt, rendelkezése alatt álló fegyveres csapatjait öszve szedvén, kiindult a városból a szerviánokat megtámadandó, kiket Dalbosecznél az erdő tövében találván, tüzet parancsolt, de legényei a helyett,

hogy a szerviánokat lőtték volna, levegőbe sütötték el fegyverőket, mire a kapitány Bosoviczra vissza vonult, és alig tért be a kaszárnyába, midőn azt vevé észre, hogy azt saját katonái környezik, kik őt fogolynak nyilatkoztatják. Ez 15-ikén történt esti 6 óra tájban, — a bekövetkezett éjjel sikerült az érdeklett kapitánynak egy pár hiv embere segitségével Bosoviczról megszökni. 16-ikán a Bosovicziak az emlitett erdő tövében táborzó szerviánokhoz menvén, általok örömrivalgások között fogadtattak, és társaságukba csakhamar Bosoviczra visszatértek, hol mindenfelé fehér zászlókkal üdvözöltettek.

„Az Almási völgy lakossai nyiltan hirdetik: hogy szerb testvéreikre lőni nem fognak, a szerbek pedig ugy nyilatkoznak, hogy ők Ferdinánd császár érdekében küldöttek ide az oláh-ráczokat a magyarság ellenébe védeni.

„Kelt Temesvárt augustus 17-én 1848.

„Temesi helyettes al Ispán

Radványi Imre.“

A karánsebesi dandárparancsnokság közlései a fegyveres összetüzésekről.

Az eddig közlöttekből láthattuk, hogy a magyar hatóságok sokban a határőrvidéki parancsnokságokat okolták azért, hogy a szerb bandák kiméletlenül garázdálkodhattak.

Hogy a katonai hatóságok és a vármegye vezetősége között kapcsolat mégis csak volt és a karánsebesi katonai hatóság a szerb bandák ellen augusztus közepén még erélyesen fellépni igyekezett, ezt mutatják az alábbi német szövegben szószerint közölt átiratok, melyek azonban a helyzet komoly voltát is jellemzik.

Caransebeser Brigade Commando.
Nro. 784.

„An das Löbliche K. erstes vice Gespans Amt des Krassovaer Comitats zu Lugos.

„Dass Brigade Commando gibt sich die Ehre, dem Löblichen vice Gespans Amte, die bezüglich der serbischen Bewegungen vorgefallenen Begebenheiten, und die von Seiten des Regiments Commando überhaupt zur Sicherung des eigenen Gebietes vor jeden Eindringen einer derlei

Räuberhorde getroffenen dispositionen zur gefälligen angenehmen Wissenschaftsnahme bekant zu geben, und zwar:

Nach der gestern erhaltenen Anzeige des Untern Donau Cordons Commando zu Altorsover vom 19-ten dieses Nro 1341 wurden am 18.-ten d. N. M. einige Cordons Posten von einer serbischen bewaffneten Räuberbanda angegriffen.

„Der Strecken Commandant Feldwebel Strain aber zog die Verstärkungsmanschaft herbey, mit welcher er gegen 35 Mann zusammen brachte wobey sich als dan ein hartnäckiges gegenseitiges, durch vier Stunden gedauer es Gefecht entspan, welches diese Horde nach dem Verluste mehrere Todte zum Abzuge zwang, während unser Seits weder Todte, noch verwundete vorkommen.

„Weiter zeugt Herr Oberstlieutenant und Landes Regiments Commandant von Gerlich aus dem Lager bei Dalbosetz den 20-ten d. Nro 154 an, dass seine concentrierte Truppe in 430 Mann Infanterie 20. Seweschaner und 240 berittene Grenzer besteht, wovon 154 Mann Infanterie mit 60 berittene Grenzer zwischen Bossovich und Bania auf der Haupstrasse, 1 Zug im

Orte Lapuschnik, ein zweiter in Alt Schoppolh aufgestellt, wärend 60 Mann berittene, und 24 unberittene Grenzer mit einen Herrn Officier zur durchstreifung der Gegend von Bania bis Svinitza, und ein gleiches Commando über alt Schoppoth Dolnia, Lupkova, eine angemessene Abtheilung über Rudaria auf den Hauptrücken gegen Theu moschului zur Erhaltung der Verbindung mit dem 1-ten Commando entsendet wurde. Die übrige Truppe ist im Lager bei Dalboschetz weil die serbische Räuberbanda seit 18 ten d. Almasch gesäubert hat. Ferner hat der gedachte Herr Oberstlieutenant angezeigt, dass das freiwillige Herbeiströmen der Grenzer, der übrigen Companien des Regiments zur Unterstützung der durch die eingebrochen gewesene Räuberhorde bedrohten Almascher Ortschaften und deren irre geführten Grenzvolke nur rümlichst belobt zu werden verdient, und dass überhaupt der Geist der Truppe sich gegenwärtig vortrefflich befindet.

„So eben ist dem Brigade Commando durch den Herrn Oberstlieutenant von Gerlich eine Anzeige des Saskaer Herrn Bergmeisters Hoffmann vom 19. ten d. zugekommen, laut welcher an diesen Tage

früh Weiskirchen durch eine bei 4.000 Mann starken Serbischen Macht angegriffen, und von allen Seiten angezündet, wobei das gegenseitige Gefecht bis gegen Mittag gedauert, nachdem gegen 11 Uhr V. M. Kawallerie, und Infanterie herbei geeilt die Serwianer im Rücken angegriffen, und mit einem bedeutendem Verluste verjagt wurden, was man gleichfalls dienst-höflichst bekant zu geben nicht unterlässt, und dies im verfolg des hierortigen Erlasses vom 20 ten d. Nro 769. mit dem Beifügen, dass sonach der Muth, und Geist des hiesigen Grenzvolkes auf die beruhigendste Weise dasteht.

„Caransebes am 21. t. august 1848.

Hppel s. k.
General."

Lássuk mit mond a másik jelentés:

Unter Donau Cordons Commando Nro. 1352.

„An das K. K. Löbl. Grenz Truppe Brigade Commando.

„Uiber die Unternehmungen der sich zu Milanovetz gesammelten jenseitigen Serbien trat der zu Plavischoviza detachirte Herr Lieutenant Matheevich folgende Nachrichten erhalten, die er untern 20-ten d. M.

hieher anzeigte. Den 19 ten d. m. sind auf 7. Plätten zwischen 7 und 800 Mann, dann auf 1 Plätte 27 gesattelte Reitpferde nach diesseits überschift worden, welche Truppe unter Commando des serbischen Capitain Slivich bis 20-ten d. M. früh oberhalb Svinitza bei Poretschki Csendak lagerte.

„Den 20.-ten d. M. ist Capitain Slivich mit dieser Schaar, den Pferden und Plätten, dann unter mitnahme von 37 Köpfen so uns aus dem Orte Svinitza ausgehoben wurden nach Bersaska abgerückt wo sich der uns der Allmasch mit seiner Horde eingetroffene Häuptling Radoika Nitschich anschliessen soll. Ferners sind nach uns Milanovetz auf 2 Plätten 200 Mann nach dieseits geschiefft, die jedoch gleich unter Führung des Milanovatzer Capitain titluler Major Novakovich nach Bersaska wieder nach Milanovatz rückkehrt.

„Heute soll von Milanovatz auf 4 Plätten gesammelte Horde nach Svinitza kommen, die wieder nach Bersaska ziehet, und es hatte Capitain Slivich bei seiner Anwesenheit, nach dem Svinitzaer Briefsamler einem gewissen Burich und dem Ausschuss den Befehl ertheilt mit dieser Horde noch 10 Mann von Svinitza nach-

zusenden, wen solche aber nicht zum Vorschein kommen solten, ihre Hausväter zu nehmen.

„Im Lager bei Poreschki Csendak nach Capitain Slivich erklärt, dass er mit seiner Schaar Weiskirchen einnehmen wolte, wornach er sodan gegen Caransebes sich wenden werde, was er bald zu bezwingen glaube.

„Im Mitrovátz soll noch weiters eine Bezatzung von 500 Mann die geblieben sein auch immer noch Serben sich dort sammeln, die bei beträchtlicher Menge eben dem Capitain Slivich wieder nachgesendet werden.

„Diese Nachrichten kommen von den Svinitzaer sein sollen, und die nach ihrer Angabe selbst, die nach dieseits getrettene serbische Schaar gesehen, so wie die weiteren eingaben selbst gehört haben. Sie heilten solche den vom Herrn Lieutenant Matheevich ausgesendeten Kundschaftern wie vorstehend mit, so wie die man sie nun auch ganz gehorsamst zur Kentniss Eines Löbl. Brigade Commando bringt.

„Altorsova am 21. ten august 184[illegible].

Eissler
major.“

Van ehhez a jelentéshez egy kis függelék is, mely igy hangzik:

„An das Löbl. vice Gespans amt des Krassovaer Comitats.

„Was das unterstehende unter Donau Cordons-Comando über die serbischen Bewegungen soeben anher angezeigt hat, unterlässt das Brigade Comando nicht aus dem Löbl. vice Gespans Amte eine volinhaltige Abschrift dieser Anzeige, so wie instehend solche darthut, zur gefälligen Wissenschaftsnahme zur übersenden, mit dem Beifügen, dass die hierortige Aufmerksamkeit hiedurch gespannt ist.

„Caransebes am 22-ten august 1848.

Appel
general.“

Maderspach szelleme.

Hogy a karánsebesi katonai parancsnokság augusztus közepén a vármegye vezetőivel az érintkezést fölvette és a szerb betörők ellen erélyesen fellépni igyekezett, annak alighanem oka az volt, hogy sok keserü tapasztalat után a magyar ügy iránt mindig ellenséges érzelmü Dreyhannt a fehértemplomi parancsnokságban Maderspach Károly kapitány váltotta

fel, aki sokszor adta bizonyitékát a törvényes rend s a magyar állameszme iránti hüségének, és akinek kezébe került nemcsak Fehértemplom védelmezésének nagy munkája, de a román határőrvidék katonai és polgári igazgatásának a magyar kormányzati tényezőkkel való minden kapcsolata is. Ezekben a napokban már ki volt hirdetve megyeszerte a magyar kormány és István főherczeg nádor julius 19-én kelt rendelete, amely annak ismertetése után, hogy „a pártütők ... a hódolat helyett a nyilt lázadásra keltek, s fegyvert fogván az alkotmányos hatalom ellen ... polgárháborut inditottak, és lázadásuk a szomszéd Szerbiából berontott idegen rablócsoportok által is segittetik“ ... kihirdeti az ostromállapotot mivel „bujtogatások következtében rablásokkal és gyilkolásokkal kisért fegyveres pártütésnek válván és válhatván szinhelyévé Krassó, Temes stb. megyék. Mindezekben rögtön itélő hadi törvényszékek állittatnak fel“ ... A rendelet azonban nemcsak az elvet mondotta ki, konkréte is intézkedik: „a Szerbiából berohant idegen csoportokkal, mint melyek a szerb kormány hadüzenete nélkül saját veszélyükre merték a magyar szent korona földét megtámadni,

összevéve és külön-külön, mint törvényen kivül álló rablókkal kell bánni, kik kegyelmet nem igényelhetnek és nem kaphatnak." Ilyen rendelkezések tudatában kezdett neki Maderspach a katonai őrvidék, de főleg Fehértemplom biztositásához. Torlaszokat épitett, Temesvárról katonai erőt kért. Kisebb csatározásaival önbizalmat öntött a katonáiba. Ennek hamarosan mutatkozott is az üdvös hatása. A menekülőben levő jó érzelmü lakósság visszatért tüzhelyére s ellensulyozta a szerb eszme hiveinek a munkáját. Az ómoldovai szerbek otthagyták a tábort, barátságos testvériséget fogadtak a mindig magyar érzelmü moldovabányaiaknak és megigérték, hogy esetleges szerb támadás esetén melléjük fognak állani.

Hogy Maderspach fellépése minden tekintetben a magyar ügy hasznára volt, mutatják Vukovics kir. biztos sorai is, melyeket az általános helyzetről a belügyminiszterhez irt és melyekből többek között a következőket olvashatjuk:

„A fejértemplomi eseményről, melly vidékünkön uj lelket 's uj bátorságot árasztott el, két későbbi jelentést tájékozásul közlök, — megjegyezvén, hogy az egyiknek a katonaságra vonatkozó kedvezőtlen

észrevételeit a hirlapokban nyilvánitva látni nem ohajtanám.

„A harczban személyesen résztvettek közös előadásából Maderspach kapitány jeles magaviselete fénypont gyanánt tünik ki. Én felette fájlalnám, ha e férfiu megjutalmazása rögtön nem következnék be. Ő eddig is ügyünkhezi ragaszkodása miatt szenvedett hátratételt.

Asbóth Lajos őrnagy jelentése Kohldorfról.

136 sz [1]

„Királyi biztos Ur!

„Ma reggel 4½ orakor az Almási hegyek részéről Uj-Moldován megtámadtattunk, — mennyi volt ellenségünk száma, bizonyosan nem tudjuk, de voltak több százan — kémeink jelentették már mind a két részről megtámadást, tegnap estve és egész éjjel fegyver alatt állottunk. A mint a Szerbek béjöttek, mindjárt előőreink rejtett helyen állva a Vezért, melly lóháton volt és négy szerbet lelőttek. — A szerbek erre vissza vonultak, de csak egy perczre — mindjárt megént előre nyomta őreinket,

[1] Eredetije Orsz. levéltár 1848. évi belügym. elnöki iratok. 804. sz.

ugy hogy tüzelés alatt, mig századunk, egészen 130 főből állva segitségünkre jött, éppen a város végén voltak már az első Dechargra, mellyet magam comandiroztam, olly jó találtak, hogy közülök több elesett, és ők csak hamar egy pár lövés után futottak — de nem vissza, hanem jobbrul balrul a hegyekbe, menekülve az erdőkbe — egy fél századot utánnok küldöttem, a másikkal megálottam; sachba tartott az Ó-Moldovai várt megtámadás, fél óra alatt vissza jött a ½ század jelentve, hogy valamennyi Szerb és Illir a Váradi szorosba futamodott, résszerint az erdőkbe eltünt — az elő őröket megint ki állitattam, és a századdal a város közép helyén feláltam — már is jelentést tettem a győzedelemről — 1 Szerb zászlót, 2 foglót, mind a kettő Szerb, és a kapitány lovát fogtuk el — hozzuk is magunkkal, a foglokat Oraviczára küldöttük — tőlünk 1 nehezen sebesült volt — de ott álva minden hirek azt mondották, hogy még egyszer megtámadtatunk. — Igy is volt — mert most az előőrök első lövések után, midőn, mondhatom 3 hetes ujjonczaink legnagyobb lelkesedéssel, de dühel rohantak az ellenség ellen, már láttunk nagyobb csoportokat előttünk, láttunk

jobbrul balrul a legtöbb hegyeken mindenfelé szerbeket — de mink előre, mert már tüzbe voltunk az első győzedelemtől és egész az első malomig megint visszavertük, — a Szerbek lövései mint a zápor eset reánk, mellyet mi higadtan viszonoztuk, és igy állottunk tüzbe, már három órát várván a Moldovai nemzetőrök segitségét, mellyet jóllehet erre szigoru parancsot kaptak többen, de többnyire oláhok egy se jelent meg, a 200 honvédet nem is láttam.

„De még ez talán semmit sem tett vólna, de kezdett az első három szakaszoknak a gyujtacs töltések kifogyni, mellyből mindegyikének 30 volt (két izben irtam hadügy ministernek és Temesvárra a hadi parancsnokságnak ez eránt, de nem jött több) egy uttal jelentés tétetett, hogy Babagáj és Ó Moldováról jön ellenség.

„Erre a hirre és ezen helyzetbe nem lehetet többé maradásunk, mert hátulról lehetőleg elvágva, egy ismeretlen ellenségtől elvágva, előről is legalább 4—500 tól megtámadva, parancsot adtam a Reservnek, előre menni és a többiekkel együtt magát tüzelve vissza felé huzni — az ágyu is most, szabad tért adván, tüzelt, mire az ellenség egy pár perczre visszavonult, de

kartácsok nem, csak 3 fontos golyóink lévén megint előre ment, és a hegyeken oldalunkat vette, igy lassan de mindég rendben vissza vonultam, elértük Moldovának első házait, ismét még háromszor forditottam az ágyuval arczot, és mindég az ágyuval és puuskákal tüzeltünk, egy perczben se háborittatott a rend, és igy 10 orakor minek utánna egy egész fél óráig a templomnál, közép városban századomat felállitattam, hogy az ágyuknak és lakosoknak legyen idők menekülésökre Moldovát tellyes rendben elhagytam, mint mondám kartacsunk, valamint gyutacs is 3 szakasznál már nem volt másként talán lehetett volna a megtámadást vissza verni.

„De a hátulróli ellenség fenyegetése miatt vissza vonulni köteles voltam, másként egy ember se menekült volna, ha az utunkat Szászkára el vágni sikerül neki. Minden tiszteim is a visszavonulást ismételve javasolták, — 1 szerb zászlót 2 szerb foglot, a kapitány lovát elfogtuk, a mint már mondám s mi tőlük eddig tudtunk 3 holtat, és 12 nehezebb és könnyebb sebesültet, a szerbek részéről legalább is 30—40 elesett, midőn Gárdáink, többnyire lövészek, jól czéloztak.

„Visszavonulásunk után Moldovát a hegyekből égni láttuk, hátrálásunkat egész rendben végeztük. Sebesitteinket mind elhoztuk, a Szerbek menetünket nem háborgatták.

„Az ellenségnek 3 szerb szinü zászlói voltak . . .

„Itten helybe egy órát nyukszunk, Szászkára megyünk további rendeléseket elvárandó.

„Kohldorf augustus hó 22-én 1848 három orakor délután.

Ásboth Lajos
őrnagy"

Makaj másodalispán sejtése és tanácsa.

Makaj Sándor Krassómegye másodalispánja aug. 23-ikán a következő levelet intézte Vukovits Szabbás királyi biztoshoz:

„Mentől megnyugtatóbb vala Appel vezérőrnagy urnak folyó hó 21 ről kelt tudósitása, annál szomoritóbb és aggodalmat gerjesztőbb a tegnapi napról hozzám utasitott sürgönye, melly szerént e hó 19 én hét kompon 7—800 serviánus, 27 nyerges lovakkal, 20 án pedig két kompon 200 serviánus Szvinitza véghelyi helység mellet, a

véghelyi határba nem tsak betörtek, hanem Szvinitza község lakossait 37 főből álló contingensnek kiállitására, és ezekkel csapatjoknak nevekedésére kénszeritették. Én ezekről Királyi Biztos urat sürgöny utján teendő czélszerü rendelések végett annál is inkább tudosittani kötelességemnek tartom, mivel ugy látszik: mintha egy láthatlan, de hatalmas kéz itt müködnék – mert ugyan is tekintve a betört csapatnak nagy számát, azt már nem rablóknak, hanem valóságos ellenségnek, ki e tartományt meghóditani törekszik — tekinteni kell. Békességben élvén a szomszéd fejedelemmel — 's Magyar ország részéről az ellenségeskedésre ok nem nyuitatván, és e miatt hadizenés a Szerb Fejedelem részéről nem is történvén — aggodva mondom ki: miszerint ugy tekintem ezt, — és a mint a fejértemplomi hirek is bizonyitják — és az ottani berontása — mintha egy ösméretlen, hatalmas kéz által segitségül felhivattatott volna a Szerb Fejedelem. Nem fognak a Szerbek nyugodni mind addig: mig ugy nem bánnak velök, mint Jósef császár idejekor, mikor is Orsovától végig a mi határunkon akasztófák állitattak fel és minden elfogatott Serviánus irgalom nélkül fel-

függesztetett — ezt: ha hogy a Romai Sánczok és Perlész körül jött győzelmi hirek — valók — a mit az Isten adja — mulhatatlanul tennünk kell. — Nyugtasson meg Királyi Biztos Ur bennünket, és legyen kegyes a táborból nyert tudósitások ról bennünket értesiteni.

„Lugoson Augustus 23-án reggeli 5 orakor 1848.

Makaj Sándor
másod Alispán".

Vukovics a felállitandó pandurcsapatról és az országgyülés müködéséről.

Vukovics királyi biztos aug. 24-iki jelentéséből [1] a következő sorok igen jellemzőek:

„Felette kérem, méltóztassék a hadügyministernél sürgetni, hogy az általam felküldött javaslatot egy felállitandó pandur csapatra nézve mennél hamarabb jóváhagyja. Biztositom, hogy hazánk ügyében több hasznot tenni fog, mint kelletlenül müködő német katonaságnak egy egész ezrede.

. . . . .

[1] Eredeti Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. elnöki iratok 804. szám.

„A megyékben — Krassó, Arad, Temes — kivévén a fentebb jelentett Moldovai esetet Krassóban, csend van a törvényes hatalom uralma alatt.

„Nem fogunk csüggedni még rosszabb viszonyok között sem. De fáj látni, mint fecséreltetik az idő oda fenn az országgyülésen olly declamatiokkal, mellyekkel a honnak semmi szolgálat téve nincs. Ez országgyülés öszvehivásának typusa volt: „gyorsan jertek, mert im vészben van a haza" s im 2 hólnap óta az országgyülés még ujnyi segélyt sem adott a vérző honnak. — Bocsánatot kérek e kitérésért, de égető fájdalmat nem zárhatok magamba.

„Isten e honnal! — Ma Lugosra megyek."

*

„Amit Vukovics ir, az a közhangulat kifejezése volt. Az emberek ezrei néztek riadtan a parlament felé, amely végnélküli vitákban tárgyalta a törvényjavaslatokat, — mig a határokon puskaropogás, a halálharang kongása s az ellenségtől felgyujtott falvak biborvörös lángja mutatta az ország valódi képét.

Vukovics keserüségét csak fokozhatta, hogy Blomberg ezredes gyanus viselkedése kétségtelenné tette, hogy a szerbekkel

cimborál. Egy szép napon aztán kinyilvánitotta, hogy nem megy a szerbek ellen. Ezzel a tettével megszakitotta összeköttetését a magyar parancsnokokkal, ugy hogy ennek következtében Maderspach Fejértemplomnál, Asbóth pedig Oraviczánál önálló parancsnokok lettek.

A budai szerb püspök a lugosi népgyülésről.

A junius 27-iki román népgyülés, Murgu Euthim fellépése és sikeres szereplésének hire eljutott a budai püspök füleihez is. Athanaczkovics szerb püspök egyuttal a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumban osztályfőnök is volt, a békés előhaladás és a mérséklet embere. Nem tartott a patriárka táborával, sem a bécsi udvaroncokkal, a törvényes rend embere maradt mindvégig. Aggodalom szállott fel lelkéből, amikor a lugosi határozatokat olvasta s egyházmegyéje nevében erős szavakban hangoztatta következő véleményét: [1]

„Értésemre esett, miképen g. n. e.

[1] Eredeti Magy. Orsz. Levéltárban, 1848. évi vallás- és közoktatási min. iratai 4743/99 g. n. e. számu irat.

oláh ajku nép f. é. junius 27-én Lugoson Murgu Euthym vezérlete alatt gyülekezetet tartván, abban annak rendje szerint megválasztott, Ő Felsége által kegyelmesen megerősitett s több esztendők lefolyta alatt hivatalaikban működött Zsivkovics Pantalejmon temesvári és Popovics István verseczi g. n. e. püspököket hivatalaiktól el mozdittatni s helyükbe más püspöki helyetteseket rendelni határozta. Minthogy pedig az ebbeli törvénytelen eljárás és határozat az emlitett püspökségekben létező szerb és oláh ajku lelkészek és községek kedélyeit egyáltalján fölingerlette: ennélfogva a jelen idő zavaros körülményeiben veszélyes következmények elkerülése tekintetéből tisztelt Miniszter Urhoz azon kéréssel járulok, miszerint kegyeskedne fenemlitett Lugoson tartott gyülekezetnek törvényellenes határozatát megsemmisiteni, s temesvári s verseczi püspöki megyékben létező g. n. e. lelkészeket és hiveket kegyes rendelete által oda utasittatni, hogy emlitett rendes püspöküket olyanoknak ismerni, s nekik engedelmeskedni tartozzanak, ellenben pedig az érintett lugosi gyülekezetben törvénytelenül (a g. n. e. egyháznak szelleme ellen, mely azt rendeli,

hogy a püspök választása, elitélése és elmozditása a világiak minden befolyása nélkül egyedül egyházgyülekezetileg, azaz püspökök által történjék) megválasztott püspöki helyettesektől netalán e minőségben működendőktől az engedelmességet tagadják meg . . .

„Budán aug. 26.—szept. 5. 1848 ban.

Athanaczkovics Plato
budai pp.“

Nem jutott azonban a budai püspök beadványa oly sikerhez, amilyent megérdemelt. A délvidéken kettészakadt már a lakósság, a kormánykörökben pedig az a felfogás kerekedett felül, hogy aki a lázitók közé tartozik, az bünhődjön. A kormánykörök nem érintkeztek Athanaczkovics kivételével egyik görög keleti püspökkel sem, azok nem kerestek a magyar kormánnyal semmiféle érintkezést, ugy hogy a végső lépés is bekövetkezett, mindegyiknek birtokát a kormány zár alá helyeztette.

Jelentések Uj-Moldova pusztulásáról. — Még egy pár szó a szerb betörésről.

Asbóthnak a váradi szorosnál elért sikere felvillanyozólag hatott az embereire.

Sikerült az ellenség folytonos lövöldözése közepette Szászkabányára visszavonulnia, ahonnan az alábbi jelentést küldötte Vukovics kir. biztoshoz:[1]

143. sz.

„Királyi biztos ur!

„Tegnap érkezet — Moldovának megmentésére késő — 2 század, 290 fő — kassai honvéd zászlóalljtól — Szászkára 5 nap éjjel nappal uton, egy nyug éjjt kivántak a kapitányok.

„Ma tehát megint le megyünk Uj Moldovára, menteni a mit még lehet. Onnét Ó Moldovára szándékozom, és a fejértemplomiaknak irtam, ha lehet rukkoljanak ők lefelé, én felfelé, talán sikerülend a Szerbeket kitisztitani.

„Uj Moldovát a Szerbek le égették, a lakosok mind koldusok, a királyi épületeket is mind lángá és hamuvá tették.

„Szászkabánya, aug. 24 én 1848.

Ásbóth
őrnagy."

[1] Eredeti Magy. Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. elnöki iratok 804. szám.

A királyi biztos pedig 3 nappal később igy számolt be az eseményekről:[1]

„Belügyminister Ur!

„A rabló Szerviánusok, miután e hó 21 én Moldovabányának egy részét gyujtották fel, 23 án felgyujtották a hátra maradt házakat is. A szászkabányára érkezett két század honvéd 24 én készült oda lemenni Ásbóth őrnagy alatti nemzetőrség segélyével. E rabló csoportnak tökéletes kiüzése nem volna nagy dolog, ha a Verseczen parancsoló Blomberg ezredes, miután a rendelkezése alatt levő erő a 9 ik honvéd zászlóalj által elegendően szaporitva van, egy általános megtámadást intézne a portyázó rabló csapatok ellen.

„Moldován elégtek a kincstári épületeket is, azonban a pénztárak és ércz készletek megmentettek.

„Ezen gyujtások, pusztitások a szélső helyeken mind addig fognak tantani még katona főnökeink daczára folyvásti felszólitásoknak mindenütt a védelmi helyzetben megmaradandanak. Mert ha azonnal a táborok meg nem támadhatók is, a szétkoszáló csordák, s ezek okoznak legtöbb

[1] Eredeti Magy. Orsz. Levéltár. 1848. évi belügymin. elnöki iratok 804. szám.

kárt, megsemmisitlethetnének, ha erély jellemezné a hadvezetést."

A karánsebesi határőrezred területén történtekről beszámolt Body Antal esperes is, aki ugyszólván minden pillanatát hivei védelmezésére s Gerlics alezredes aknamunkájának ellensulyozására áldozta. Az ő jelentése igy hangzik:[1]

(A levél gróf Kun Kocsárd hunyadmegyei főispánhoz volt intézve).

„Tlsztelt Gróf, Főispán Ur!

„Pálfy Domokos és Csulay Lajos Urak Hunyad vármegye által megbizva lévén az iránt: hogy a rabló s már vidékünkbe is berontott szerb csapatok által az oláh-bánsági ezredet, s közvetve édes hazánkat fenyegető vészes körülményekről okadatos tudományt szerezzenek, bennem bizodalmat helyezvén teljesen biztositottak: hogy Tisztelt Főispán Ur, mint ezredünkkel határos megye fő kormányzója kegyesen veendi, ha e tárgyat illető eseményekről alapos, s ha a szükség igénylené röktöni jelentést teszek, e mélyen tisztelt bizodalom folytán, de h>zafiui kötelességem hü

[1] Eredeti Magy. Orsz. Levéltár. Br. Vay iratok 897. szám.

fogalmánál fogva is bátorkodom Tisztelt Főispán Urat a következőkről értesiteni:

„Jelenleg az oláh bánsági ezredben szerb rablók nincsenek, mert a 80 főből álló szerb csoport, melly Aug. 14-én Almás völgyébe berontván az ottani népségben rokonszenvet lelt, megértvén a fegyveres sereg közeledését, visszavonult, eloszlott, s valószinüleg az illyr bánsági ezredben pusztitó rablókhoz csatlakozott. Gerlich Alezredes négy fegyveres századdal s több száz önkéntes oláhokkal a helyszinére megérkezvén a rablókat már ott nem találta, hanem a rokonszenvet mutató bünös határőrök felett példás büntetést tartván azokat, eddig számszerint 43-at a karánsebesi börtönbe küldötte, — találtatott ezeknél 2 szerb zászló is, a harmadikat elsikkasztották. Orsovát, a dunántuli legnevezetesebb városát ezredünknek a tuldunai szerbek naponként fenyegetik. Eiszler őrnagy erélyes katona ugyan, de e fő pont biztositására elegendő fegyverrel nincs ellátva. Nagyobb baj van az illyrbánsági, velünk határos ezredben, itt az őrvonal már több hetek óta felbontatván, a dunaszéli helyek pusztitásoknak vannak kitéve; aug. 22 én Uj Moldovát 600 rabló szerb megtámadván, ezt a

300 lakossal birt bánya helyet felgyujtották s a szó teljes értelmében por és hamuvá tették, de elérte — hála a Mindenhatónak — az érdemlett büntetés, mert a kassai nemzetőrök időközben megérkezvén, a rablóknak nagy részét Babajajnál lelőtték, a többit pedig a dunába ugratták. Ezredünk biztos fegyveres erőt igényel, a bánsági főkormányzó mind eddig segitséget nem adott, kétségben esésünkben az orláthi 1 sö oláh ezredhez folyamodtunk, adná az Isten, lenne jó eredménye . . .

„Hazafiui üdvözlettel

„Karánsebes Aug. 27 én 1848

buzgó tisztelője

„Bódy Antal

alesperes plebános."

Jakabffy alispán a Lagerdorfnál és Fehértemplomban történtekről.

Temes- és Krassómegye határán feküdt Lagerdorf, későbbi néven Sztrázsa. Az ottani szerencsétlenül végződött összetüzés következményeivel két levél is foglalkozik. Az egyiket Jakabffy alispán irta, a másikat Krassó vármegye közönsége.

Az alispán levele igy hangzik :[1]

900. sz.

„Tisztelt főispán Ur !

„A Lagerdorfi verekedésről báró Brukenthall Mihálytól, a fegyveres őrsereg parancsnokától a másolat ide tsatolva jelentést kapván, azt önnek főispán Ur átküldöm ugyan, de azért még ezeket közlendőknek tartottam :

„Embereink közül nyolczan elfogattak, ezek közül pedig már négyen vissza is bocsájtattak, én szükségesnek tartám ezek kihalgatását, vallomásaikat, ugy mint azokat tették, ime átküldöm, de átküldöm egyszersmind az ut levelet is, mellyel a szabadon bocsájtott foglyok a rablók által elláttattak.

„A megye határa Szuboticzától Szászkáig most őrség nélkül van, mert három század jelenleg Oraviczán, egy pedig Kakován tanyáz, de ezek azon ismételt parancsnak, hogy a határa kimennyenek, engedelmeskedni nem akarnak, minden parancsot morogva fogadnak, és a haza menési szándékukat nyilványitják.

„A Lagerdorfi eseményeknek sokkal

1 Eredeti Magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügym. elnöki iratok 896. szám.

fontosabbak következései mint első pillanatra látszik, ugyan is véd őrseregünk eddig tekintélyes erőnek tartatott az ellenség által, és maga védőseregünk is bizott ön magában, s azt hitte, hogy tsak akarnia kell, és megsemmisitheti az ellenséget, ma mindkét tekintet le van rombolva, az ellenség tudja, hogy véd őrseregünk neki nem gát, véd őrseregünk pedig érzi, hogy hivatásának megfelelni nem képes, minek ismét igen természetes következése az, hogy előbbi helyét elfoglalni nem bátorkodik, sőt a tisztek még tsak arra sem birhatják az Oraviczán tanyázó századot, hogy Rakosdian vegyen állomást, — illy körülmények között kérem Főispán Urat, hogy megfontolva azt, vallyon illy sereget itt tartani és reá költeni érdemes-é ? határozott rendeleteit kiadni méltoztassék — meg kell itt emlitenem, hogy a Moldován, Kohldorfon és Szászkán állomásozó századok, mellyek a Lagerdorfi eseményekben részt nem vettek, most is helyeiken állanak.

„Fehértemplomot aug. 19 regvel 3—4 óra között a rablók nagy erővel megtámadták, a városban levő rácz lakosok velök egyetértettek és közre munkáltak, és valóban lesujtók voltak a hirek, miket a fehértemplomi menekvők ide hoztak, lesujtók és aggasztók voltak az érkezett hirek elanynira, hogy hiteles tudósitások szerint bánya Oraviczáról sokan bátorságosabb vidékre menekültek.

„Kedden, azaz aug. 22-én magam személyesen Fehértemplomba rándultam ki, hol is rémitő állapotban találtam a várost, a Nemesek miután az helybéli ráczok irtoztató módon őket kipusztitani akarták volna ellenek szegülvén 110 nél többet a hol találták öszve lőtték — és igy az egész várost a helybéli ráczoktól kitisztitották — ház mintegy 30 éget el — mellyek leginkább a város szélén vagynak és kisebb értékűek — a nép majd mind kivándorlott.

„Ugyan azon nap a szerb rabló csoport Uj Moldovát megtámadta és jollehet Asboth Lajos őrnagy igen tsekély számu oraviczai bánya igazgatóság által felállitott önkéntesek által a várost védeni óhajtotta és jollehet a szerbek kapitányát, és többeket lelőttek, és elfogtak, mégis mivel a mienkek mind igen tsekély számmal lévők vissza vonulni kéntelenitettek, és igy a szerbek a várost elfoglalván, majd egészen láng martalékává lett — a mieinkből elestek 5-ön és többen megsebesittettek, a szerbek

részéről mennyi eset el nem tudodik — más nap Oraviczára érkezett a kassai honvéd seregből két század, mellyek azonnal Moldovára utasitattak — mi történt ezután, miután én Lugosra indultam, én itten még semmi tudósitást nem kaptam — semmi bizonyost nem irhatok."

*

Lássuk most, mit mond a megye felirata:[1]

1277—1848

„Minister Ur!

„A Lagerdorf alatti ütközetnek következményébeni szerenetsétlen volta, illetőleg határőreinknek onnani megfutamodása azon általános, és már határozatilag is kimondott meggyőződést idézé mindenkinek keblében elő, miszerint megyénk népét czélszerüen, és sikert reménlőleg határaink megőrzésére alkalmazni nem lehet.

„És habár kifejezhetlenül kellemetlen hatást gyakorla e saját tapasztalásunkon alapuló meggyőződés mindnyájunkra nézve; azonban most, midőn édes hazánk láthatára fölött a vészterhes fellegek mindinkább

[1] Eredeti Magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügymin. iratok Országlati osztály 10 kutfő 244. sz. irat.

összetornyosulnak — tétlenül habozni, csüggedni szabad nemzethez nem illő férfiatlanság, hazafiatlanság volna.

„A hon, a megye iránti legszentebb kötelességünk érzetében tehát, határaink megőrzésének egészen más nemü pótló módjairól kellvén gondoskodnunk, e czélt ugy hisszük legbiztosabban elérhetendőnek, ha ez érdemben müködött választmányunk, általunk is helyesebb véleménye szerint 400 edzett, bátor és elszánt egyénből álló önkéntes sereget teremtendünk elő.

„Kétségbe vonhatlan tételkép állván az, miszerint egy illy sereg a hartz mezején sokkal többet képes kivinni, mint pár ezer kényszeritett egyén, — s e czélszerübbsége mellett, még tetemesen kevesebb költséget is igényel — végre lehetlen szem elül téveszteni azon aggasztó körülményt is, miszerint a lakosság eme kényszerü kiállitási intézkedés irányában nyilt ellenszenvvel viseltetvén, csak is a hatósági parantsnak engedelmeskedni kénytelenitve, teljesiti ebbeli rá rovott kötelességét.

„Midőn tehát az általunk minden részleteiben helyeselt, és elfogadott választmányi javallatot, és költség kivetést fölterjesztenők, kérjük Önt Minister Ur, hogy ilyetén és helybeli, általunk jol ismert körülményeink

között minden esetre czélszerübb intézkedéseinket tulajdonkép annak foganatosithatását helyben hagyni, illetőleg a most is, és folytonosan kirendelni szokott 3000 főnyi kényszeritett határőrnek, 400 önkénytesseli föl cserélését megengedni méltóztassék.

„Financzialis erőnk gyöngeségének érzetében kénytelenitteténk f. évi aug. 17-ről 1242 sz. a. Pénzügyi Miniszter Urat 15.000 pfrtnak ide vonatkozó szükségeink fedezéséül szolgálandónak — kiismerésére fölkérni, bizton reménylve, miszerint nyomaszló helyezetünkből lehető szerentsés kibontakozásra czélzó eme kérelmünk meghalgattatni s teljesittetni fog.

Tudositani van szerentsénk végre Minister Urat, miszerint, miután a kitüzött czélt toborzás utján véljük elérhetni, a fenálló rendeletek értelmében hadügy minister urat, a mai napról szinte megkértük: hogy a toborzási engedelmet megadni méltóztassék.

„A költségek fedezését illetőleg, az ide vonatkozó s választmányilag kidolgozott részletek érdemleges elhatározását Minister Urnak engedelme leérkezésének idejére halasztottuk.

„Kelt az 1848. évi Sept. 1-én Lugoson tartott bizottmányi gyülésből.

Krassó Megye közönsége".

Kossuth javaslata a magyarok idetelepitése tárgyában.

Az országos politika férfiai nem voltak tétlenek a forró nyár hónapjai alatt. Egymás után vitattak meg olyan kérdéseket, amelyek szoros kapcsolatban állottak a délvidéki vármegyék népének a jövőjével, amelyek változást akartak létrehozni a mult hagyományaival és megcsontosodott szokásaival szemben. A nagyobb jelentőségü ügyek sorából először azt a törvényjavaslatot kell megismernünk, amelyet Kossuth Lajos terjesztett elő a képviselőház 1848 julius 26-iki ülésén, amelynek a tárgya „a kincstári javakon eszközlendő magyar telepitésekről" volt. Hogy tisztában legyünk a magyar kormány felfogásával, hallgassuk meg, mit mondott akkor Kossuth:[1] „Engedelmet akarok kérni a Háztól rövid törvényjavaslat bemutatására, melynek tárgya a következő: Óhajtanám, hogy a Ház még mielőtt az erdélyi közigazgatás részleteinek elintézésébe bocsátkozik, azon értekezések nyomán, melyeknél az utolsó erdélyi országgyülés által kiküldött választmánynak közbejötte is szükséges, jeleit adná annak, miképen az ország partialis

[1] Közlöny 1848. évf. 49. sz.

dolgokban is kiván azon országnak lakósaira nézve, mely addig Erdélynek nevezetett, figyelemmel lenni. Másodszor, előttem forog azon nézet, miképen az aldunai és tiszai részeken, ha visszatekintünk a históriára, már negyedizben fordul elő most az, hogy a magyar nemzet, mely minden jogait minden emberrel megosztotta, saját létéléért kénytelen küzdeni a háládatlansággal. Nekünk Magyarországot ilyen esetek visszafordulhatása ellen biztositani kell, és ez olyan magas tekintet, melynél az apró fillérezésekre tekinteni nem kell. S némi anyagi nyereség kevesebbet nyom, mint ezen magas politikai tekintet. Tehát kérni akarom a Házat, miszerint a nélkül, hogy sok aprólékos részletekbe bocsátkoznánk, a pénzügyminister hatalmazza fel arra, hogy azon vidékeken a kincstári javakra magyar telepitvényeseket tehessen, (általános helyeslés) és hogy ezen telepitvényeknél a magyar vidékek közt leginkább tulnépesitett székelységre terjessze ki figyelmét (Helyeslés).

„Csak azért, hogy nyomatás és a Ház által meghatározandó napon tárgyalás alá mehessen a dolog, bátor vagyok felolvasni a rövid törvényjavaslatot, ha megengedni méltóztatnak (Helyeslés).

(olvassa):[1] „Miután az ország aldunai és tiszai részein kiütött lázadás több históriai előzmények után ujólag bebizonyitotta, hogy az ország nyugalma s biztossága azon vidéken a magyar lakosság erősitését szükségessé teszi: addig is, mig a törvényhozás e részben bővebben intézkednék, következők rendeltetnek:

„1. §. Az ország pénzügyministere felhatalmaztatik, hogy különösen Bács, Torontál és Krassó megyékben, a kincstári javakra, s bármi jogszerü czimmel a koronára szállandó birtokokra nagyobbszerü magyar telepitéseket vegyen eszközlésbe.

„2. §. A pénzügyminister meghagyatik, hogy ezen telepitéseknél a székelyekre, mint legnépesebb magyar vidékre, különös figyelemmel legyen, s közülök azoknak, kik erre hajlandóknak mutatkozandnak, ezen telepités által sorsuk javitására alkalmat szolgáltasson; ha pedig a telepedni akarók közt ollyanok akadnának, kik a haza szolgálatában magokat a harczmezőn kitünteték, ezekre minden mások felett a feltételek megállapitásában is figyelmezni tartozzék.

[1] Birtokomban levő, eredeti 1848. képviselőházi nyomtatvány után.

„3. §. A telepitésnél vezérelvül szolgáland, hogy egy egy telepedőnek oly kiterjedésü földbirtoknál kevesebb ne nyujtassék, mint mennyinek miveléséből egy szorgalmas család ugy élelmét, mint önállását biztosithatja, s hogy a telepités oly tömegekben s oly egymássali kapcsolatban eszközöltessék, miszerint ugy nemzetiségök örök fentartása minden beolvadástól meg óva, mint az ország nyugalma azon vidékek rendszerető polgáraival egyesülten, minden berohanások s a mostanihoz hasonló lázadások ellen biztositva legyen.

„4. §. A pénzügyminister felhatalmaztatik ezen telepitéseknél hat évi adómentességen, s a kevesebbé vagyonos telepedők mérsékelt segedelmezésén felül, olly méltányos feltételek alapján egyezkedni, melyek a telepedőknek a birtok tulajdoni jogának és szabadságának megszerezhetését is ne csak biztositsák, hanem lehetőségig könnyitsék is. A telepekhez imaházakról s lelkészek és néptanitók ellátásáról pedig a közállomány költségén gondoskodandik.“ (Általános helyeslés.)

Mindenki ugy érezte, hogy ez a terv meg fogja oldani a válságos helyzetet, a székelyek letelepitése meg fogja akadályozni a jövőben a nem magyarajku délvidékiek államellenes izgatásait.

Pár nap mulva már tárgyalás alá is vette a Ház Kossuth törvényjavaslatát.

A julius 31-iki képviselőházi ülés szónokainak egy része [1] azonban nemcsak Krassó stb. megye elhagyatott vidékére és nemcsak székelyeket akart letelepiteni, hanem a felvidék nyomoruságos helyzetben levő lakóira is ráirányitotta a figyelmet. Már Madarász József meg akarta állitani a kérdés ilyetén elhajlását. Rámutatott arra, hogy a javaslat azért nyujtatott be, „mert a nemzetiség veszélyeztetve van, azért tesz a nemzet magyar telepitéseket azon a vidéken“, de a felvidéki képviselők azután is előálltak parciális szempontjaikkal.

Kossuth megnyilatkozása a román népről telepitési javaslata tárgyalása alkalmából.

Kossuth emlitett telepitési javaslatának képviselőházi tárgyalása alkalmával maga is szót emelt, amidőn Dragos János belényesi képv selő román fajának visszaazoritásáról panaszkodott. Ekkor Kossuth való-

[1] A felszólalásokat közölte a „Közlöny“ 1848. évf. 54. számában.

ban nagyjelentőségü nyilatkozatot tett, amely Krassó vármegye lakóiban is mély benyomást keltett. A pénzügyminiszter a többek között a következőket mondotta:

„Kötelességemnek tartom azon meggyőződésemet kimondani, hogy Magyarországnak nem magyarajku népei között különösen a román faj az, melynek a magyar irányában és a magyarnak az ő irányában a legigazabb és legtermészetesebb rokonszenvü összeköttetését magában a helyzetben és viszonyokban látom gyökerezettnek lenni. Én azt hiszem, hazánknak egyik sulyos büne az, hogy nem volt már régen elegendő figyelemmel azon természetes szimpátiára, melyre a magyar ajku és a román ajku nép egymás iránt hivatva van, állásuk, viszonyuk és jövendőjük által. Én tehát ezen kijelentéssel annyit akartam csak kinyilatkoztatni, hogy a tapasztalás szerint, ha lakik a magyar földön háládatlan faj, mely ellenünk irtó háborura kél, s melyet ennélfogva ellenségnek kell, hogy tekintsünk és vele ellenségileg bánnunk: ugy viszont az oláhajku népet én a magyar ajku népek barátjának tekintem és azt kivánom, hogy a magyar ajku nép is a román ajku nép iránt mint egy hazának kö-

zös magyar polgárai iránt a legtisztább testvéri szeretettel és igazságos indulattal viseltessék.“ (Éljenzés).

Ugyancsak nagy érdeklődést keltettek a vármegye területén a képviselőház augusztus 26 i ülésén elhangzottak, amire alkalmat szintén Dragos János felszólalása adott, akinek Szemere Bertalan belügyminiszter a következőképpen válaszolt:

„Megvallom, irigylem Önöktől, hogy az oláh népnek bizodalmát birják, irigylem, hogy birják az eszközöket ezen bizodalmat megszerezni és megtartani. S miért irigylem? azért, mert Önökre szép hivatás várakozik: várakozik azon hivatás, miszerint Önöktől függ ezen népet ujjá teremteni, ugy szólva uj emberré tenni. Mert Önöktől függ a nép jótévőinek, megváltóinak lenni. Önöktől függ továbbá, hogy azon népet vezéreljék azon szabadság ösvényére, mely a népet egyedül boldogitja. Hazánknak és az álladalomnak pedig nagy szolgálatot tesznek, ha mikor a nép szabaddá lett, benne egyszersmind a testvériség érzetét fogják felébreszteni. (Helyeslés.) Magyarázzák meg tehát a népnek azt, hogy az absolut kormánynak büneit a nemzeti kormány — mi és utódaink — kivánjuk jóvá

tenni. Magyarázzák meg, hogy kik Magyarország határain belül laknak azokat mi polgártársainknak, testvéreinknek tartjuk vallás és nyelv különbség nélkül; mi nem szerzünk jogot, melyet velük meg ne osztanánk, nem szerzünk boldogságot, melyet velük közössé ne tennénk, (általános helyeslés), sőt mi azon oláhokat is, kik Magyarország határain kivül laknak, testvéreinknek és természetes szövetségesünknek tartjuk. (Helyeslés.) Ezt szükségesnek látom kimondani azért, mert ugy látszik, hogy az isteni gondviselés e két népet azért tette szomszéddá, hogy egymást támogassák... E kettő kölcsönös frigyre van utasitva. Azon különbség, mely a magyart az oláhtól elválasztja — a nyelv — kicsiség: összeköti őket a szabadság, s tudjuk, hogy a testvériségnél, ha ugyan ennek a nemzetiség volna föltétele, a barátság gyakran tanácsosabb, erősebb (Tetszés). Nekünk egyesülnünk kell egymással, egymás mellett — egymástól azonban függetlenül — igy a német és szláv elemtől épségben maradunk, meghasonulva pedig a szláv vagy német elem áldozativá kell lennünk. (Tetszés).

„Minden esetre azt hiszem, a magyar elem a maga missiojat betöltötte, midőn

kivivta a szabadságot, s azt megosztotta minden néppel, mely Magyarország határai közt lakik. Most nem cselekszik egyebet, mint felhivja a többi népfajokat ezen szabadság biztositására, melyet kivivott, felhivja különösen az oláh fajt, mely eddig e tekintetben semmit sem tett. Másrészről Önöknek szép feladatuk van, az ország határain belül azon népet, mely szabaddá lett, a testvériségre felébreszteni és abban megerősiteni, megtartani, mert ha a szolgaságban testvérek voltunk, a szabadságban még inkább azok lehetünk (Helyeslés.) Ez az ország határain belül. — Az ország határain kivül pedig Önök lehetnek eszközei, kapcsai azon szövetségnek, melynek bennünket Oláhországgal össze kell füzni, mert ez által biztositjuk függetlenségünket, alkotmányunkat, érdekeinket, sőt nemzetiségünket. Én legalább azon erős meggyőződésben vagyok, hogy ezen két népnek az Isten nem adott más hivatást, mint hogy egyesüljön, egyesüljön azért, hogy alkotmányát, függetlenségét, nemzetiségét, önállóságát megtarthassa; mert ha a magyar és oláh nép ezen hivatását nem fogta fel, melyre a gondviselésnek isteni ujja által vezéreltetik mind egyik, mind másik nemzet: lételinek

és virágzó fenmaradásának eszközeitől fosztotta meg magát.“ (Helyeslés).

Ugy Dragos, mint Pap Zsigmond, Murgu és Szerb Tivadar elismerték a román képviselők kötelességét, de ugyanakkor rámutattak arra is, hogy nem elég a törvényeket meghozni, azt végre is kell hajtani, „meg fog győződni a belügyminister ur, hogy teszünk[1] . . . Az bizonyos, hogy az oláhok között lehetnek bujtogatók, de vannak a magyarok között is elég zavargók. És azért, hogy a magyarok között néhány zavargó van, nem lehet az egész magyar nemzetet az oláh nemzet irányában kárhoztatni, valamint megforditva. Egyébiránt én azt nyiltan kijelentem, hogy valamint eddig teljes lelkemből s erőmből oda igyekeztem — és ahol laktam, sikere is volt igyekezetemnek — hogy az oláhság és magyarság között a legjobb harmonia fentartassék; ugy kijelentem, hogy eddig itt a Házban sem tartoztam azok közé, kik a Schwarzgelb mellett szavaztak.“

[1] Szerb Tivadar szavai (közlöny 80. szám).

Murgu felszólalása a képviselőházban.

Az augusztus 26-iki vita felszólaltjai közül bennünket leginkább Murgu érdekelhet, aki a következőket mondotta:

„Eddig keveset voltam alkalmatlan a Háznak, most az előbbi felszólalások kényszeritenek rá. Az alföld egyik vidékének vagyok a képviselője, nem hallgathatom el, ami engem illet (Halljuk!)

„Azt hallom mindenfelől, hogy hazánk veszedelemben van. Ezt tudom, valamint azt is, hogy avégett hivattunk össze, hogy veszedelemben levő hazánkat mentsük meg. Az eddigi tanácskozásnak eredménye — mennyire beláthatom — csak az, hogy eddig csak anyagi erőről gondoskodtunk, mit a pénzügyminister urnak előadására — melyben hazánk veszedelmét élénken rajzolá — e ház felajánlani szükségesnek látta, s e tekintetben megszavaztatott a 200.000 katona.

„Ez igen szép intézmény, kivált külföldi hatalommal szemben, ily lépés képes egy kis tekintélyt szerezni; de valjon, midőn a veszedelem nincsen távol, hanem már jelen van, ezen felállitandó haderőnek tüstén hasznát vehetjük-e? azt vélem: nem. Én katona nem vagyok, de annyit mégis

tudok : hogy egyszerre ily roppant haderőt lábra állitani nem csekély dolog, ide nemcsak költség, hanem gyakorlat is kell. A költségeket adja Isten, hogy megkaphassuk, de ám legyen meg a költség s legyen kiállitva a katonaság : vajjon olyan lesz-e, mellyel sikeresen csatázni lehet ? A katonaságnak ereje abban áll, hogy katonai szellem legyen benne, ez pedig csak gyakorlat s idő által eszközöltethetik. A felállitandó katonának tehát tüstént hasznát nem vehetjük, a veszedelem pedig már jelen van.

„Én látom, hogy itt mozgalmak, pedig nem véletlen, hanem olyan mozgalmak vannak, melyek előre kigondolt terveken épülnek, ezek politikai lépések, melyeket nemcsak anyagi erő, hanem viszont ellenkező politikai lépések által kellene visszalöknünk.

„Erről eddig szó nem volt, bátor leszek tehát e részben néhány szót ejteni. (Halljuk !)

„Azon erőt, melyet megszavaztunk, használhatjuk, az csak anyagi erő a lázadók ellen, kik fegyverben vannak ; de ezen politikai mozgalmaknak egy kimerithetetlen politikai kutforrása van, s erre kell figyelmeznünk ; mert he ezen kutforrást el nem fojtjuk valamikép, a bajnak vége nem lesz, s lehet a lázadókat elszéleszteni, de ha a kutforrás el nem enyésztetik, csakugyan ujra fog születni a baj.

„Horvátországot tekintve -- ha átnézem azon országot — látom, hogy annak oly politikai állása nincsen, hogy hazánkhoz fogható legyen, s utoljára át fogja látni a lázitó vagy lázongó sereg, mely az ártatlan népet tévutra vezeti, hogy csakugyan tévuton van, s magába fog szállani. Nekünk nagyobb aggodalmaink vannak az alföldön, Sokkal fontosabbak az illyr mozgalmak, mintsem vélnők, mert azok rokonszenvet ébresztenek nemzetiség és vallás tekintetében. Ezen rokonszenvben lappang a bajnak kimerithetlen kutforrása.

„Ezen déli-illyr mozgalmak veszedelmesek és pedig — mint mondám — azért, mert rokonszenvre találnak, s kérdem : hól ? az alföldön ; s mire céloznak, hol van azon pont, azon politikai kulcs, melyet elfoglalni s mely szerint az alföldnek belsejébe dulni akarnak ? Ez a bánság — hol a román nép van. Már volt erről szó, látjuk, hogy azon politikai ügynökök, kiknek szivükön volt ezen mozgalmakat gerjeszteni,

ezen tartományra már régen fordították figyelmüket. Már régen tudjuk, miszerint azon tartományban aféle emberek vannak, kik velök tartanak. Nem akarok szólani azokról, miket a kamara tett, kiknek adta el a földeket, melyeket föltétlenül eladni talán joga sem lehetett; mert tudva van, miszerint azon tartomány régi időben egyházi hierarchiájára nézve független volt. E függetlenségét nem vesztette el, hanem ab ban csak gátolva van, s kérdem: mi által? talán törvény által? nem, hanem csak visszaélés, csak bitorlás által. Látjuk, miszerint idegenek, lázongók erőszakoskodnak rajtuk. Látjuk, mikép a román nép ezektől semmikép nem tud menekedni. S ki uralkodik a román népen a hierarchia által? Egy idegen, nem idevaló rác vagy szerb hierarchia . . . mely veszedelmes hierarchiára én a háznak figyelmét felszólitani kénytelen vagyok.

„Már akkor, midőn a magyar nemzet az európai szabadságot magáévá tevén, azt a többi s igy a román nemzetre is kiterjeszteni iparkodott, láttuk, hogy ellenkezést s reactiót szült, mi bennem aggodalmat támasztott, attól tartván, miszerint népemnek hüsége politikai kisértésbe esik. Lát-

tam a mozgalmakat s tudósitásokat vettem, hogy azon nép hüségében tántorogni kezd épen azért, mert — mint a minister ur mondá: kötelességünkben áll az országnak szabadságát s intézeteit pártolni s megvédni, — kötelességemnek tartottam — menynyire rajtam állott — ezen mozgalmaknak véget vetni. És lemenvén láttam, hogy ott mozgalmak vannak, s értekeztem a néppel; de rövid lévén az idő, s látván e mellett, hogy a szerbek, kik a bánsági tartományt szerb tartománynak proklamálták, az országot fegyveres kézzel támadták meg, szükségesnek tartottam a kormány engedelmével egy általános tartományi népgyülést tartani, melynek feladata volt ezen bánsági tartományt, s ez által az egész alföldet megmenteni azon veszedelmes mozgalmaktól, másodszor, hogy a román nemzet a magyar nemzettel szorosabb kapcsolatba lépjen; holott ezen kapocs felől az ottani népnek eddig még historiai tudása sem volt. S azért mivel azon két nemzet — mint a minister ur emlité — a napkeleti tartományokban érdeke által egybe van kapcsolva, s az egyiknek enyészete a másiknak is végét szükségkép maga után vonja. Csak ezen két nép kezet fogva tarthatja fenn az

alkotmányos szabadságot, s épen ezért a nép összegyült, azon tartománynak minden részéből — melyet veszedelem fenyeget. Én a népet felvilágositottam aziránt, hogy az európai népek a polgári szabadságot magukévá tették s ezen szabadságot a magyar nemzet is magáévá tevén, azt a románokra is kiterjeszté, hanem hogy a reakcio miatt ezen szándéka nem sikerülhetett s arra szólitám fel, hogy a reakcio irányában ellendemonstratioval lépjen fel. Ez akkor könnyü volt, mert tréfának néztem az akkori mozgalmakat, felszólitám a népet, hogy érdekében áll a magyar nemzettel kezet fogni és mellette harcolni. Az egész nép elhatározta magát fegyverre lépni, és ha akkor mindjárt ellendemonstracióra lépett volna a nép, vége lett volna a mozgalmaknak. Én, ki a népgyülésnek választott elnöke voltam, nem mulasztottam el jelentésemet megtenni a ministeriumnak, kérvén, miszerint szabad legyen ezen ellendemonstratióra lépni; azonban sajnosan kell emliteni, hogy ezen jelentésem — mi okból, nem tudom — viszhangra nem talált, s arra eddig választ nem kaptam. Azóta látván a lázongók, hogy nem történik semmi, neki bátorodtak, s meg kisérteni

akarták az oláh nemzetet, s őket egyesülésre a magyarok ellen felszóliták. Igaz, hogy ezen felszólitások nem találtak egészen viszhangra, de károk mégis estek, melyek nélkül ellehetünk volna.

„Az oláh népgyülésben egyszersmind arról volt szó, miszerint nemcsak az anyagi erőnek visszalökése iránt kell gondoskodnunk, hanem hogy azon politikai kutforrások — melyeknek bedugása nélkül béke nem lehet — szüntettessenek meg. Ennek következtében a népnek egész figyelmét magára vonta a rác hierarchia, melynek parancsoló hatalma van az egész román nem egyesült nemzetre.

„Nem kell emlitenem, — hisz tudva van — miszerint ezen hierarchiának feje a metropolita. Ez főlázitó és izgató volt. Már ha ezen hierarchiának parancsolója ilyen ember, kérdem, mit lehet várni a többitől. Ez volt a következménye annak, hogy a bánságban már rég idő óta nem léteznek rendes és törvényes püspökök, hanem rác vladikák, idegen, törvénytelen bitorlók, kiknek hivatásuk volt a román nemzetet panszláv érdekekbe avatni. Eféle vladikák püspökök helyett lévén, nem csoda, hogy mindenféle izgató proklamációk hozattak a

népgyülés elébe, melyek által felhivatik a román nemzet velöktartásra, s igérnek neki vajdát s mindenféle szabadságot, csak hogy velök kezet fogjanak a magyarok ellen. Ebből mozgalmak keletkeztek, mert nagy hatást tesz a népben püspökének körlevele.

„Látván tehát, hogy itt fekszik a mozgalmaknak kimerithetlen kutforrása, a népnek figyelme ide forditatott, s az lőn kivánsága, hogy ezen kutforrást irtsuk ki, és a nép kimondá: miszerint ezen lázongó törvénytelen vladikák félretétetvén, törvényes püspököket nyerjenek, mert az egyházi törvények szerint csak az a törvényes püspök, kit az egyházi zsinat azzá választott. A vladikák nem választattak, hanem a népnek nyakára tolattak szemtelen erőszak által. A nép tehát kivánta, hogy ezek félretétessenek, mert ha ez nem történik, jót nem lehet állani, hogy 24 óra alatt nem fog-e revolutio kiütni. Azt mondtam tehát, hogy a ministériumot szólitsuk fel, általa a dolgot végrehajtassuk — mire a nép azt felelte: hogy az adatok és viszonyokból, melyek eddig voltak, ezen vladikákról tudjuk, hogy veszedelmesek, jelesen a mostani zavaros időben annyira, miszerint ha azok még 24 óráig ott léteznek, jót nem állanak,

hogy nem lesz-e revolutio az egész tartományban. A népnek határozata volt tehát, hogy a vladikák tétessenek le. Talán nagy szó ez, de ez a népnek határozata volt, uraim, oly időkben, midőn a mostani világban a népek szabadok lettek. Mi tudjuk, hogy a törvény biztositja vallási szabadságunkat, ezen szabadságnál fogva tudjuk, hogy a nép intézkedhetik egyházi dolgai felől és ily esetben nemcsak az eféle lázongó törvénytelen vladikákat, hanem még a törvényes püspököket is félrevethetik. Azért azon határozat törvényes, mert törvényszerinti.

„Nem tagadom, hogy a kormánynak felügyelési joga van, és én csakugyan megengedem azon jogát, hogy az ország üdve ellen levő határozatot meg is semmisitheti; de mivel itt ellenkezőleg azon intézkedés avégett történt; hogy csend és béke legyen, azért azon határozatot a letett vladikákra nézve törvényesnek tartom; mert joga van a népnek azon letett vladikák helyébe egyházi ideiglenes kormányt rendelni és pedig oly férfiakból állót, kikhez bizalma van, és kiktől várni lehet, hogy a csendet rövid idő mulva helyre fogják állitani, mert az egyházi kormánynak igen nagy hatása van

a népnek lelkére s irányára nézve. Az ideiglenes egyházi kormány pedig csak addig rendelkezett volna, mig a zavarok megszünése után a zsinatban a metropolitának megválasztása megtörténhetett volna.

„Én el nem mulasztottam a ministeriumnak a jelentést megtenni, kérvén azt, miszerint jövendőre a nép által megválasztott egyházi kormánnyal hivatalos viszonyba ereszkedjek, mert hisz reményünk volt, nem alaptalan, hogy igy a béke nemsokára helyreálland. Mennyire tehát rajtamállott, én és a nép is mindent megtettünk, mire kötelesek voltunk. De ezen intézménynek fájdalom! eredménye nem lehetett, nem pedig azért, mert azon rác vladikák folyvást igénylik — hogy ugy szóljak — azon lázongó hivatalokat, s azért, noha le vannak téve, még is körleveleket bocsátanak ki, melyekkel felszólitják a népet, hogy nekik engedelmeskedjenek . . .

„Ha egy részről ellendemonstratióra lépünk, másrészről az egyházi ideiglenes kormány törvényesnek ismertetik, annak bizonyosan jó eredménye lett volna; de most morog a nép s ellenem is kezd káromolni. Én igyekeztem a népet lecsillapitani, azt mondván, hogy liberalis ministeriumunk van, hogy ministeriumunk a szabadsággal, a néppel tart, de a nép most nem ügyel erre, mert ott a közvélemény az: hogy a ministerium nem a béke helyreállitására a nép által rendelt egyházi román kormánnyal teszi magát érintkezésbe, hanem a nép által letett vladikákkal. Annálfogva, mivel a népben ez a közvélemény, — jót nem állok, hogy ma-holnap nem történik-e valamely kellemetlenség.

„Azon kis tartomány politikailag tekintve oly fontos, miszerint a bánság méltán politikai kulcsnak tekinthető, mely által az illyrizmus a román nemzetet a hierarchia segedelmével tévutra vezetheti. Azért ezen hierarchiára bátor vagyok e t. házat figyelmetessé tenni s kivánom, hogy az törlesztessék el, hogy az, amit a nép határozott, jóváhagyassék, miután az a közjóra és honvédelemre szolgál. Igy első kivánságom az: hogy azon függetlenség, melyet a román nép elhatározott, törvényesnek ismertessék, vagyis a román hierarchiának a rác hierarchiától való függetlensége elismertessék. Ebben semmi igazságtalanság sincsen. A másik az, hogy az ideiglenes egyházi kormány, amely azért rendeltetett a nép által, hogy a mozgalmaknak és agita-

tióknak vége legyen, a kormány által ismertessék el, mert addig, mig ez nem történik, jót nem állhatok, hogy nem lesznek-e idővel ott is mozgalmak. Harmadik kérésem, melyre nézve inditványom is van, az, hogy annak idejében, midőn a rend és béke helyre lesz állitva, egyházi törvényeink szerint engedelme legyen a román népnek egyházi zsinatot tartani, s azon a lázongó idegen metropolitától és vladikáktól független metropolitát és püspököt választhasson. Ez az inditványom. Ugy tartom, a román népnek kivánságai nem igazságtalanok, s ha azok tekintetbe fognak vétetni, az egész bánság más alakot fog magára venni.

*

Azok az események, amelyek Krassó vármegye déli részén augusztus végén lejátszódtak és különösen a Lagerdorfnál történtek a magyar kormányt is meggyőzték arról, hogy Krassó vármegye biztonsága érdekében uj intézkedések szükségesek. A kormány ugy gondolta, hogy ha a vármegye főispánját kormánybiztosi hatáskörrel ruházza fel és vele együtt a megyébe küldi annak egyik román nemzetiségü fiát, Pascu Miksa országgyülési képviselőt, ugy a megye területén megkisérelt ujoncozás

eredményesebb lesz és igy rövidesen kellő karhatalom áll majd rendelkezésre a zendülőkkel szemben.

A kormány ezen határozatáról Szemere belügyminiszter Vukovics királyi biztost a következő levélben értesiti.[1]

9783—B—1848.

„Vukovics Szabbás k. biztos urnak.

A Krassó Megyében közelebbről fölmerült bujtogatások és lázitások folytonos ellenőrködést igényelvén, miután Ön elfoglaltatása s hatóságának széles köre miatt Krassó megye belállapotára minden idejét nem szentelheti a nélkül, hogy az által királyi biztosi hatósága körében a közügy hátramaradást ne szenvedjen „Gyürky Pál krassó megyei főispán kormánybiztosul olyformán neveztetelt ki, hogy a toborzás Krassó megyébeni elősegitésére Paszku Miksa kormánybiztost, ugy más buzgó és erélyes hazafiakat maga mellé vévén segitségül, ezekkel egyetértőleg minden a haza védelmére intézett rendeletek meghiusitására czélzó törekvések ellen a törvény és

[1] Fogalmazvány a Magyar Országos Levéltár 1848. évi belügyminiszteri iratok országlati osztály 10. kutfő 351. szám.

legközelebbi felső rendeletek értelmében Ön intézkedéseit elősegitően járjon el."

„Midőn e szerint e kormánybiztos kinevezése által a krassó megyébeni folytonos ellenőrködés, a toborzás elősegitése, a csend és rend fentartása, s a felső rendeletek pontos végrehajtása czéloztatik; megvárjuk Ön hazafiui lelkétől, hogy azon erélyel és buzgalommal, mely eddigi működését oly annyira jellemzi, meg fog Ön — mint királyi Biztos részéről is mindent tenni, hogy nevezett kormánybiztos rendeltetésében eredménnyel járhasson el; a szerint fogván együtt vagy külön válva működni a mint a körülményekhez képest Ön jónak látja.

„Budapest, September 25 én 1848.

Belügyminister:

„Szemere Bertalan".

Sajnos az ujoncozásnak alig van valami eredménye, sőt ezzel szemben a barrai, facsádi és kossovai kerületben a nép tettleges kihágásokat követett el.

A miniszterelnöki körlevélben kivánt 3593 ujonc távolról sem került ki Krassó megye fiai sorából. Pedig nagy szükségben volt a haza! A Szegeden létesitett tábor arra volt hivatva, hogy Magyarország egész

déli részének gondját viselje, a magántulajdon csorbithatlansága eszméjét szolgálja. A Szegedre érkezett Kossuth Lajos látván a nehezen szaporodó tábort, e sorokat küldötte a királyi biztoshoz.[1]

Vukovics Sebők országos biztos urnak.

A népfelkelés rendezése ügyében Szegedre érkezvén értesitettem mikép a kormány a Temes, Krassó, Torontál és Bács megyékben kiállitatni kellő s részben már kiállitott ujonczok iránt nem rendelkezvén, azok Szegedre küldetnek s mintegy 3—5000 ember váratik. Hogy a kormány e tekintetben nem rendelkezett, okát abban vélem rejleni, mivel a megnevezett Megyéknek jelen sanyargatott állapotában az ujonczozást nem gondolta egy időre tanácsosnak.

Azonban miután csakugyan küldetnek Szegedre az ujonczok az azokroli rendelkezést el nem mulaszthatám, azokból tehát egy uj zászlóaljnak a 32-iknek alakitását rendeltem el, őrnagyául Petheő Vilmos 2-ik honvéd zászlóalji kapitányt nevezvén ki. Miről országos biztos urat kellő tudomásul értesitvén egyszersmind felkérem hogy az összes számról ugy más e tárgyra

[1] Eredeti Magy. Nemzeti Muzeum levéltárában. Vörös Antal gyüjtemény. 1069. sz.

vonatkozó dolgokról is jelentését e nemzet honvédelmi bizottmányának méltóztassék megtenni.

Kelt Szegeden oct. 5-én 848.

Népfelkelési teljhatalmu országos biztos s a Nemzeti honvédelmi bizottmánynak tagja

Kossuth Lajos.

A nagy fordulat.

Az országos politikában bekövetkezett nagy események maguk után vonták a fővárostól távoleső vidékek helyzetében is a változást. Lamberg Fülöp gróf borzalmas vége a magyarság lelkületét meg nem értő idegen fajok fiait hamar ellenségévé tette. Nem hitték már, hogy a magyar az 1848 ápr. 11-én szentesitett törvényeket védi, hogy szabadságot, nemzeti életet élő fajokat akar a hazában, a nem magyarokat az izgatók vezették már egészen, akik lángcsóvát dobtak a már ugy is aláaknázott épületre.

A Bánság kebelében 1848 okt. 4-én ment végbe a nagy változás, amikor Temesvár falai közé uj katonai csapatok jöttek s velök együtt Leiningen gróf ezredes. Ő hozta Temesvárra a kamarilla határozott

kivánatát s tette a magyar kormány ellenségévé az eddig jó indulatu bánsági katonai kormányzót, Piret bárót. Az egyenetlenség ettől kezdve mind jobban fokozódott, katonai tanács alakult a várban, kihirdették az ostromállapotot, végül a katonai parancsnokságok s a polgári hatóságok utja teljesen kettévált.

Október 27-én Zsiffkovics megbizottait küldötte Krassó vármegye vezetőihez megkérdeztetvén, vajjon megengedik-e a császári csapatok békés bevonulását Lugosra, vagy ennek ellene szegülnek. A vármegye vezetői természetszerüen, fegyveres erő nélkül, feltétlenül hozzájárultak, hogy a császári csapatok bevonuljanak.

Ez a bevonulás a román lakósságnál ujjongó örömöt támasztott, ami igazolta, hogy az elmult hónapok alatt lényegesen megváltozott az a szellem, amelyet Murgu Euthym itt képviselt.

SAJTÓHIBÁK :

8. oldal alulról 2-ik sor „igáz“ helyett „igaz“
16. oldal felülről 13-ik sor „remélt“ helyett „remélte“
41. oldal alulról 9-ik sor „takintetében„ helyett „tekintetében“
41. oldal alulról 9-ik sor „irányodó“ helyett„ irányadó“
63. oldal felülről 7-ik sor „se“ szócska elmarad
74. oldal felülről 15-ik sor „Házmács“ helyett „Házmán“
80. oldal jegyzetben „Fogalmazványa“ szó elhagyandó
83. oldal alulról 10-ik sor „1848“ helyett „1849“
83. oldal alulról 8-ik sor „nem“ helyett „sem“
185. oldal alulról 7-ik sor „1809“ helyett „1810“
225. oldal felülről 3-ik sor „zendület“ helyett „zendülés“